

Terveyssozialityön legitimaatio
ja haasteet kriittisen realismin näkökulmasta
moniammatillisuuden kontekstissa

TEEMU VAALTO
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu –tutkielma
Toukokuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

VAALTO, TEEMU: Terveyssozialityön legitimaatio ja haasteet kriittisen realismin näkökulmasta moniammatillisuuden kontekstissa.

Pro gradu -tutkielma, 84 s.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Arja Jokinen

Toukokuu 2016

Tämän tutkimuksen aiheena on moniammatillinen terveystieteellinen sosiaalityö, joka määrittää terveydenhuollon organisaatiossa tehtäväksi sosiaalityöksi. Sosiaalityöntekijä edustaa moniammatillisessa työyhteisössä ammatillisen professionsa puolesta sosiaalityöteitä ja työskentelee muita tieteenaloja edustavien ammattilaisten kanssa, kuten esimerkiksi lääkäreiden, sairaanhoitajien, fysioterapeuttien ja psykologien. Sosiaalityöntekijöiden tulee huolehtia oman näkökulmansa esille tuomisesta ja äänensä kuuluville saamisesta aktiivisemmin terveydenhuollon organisaation medikaalisessa toimintaympäristössä kuin luonnontieteellis-medikaalista näkökulmaa edustavien työntekijöiden. Tutkimuskysymykset kietoutuvat terveystieteellisen sosiaalityön asemaan moniammatillisessatyössä sekä erilaisiin haasteisiin, joita työssä kohdataan. Tutkimus pyrkii vastaamaan kahteen kysymykseen: Miten moniammatillisuuden ja moniammatillisen terveystieteellisen tarpeellisuuden voi perustella tieteellisesti kriittisen realismin näkökulmasta ja mihin perustavanlaatuisiin asioihin moniammatillisuuden moninaiset haasteet liittyvät ja onko niillä jokin yhteinen nimittäjä?

Tutkimus edustaa teoreettista tutkimusta ja käytetty metodi on teoreettinen argumentaatio. Teoreettisen näkökulman muodostaa kriittinen realismi. Tutkimuksen aineisto koostuu kriittisen realismin oppi-isän, Roy Bhaskarin, teksteistä, hänen ajatuksiaan täydentävistä muiden kriittisen realismin edustajien teksteistä, kriittisen realismin yleisteksteistä, moniammatillisuutta käsittelevästä kirjallisuudesta sekä moniammatillisuutta käsittelevistä empiirisistä tutkimusartikkeleista. Analyysissä keskeistä on moniammatillisuuden poikkitieteellisen asetelman sekä siihen liittyvien haasteiden hahmottaminen todellisuuden kerroksittaisuuden kautta. Pääjakolinja todellisuuden kerroksittaisuudessa sijaitsee kemiallis-biologisen ja sosiaalisen todellisuuden välillä. Todellisuuden eri tasot ovat kausaalisessa interaktiossa muodostaen perustan dynaamiselle holistiselle näkökulmalle moniammatillisessatyössä.

Analyysissä eri alojen työntekijät edustavat todellisuuden tasoja sen mukaisesti, mihin tasoon kulloisenkin ammattiryhmän tieteellinen näkökulma ja tutkimuskohteet sijoittuvat. Tästä seuraa argumentaatio, jonka avulla tutkimuksessa muotoillaan moniammatillisen terveystieteellisen legitimaatio. Tässä legitimaatiossa kiteytyy terveystieteellisen sosiaalityön itseoikeutettu tieteellinen asema moniammatillisessatyössä, jonka johdosta tätä asemaa ei pitäisi tarvita erikseen perustella käytännön työssä. Toiseen tutkimuskysymykseen tutkimus tuottaa tuloksena yleisiä kategorioita, jotka kuvaavat moniammatillisen terveystieteellisen sosiaalityön haasteita. Nämä kategoriat jaetaan tutkimuksessa prosessihaasteeksi, selitys- ja legitimaatiohaasteeksi sekä tiedontuotanto- ja kommunikaatiohaasteeksi.

Avainsanat: Kriittinen realismi, terveystieteellinen sosiaalityö, moniammatillisuus, todellisuuden kerrostuneisuus, kausaalisuus, emergenssi, emansipaatio

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

VAALTO, TEEMU: Legitimation and challenges of transprofessional social work in healthcare from the perspective of critical realism

Master's Thesis, 84 pages
Social Work
Supervisor: Arja Jokinen
May 2015

The subject area of this Master's thesis is transprofessional social work in healthcare. Medical social worker as a social scientist works with other professionals like doctors, nurses, physiotherapists and psychologists in healthcare organization. Social workers must do more work in order to get their perspective into account than other professionals in healthcare transprofessional teams. This is due to the different scientific standpoints between social workers and other medical workers. The research questions arise from the unstable position of social workers in transprofessional teams in healthcare organizations and from the challenges of transprofessional social work. The first research question of this Master's thesis is: how is it possible to justify the position of medical social work in transprofessional healthcare team by using scientific argumentation from the perspective of critical realism. The second research question is: what are the fundamental issues relating to the challenges of transprofessional work and whether they have something in common?

This Master's thesis is a theoretical study. The method used in this work is scientific argumentation from the perspective of critical realism. The study material consists of literature of Roy Bhaskar who is the originator of critical realism, literature of other representatives of critical realism, general literature of critical realism, literature and empirical studies of transprofessional work. One of the main idea of this Master's thesis is to approach the research questions by defining the world as a stratified system. Transprofessionality and its challenges are analyzed through the idea of stratification. The main stratum of this stratification are natural and social world. The different stratum of reality interact causally making the ground for dynamic holistic perspective for transprofessional work including medical social work.

Different disciplines have their scientific objects on different stratum of reality. This is the basis of different scientific point of views and explanations we make as workers in transprofessional team. Each worker in transprofessional team represents different stratum of reality depending on the professional scientific standpoint. This forms the basis for the scientific argumentation legitimating the position of medical social work in healthcare which forms the answer to the first research question. This legitimation should be a self-evident fact in transprofessional work. Another main result of this Master's thesis is five main categories where the challenges of transprofessional work are related to. These categories describes the difficulties connected to transprofessional work as a process, as a challenge of explanation and legitimation, as a challenge of information production and as a challenge of communication.

Keywords: Critical realism, medical social work, transprofessionality, stratification of reality, causality, emergence, emancipation

SISÄLLYSLUETTELO:

1. Johdanto	1
2. Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimusongelman määrittely	4
2.1 Tutkijan subjektiiviset lähtökohdat	4
2.2 Moniammatillisuuden ja terveyssoseaalityön määrittelystä tutkimuksen rajauksiin	6
2.3 Moniammatillisuuden ja terveyssoseaalityön näkökulmasta tutkimusongelman eksplikaatioon	9
2.4 Tutkimusasetelma: kriittinen realismi lähtökohtana tutkimuskysymysten ratkaisemiseksi	19
3. Moniammatillisen terveyssoseaalityön legitimaatio ja haasteet kriittisen realismin näkökulmasta	27
3.1 Todellisuuden kerrostuneisuus, emergenssi ja emansipaatio	27
3.2 Generatiiviset mekanismit ja kausaalisuus	30
3.3 Sosiaalisen todellisuuden kerrostuneisuus ja intransitiivisuus	35
3.3.1 Yksilö ja yhteiskunta sosiaalisen todellisuuden kerroksina	36
3.3.2 Sosiaaliset rakenteet toimijuuden intransitiivisena ehtona	39
3.4 Legitimaation ja haasteiden teorettinen muotoilu	44
3.4.1 Moniammatillisen terveyssoseaalityön legitimaatio	44
3.4.2 Moniammatillisen yhteistyön haasteet: Selitys- ja legitimaatiohaaste, prosessihaaste sekä transitiivinen kommunikaatio- ja tiedontuotantohaaste	45
4. Haasteiden ja legitimaation empiiristä laajennusta	58
4.1 Todellisuuden emergenttinen kerrostuneisuus erilaisten tulkintapositionien lähtökohtana: selitys- ja legitimaatiohaaste	58
4.2 Prosessihaaste: sosiaaliset rakenteet ja intressit	62
4.3 Yksilölliset tekijät ja toimijuus	67
4.4 Kommunikaatio- ja tiedontuotantohaaste	70
5. Johtopäätökset	74
6. Lopuksi	79
Lähdeluettelo	81

1. Johdanto

Hyvä ammatillinen toiminta ja asiantuntijuus vaativat työntekijän, joka mahdollisesti kykenee omalla toiminnallaan kietomaan teoriaa ja käytäntöä yhteen siten, että tuloksena on pätevä käytännön toiminta. Toimintamme ja havaintomme perustuvat aina joihinkin tietoihin tai tiedostamattomiin oletuksiin, uskomuksiin, teorioihin tai oletuksiin. Sokea teorian toiminta on tuskin kuviteltavissa. Pätevä ammatillinen toiminta perustuu käytännön tuoman tiedon ohella kulloisenkin profession tieteelliseen perustaan ja näkemyksiin eli tieteelliseen tietoon. Koulutuksen kautta hankittu teoreettinen ja käytännöllinen tieto erottaa toiminnan pelkästään maallikkouskomuksiin ja arkikäsitteisiin perustuvasta toiminnasta. Työ ei pelkästään tekijäänsä opeta eikä teorian tiedon pänttäminen takaa ammattimaista praktista osaamista. Tiedon tai vaikkapa teoreettisen näkökulman soveltaminen käytäntöön on aina lopulta yksittäisen tai yksittäisten työntekijöiden vastuulla unohtamatta tutkijan vastuuta hyvin jäsenellyn tiedon tuottajana. Teorian ja käytännön suhde on läheinen. Niitä ei voi totaalisesti erottaa toisistaan vaan ne kietoutuvat tiiviisti yhteen (Reeves & Hean, 2013, 2). Käytäntö ilman teoriaa on maallikkonäkökulmasta tehtävää toimintaa, jota voi pitää epäammattimaisena (emt., 2).

Teoriat lunastavat paikkansa, koska ne ovat fundamentaalinen osa käytännöllistä toimintaa. Siten myös teoreettinen tutkimus, jota tämä työ edustaa, on osaltaan rakentamassa tieteellistä teoriapohjaa empiiristen tutkimusten ohella. Teorioiden avulla rakennamme ymmärrystä vaikeasti selitettävissä olevista ilmiöistä koskien esimerkiksi kulttuurien ja erilaisten organisaatioiden toimintaa tai ihmisten välistä vuorovaikutusta (Reeves & Hean, 2013, 1-2). Teoriat auttavat ymmärtämään ilmiöiden eri puolia ja antavat viitekehyksen tälle ymmärrykselle. Teorioita ei tulisi nähdä myöskään hienoina ja epäolennaisina akateemisina ulokkeina vaan päinvastoin siinä keskiössä olevina, jonka varaan perustamme toimintamme, näkemyksemme ja tulkintamme ilmiöistä. Teorian integroiminen käytäntöön on olennaista teorian ja käytännön kuilun kaventamiseksi. (Emt., 1-2.) Tässä integroivassa prosessissa on työntekijän toiminta olennaista.

Tämä tutkimus on tieteelliseen tietoon ja teorioihin pohjaavan sosiaalityön puolestapuhuja. Mikäli haluamme argumentoida akateemisen tieteellisen sosiaalityön puolesta emme voi korostaa pelkästään käytäntöön perustuvan tiedon merkitystä tai pelkästään käytännön toimintaa. Näin tehdessämme sahaamme jalkojemme alta sitä akateemista professionaalista oksaa, jonka varassa yritämme aina tarpeen vaatiessa tehdä eroa muihin ammattikuntiin tai legitimoida sosiaalityön asemaa yliopistollisena oppiaineena. Tämä tutkimus pyrkii osaltaan puolustamaan sellaista tieteellistä perinnettä, jossa arvostetaan teorioita sekä kausaalisuuden huomioon ottavaa tieteellistä tietoa. Tutkimukseni puolustaa myös tieteenfilosofisten kysymysten pohtimisen tärkeyttä tieteellisiin ongelmiin liittyen. Perimmäisten ontologisten kysymysten pohtiminen voi nykyään tuntua vanhanaikaiselta tai jopa turhalta tulosvastuullisuuden ja yleisen sosiaalityötiin liittyvän paradigmaattisen hajaannuksen keskellä (ks. Niemelä 2014, 9; ks. Kuusela & Niiranen 2006, 5-6). Tästä huolimatta rakennan tässä tutkimuksessa kriittisen realismin näkökulmasta teoreettista tulkintaa moniammatillisuudesta sekä sen haasteista. Pyrkimykseni on vahvistaa moniammatillisuuden yleistä teoriapohjaa ja osoittaa sosiaalityön tieteellinen oikeutus moniammatillisuuden poikkitieteellisessä asetelmassa. Työni on myös holistisen ja dynaamisen ihmiskäsityksen puolestapuhuja. Työssäni pyrin tuomaan esille, mitä moniulotteinen dynaaminen todellisuuskäsitys ja ihmiskäsitys merkitsevät yleisesti moniammatillisuuden ja lopulta moniammatillisen terveystieteellisen näkökulmasta.

Tutkimusraportti etenee siten, että luvuissa yksi ja kaksi suoritan tutkimukselleni rajaukset sekä muotoilen tutkimuskysymykset problematisoivaa asennetta hyödyntäen. Tämä problematisointi kohdistuu siihen keskusteluun, jota käydään liittyen moniammatillisen sosiaalityön teoreettisiin perustoihin. Rajausten ja tutkimuskysymysten määrittelyjen jälkeen luvussa kolme suoritan analyysin kriittisen realismin ontologiaan. Kriittisen realismin ontologian analyysiä hyödyntäen pyrin löytämään vastauksia esittämiini tutkimuskysymyksiin. Tutkimusvastaukset muotoilen lopulta teoreettisen mallinnuksen muotoon liittyen moniammatillisen terveystieteellisen legitimaatioon ja haasteisiin. Luvussa neljä pyrin tuomaan teoreettiseen muotoiluuni empiiristä sisältöä moniammatillisia tutkimusartikkeleita hyväksi käyttäen. Osaltaan tässäkin luvussa teoreettinen analyysi vielä jatkuu mutta empiirisen sisällön havainnollistaminen liittyen moniammatillisuuden legitimaatioon ja

haasteisiin on tärkeässä roolissa. Johtopäätös osiossa luvussa viisi tiivistän tutkimukseni tulokset teesien muotoon sekä pyrin tiivistämään moniammatillisen terveystieteiden näkökulmaa.

2. Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimusongelman määrittely

2.1 Tutkijan subjektiiviset lähtökohdat

Tämän opinnäytetyön tekemisen lähtökohtiin ovat vaikuttaneet monenlaiset subjektiiviset seikat. Ensimmäisenä mainittakoon oma mielenkiintoni teorioihin, filosofiaan ja teoreettiseen tutkimukseen. Olen myös kiinnostunut erilaisten näkemysten ja teorioiden vertailusta sekä niiden yhteensovittamisesta eli synteeseistä. Näennäisesti yhteismitattomat näkemykset ja teoriat saattavat lähemmin tarkasteltuna pitää sisällään hyvinkin yhdistettäviä ja vertailukelpoisia näkökohtia. Esimerkkinä aikaisempi opinnäytetyöni sosiaalipsykologiasta, jonka pääteemana oli ahdistus. Erään kirjailijan päiväkirja-aineiston analyysissä käytin hyväkseni teoriaa rakentavaa otetta, jossa yhdistin Martin Heideggerin eksistentiaalista filosofiaa, Rom Harrén käsitystä sosiaalisen ja persoonallisen identiteetin muodostumisesta, Margaret Archerin näkemyksiä reflektiosta sekä autenttisuuden mahdollisuuden liittyvää keskustelua, josta muun muassa Charles Taylor on kirjoittanut. Mukana oli myös Freud näkemyksineen kulttuurin ahdistavasta vaikutuksesta. Työni oli vähintäänkin puoleksi teoreettinen, jossa pyrin yhdistämään filosofiaa sosiaalitieteellisiin ja psykologisiin teorioihin. Nämä yhdessä muodostivat tulkintakehikon päiväkirja-aineistolle. Kehikko itsessään rakentui edelleen aineiston analyysin kautta. Aluksi hyvinkin yhteismitattomilta tuntuvat teoriat ja näkemykset löysivät analyysissä oman äänenkäytön avustuksella paikkansa suhteessa toisiinsa. Tärkeää oli, että lähdin alusta alkaen työskentelemään sellaisen problematiikan ympärillä, jonka itse koin tärkeäksi ja mielenkiintoiseksi. Teoreettinen tutkimus vaatiikin omaa ääntä sekä henkilökohtaista suhdetta tarkasteltaviin asioihin (Weckroth 1995, 173). Teoreettisessa tutkimuksessa käsiteltävien asioiden täytyy jollain tavoin koskettaa henkilökohtaisesti tutkijaa itseään (emt., 174).

Edellä kuvailemani tutkimuksellinen asenne toistuu myös tässä tutkimuksessa. Myös tämän tutkimuksen teemat ovat henkilökohtaisesti tärkeitä. Huomasin oikeastaan jälkijättöisesti jälleen kerran soveltavani joitain filosofiaa. Tällä kertaa kyse on kriittiseksi realismiksi kutsutusta tieteenfilosofisesta suuntauksesta. Kriittiseen realismiin tutustuin jollain tavoin edellisen

opinnäytetyöni yhteydessä ja tämä suuntaus jäi kiinnostamaan kovin. Tietysti kriittinen realismi oli tullut esille myös sosiaalipsykologian opintoihin liittyvissä kurssivaatimuksissa, joten olin tietoinen sen yleisistä periaatteista. Yleisvaikutelma kriittisestä realismista on ollut se ja on edelleen, että se tarjoaa hyvän vaihtoehdon sosiaaliselle konstruktionismille, jonka äärimuotoihin suhtaudun vahvoin varauksin. Teoreettista tutkimusta luonnehtiva perusepäily (ks. Weckroth 1995, 177), joka osaltani kohdistuu sosiaaliseen konstruktionismiin, on ollut yksi tämän tutkimuksen positiivinen kipinä. Kriittisen realismin ja sosiaalisen konstruktionismin välinen jännite ei tosin tutkimuksen tehtyäni ole enää niin suuri. Ne ovat paremmin asemoituneet toinen toisiinsa muodostaen pikemminkin toisiaan täydentävän kuin vastakkaisen parin. Tässä tutkimuksessa ei ole kuitenkaan mahdollista tehdä syvällistä analyttistä vertailua kriittisen realismin ja sosiaalisen konstruktionismin välisestä suhteesta liittyen moniammatilliseen sosiaalityöhön eikä se ole tarkoituskaan. Sosiaalinen konstruktionismi on kuitenkin tutkimuksessa läsnä ikään kuin näkymättömänä taustavaikuttajana, jolta puheoikeus on rajausten myötä otettu miltei kokonaan pois. Teoreettista tutkimusta luonnehtiva kriittisyys (ks. Weckroth 1995, 180) kohdistuu tutkimukseni taustalla olevien suurten kysymysten osalta sosiaalisen konstruktionismin vahvan muodon suppeaan sosiaalisen todellisuuden ontologiakäsitykseen. Suurempi kysymys on, että missä määrin todellisuuden muodostuminen on luonteeltaan diskursiivista ja missä määrin asioiden olemassaolo on riippumatonta niiden diskursiivisesta konstruoinnista? Toinen tutkimuksen taustalla oleva iso metakysymys on, että missä määrin sosiaalisen todellisuuden diskursiivinen konstruointi on pelkästään tietoa rakentavassa roolissa ja missä määrin se rakentaa todellisuutta ontologisessa mielessä? Nämä eivät ole kuitenkaan varsinaisia tutkimuskysymyksiä, mutta ne ovat tärkeitä ontologisia pohdinnan aiheita, jotka ovat antaneet yleistä innostusta ja pontta ryhtyä tämän tutkimuksen kaltaiseen projektiin.

Edellä esille ottamani lähtökohdat kuvaavat minulle henkilökohtaisesti tärkeää jännitteistä asetelmaa, jonka johdosta tämän tutkimuksen teoreettinen näkökulma on kriittinen realismi. Kriittisen realismin ajatukset ja peruslähtökohdat kuvastavat jotain sellaista yleistä käsitystä maailmasta, olemisesta ja asioiden rakentumisesta, joiden mukaan ajattelen asioiden olevan. Tämän huomasin lukiessani kriittisen realismin tärkeimmän oppi-isän, Roy Bhaskarin, teosta ”Scientific realism and human emancipation”. Monet kirjassa esitetyistä ajatuksista menevät yksi yhteen omien pohdintojeni kanssa.

Mitä pidemmälle Bhaskarin teosta etenin sitä selvemmäksi kävi, että tulisin hyödyntämään kriittistä realismia opinnäytetyössäni. Bhaskarin teokseen tutustuminen liittyi alun alkaen Tampereen yliopiston moniammatillisuutta käsittelevään kurssiin, jota varten olin kahlannut kohtuullisen määrän moniammatillista sosiaalityötä käsitteleviä englanninkielisiä artikkeleita. Minulla oli aikaisemman kriittisen realismin tuntemukseni pohjalta idea, että sitä voisi eräällä tavalla soveltaa moniammatillisen sosiaalityön problematiikkaan. Tätä intuitiivista ideaa päätin soveltaa ensin esseeseen muodossa. Jos siinä näyttäisi olevan jotain järkeä, niin voisin ehkä ajatella tekeväni aiheesta pro gradun. Moniammatillistatyötä olen itse tehnyt käytännön työelämässä monia vuosia toimiessani sosiaalityöntekijänä erään sairaalan suljetuilla psykiatrisilla osastoilla. Tästä juontaa kiinnostukseni tehdä opinnäytetyö moniammatilliseen terveysosiaalityöhön liittyen. Moniammatillisuus –kurssia varten kirjoittamassani esseessä muotoilin peruspilarit ja ideat niille kriittistä realismia soveltaville näkemyksille, joita tässä tutkimuksessa olen syventänyt ja jalostanut edelleen.

2.2 Moniammatillisuuden ja terveysosiaalityön määrittelystä tutkimuksen rajauksiin

Tutkimukseni käytännöllinen referenssi sosiaalityöhön kulkee moniammatillisuuden sekä terveysosiaalityön aihealueiden kautta. Tässä sekä seuraavassa luvussa luon katsauksen moniammatillisuuteen, terveysosiaalityöhön, niiden määrittelyihin sekä näkökulmiin. Problematisoivan otteen avustuksella muotoilen seuraavassa luvussa tutkimusongelmani kysymyksineen. Sitä ennen suoritan tutkimukselleni rajaukset.

Moniammatillisella työotteella tarkoitetaan asetelmaa, jossa usean eri alan asiantuntijat tekevät asiakaslähtöisesti yhteistyötä yli organisaatorajojen. Tässä kohtaavat myös eri tieteenalat, jonka seurauksena moniammatillistatyötä voidaan kutsua monitieteiseksi. (Isoherranen 2008, 29.) Lisäksi moniammatillinen työ sisältää näkökulman, jossa asiakkaan ja hänen tilanteensa huomioidaan kokonaisuutena. Moniammatillisuuden tavoitteena on työntekijöiden sekä asiakkaan eräänlainen yhteinen näkemys, jaettu sosiaalinen kognitio, asiakkaan tilanteesta. Tämä jaettu kognitio muodostetaan dialogisessa vuorovaikutuksellisessa toiminnassa, jossa eri alojen asiantuntijoiden näkökulmat ja tieto kohtaavat. Moniammatillisen yhteistyön toteutumiseksi voidaan perustaa

esimerkiksi moniammatillinen tiimi tai jokin muu foorumi, jossa moniammatillinen työ konkreettisesti toteutuu. Moniammatillisuus on siten laajempi käsite kuin moniammatillinen tiimi. Tiimi voidaan ymmärtää moniammatillisuuden yhtenä organisoimisen muotona. (Emt., 34-35.)

Moniammatillisuuden työ voi siis toteutua tiimimuotoisena toteutuksena, jolloin tiimi kokoontuu sovitusti ja säännöllisesti yhteisten kokousten ja tiedonvaihdon merkeissä. Väljempi moniammatillisuuden määrittely viittaa tilanteeseen, jossa työntekijät toimivat samassa työpisteessä rinnakkain ilman varsinaisia kokouksia ja tiedonvaihtoa. Tällöin yhteistyö on satunnaista ja ei-organisoitua. (Isoherranen 2008, 37.) Suomenkielen moniammatillisuus –termi on laajempi verrattuna esimerkiksi englanninkielisiin termeihin interprofessional ja trans- tai crossprofessional. Tieteiden näkökulmia painotettaessa vastaavat termit ovat interdisciplinary ja trans- tai crossdisciplinary. Näillä englanninkielisillä termeillä viitataan sellaiseen vahvempaan moniammatilliseen yhteistyöhön, jollaisena moniammatillisuuden työ nykyään määritelmän mukaan tulisi ymmärtää. Interprofessional –tyyppisellä moniammatillisella yhteistyöllä viitataan työskentelyyn, joka rakentuu sovitujen tapaamisten ja tiedonvaihdon ympärille yli organisaatorajojen. Trans- ja crossprofessional –tyyppisellä moniammatillisella yhteistyöllä viitataan työskentelyyn, jossa edellisen lisäksi rikotaan tietoisesti ja sovitusti perinteisiä asiantuntijuuteen perustuvia ammatillisia roolijakoja. Tässä mallissa vastuiden ja roolituksen yhteinen määrittely korostuu. (Emt., 37-39.)

Toinen käytännöllinen yhteys sosiaalityöhön tässä tutkimuksessa kulkee terveysosiaalisuuden käsitteen kautta. Terveysosiaalisuus on terveydenhuollon organisaatiossa tehtävää sosiaalityötä, jossa työtä tehdään terveydenhuollon organisaatioiden tavoitteiden mukaisesti (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 292). Terveysosiaalisuus liittyy läheisesti potilaan hoitoon ja kuntoutukseen. Yleisenä orientaationa terveysosiaalisuuden määritelmään kuuluu holistinen näkemys, jossa tunnustetaan sairauden ja sosiaalisten tekijöiden yhteys. Terveysosiaalisuuden tavoitteena on edesauttaa yksilön ja perheiden sosiaalista selviytymistä, joka voi tarkoittaa olemassa olevan tilan ylläpitämistä tai sen parantamista. (Emt., 292.)

Muotoilen nyt edellä esittämäni perusteella tutkimukseni rajaukset. Ensimmäinen rajausperuste kytkeytyy edellä mainittuun moniammatillisentyön transprofessional ja transdisciplinary –tyyppiseen määrittelyyn. Määrittelen tutkimuksessani moniammatillisentyön vahvaksi versioksi moniammatillisesta työstä. Siinä moniammatillinen tiimi kokoontuu sovitusti säännöllisin väliajoin yhteisen tiedonmuodostuksen merkeissä poikkitieteellisellä työorientaatiolla. Toinen rajausperuste liittyy sosiaalityön asiakasryhmäkohtaisen jaottelun mukaisesti terveydenhuollon organisaatioissa tehtävään terveysosiaalityöhön. Terveysosiaalityön toimintaympäristöillä tarkoitan tässä tutkimuksessa niin psykiatrisen kuin somaattisenkin terveydenhuollon organisaatioita. Lisäksi psykiatrisella ja somaattisella organisaatiolla tarkoitan sekä sairaalan vuodeosastoa että avohoitoa. Moniammatillisuuden vahvaa mallia toteuttava moniammatillinen tiimi tai foorumi voi työskennellä siten joko sairaalan vuodeosastolla tai sairaalan ulkopuolella avohoidossa.

Tiedonvaihto voi tapahtua toki myös muulla tavoin, kuin sovittujen tapaamisien yhteydessä. Moniammatillinentyö on myös virallisia puhelinkeskusteluita tai muuta sähköistä viestintää, puhetta ja toimintaa eri asiantuntijoiden kesken. Tämän tyyppinen löyhempi versio moniammatillisestatyöstä menee myös rajausteni raameihin, mikäli tavoitteena on yhteisesti jaetun kognition muodostaminen, joka pitää sisällään aktiivista yhteistä tiedonrakentamista, tilanteen määrittelyä ja yhteisen päämäärän tunnustamista. Pelkästään rinnakkain toimivat eri alojen asiantuntijat, jotka ovat satunnaisesti yhteydessä toisiinsa hoitaen vain oman professionaalisen alueensa sektoria, menee tämän tutkimuksen rajausten ulkopuolelle. Tärkeää on sitoutuminen yhteiseen päämäärään ja yhteisesti rakennettavaan poikkitieteelliseen ja yli organisaatorajojen menevään tiedonrakentamiseen, jonka lopputuloksena on jaettu yhteinen ymmärrys asiakkaan tilanteesta. Määrittelen näin ollen tätä tutkimusta varten moniammatillisentyön *terveysosiaalityön transprofessionaaliseksi ja transdisciplinary –tyyppiseksi moniammatilliseksi, jota tehdään niin vuodeosastoilla kuin avohoidossakin joko psykiatrisen tai somaattisen terveydenhuollon organisaatiossa.*

2.3 Moniammatillisuuden ja terveyssozialityön näkökulmasta tutkimusongelman eksplikaatioon

Edellisessä luvussa olen muotoillut tutkimukseni rajaukset moniammatillisuuden ja terveyssozialityön muodollisten määritelmien perusteella. Tässä luvussa syvennyn tarkemmin moniammatillisentyön ja terveyssozialityön näkökulmiin. Pysin problematisoimaan kirjallisuudessa esitettyä moniammatillisuuskeskustelua. Tämän problematisoinnin pohjalta muotoilen ja rajaan tutkimusongelman tutkimuskysymyksineen. Problematisoivan otteen avulla pyrin havainnollistamaan sitä, miksi käsillä oleva tutkimus rajauksineen on ylipäättään tarpeellista. Aloitan tuomalla esiin moniammatillisentyön perustavanlaatuisia lähtökohtia. Miksi moniammatillisentyö on tarpeellista, mistä tulee tilaus moniammatilliselleydelle ja mikä sen oikeuttaa?

Sosiaali- ja terveyssektorilla on yhteisiä asiakkaita ja molempien sektoreiden asiantuntijuutta tarvitaan ongelmien korjaamiseksi ja asiakkaiden tilanteiden määrittelemiseksi yhdessä asiakkaiden kanssa (ks. Rekola 2008, 10). Tämä lienee yleisesti hyväksytty lähtökohta. Sosiaalisen ja terveydellisen yhteyttä tuovat esiin myös Kananoja ym. (2011, 289) pohtiessaan sosiaalityön tarpeellisuutta terveydenhuollossa. He painottavat sairauksien vaikutusta sosiaaliseen toimintakykyyn, jolloin syntyy sosiaalityön tarve asiakkaan arjessa. Asiakas joutuu hakemaan esimerkiksi erilaisia etuisuuksia sosiaalihuolto- ja sosiaalivakuutusjärjestelmistä, mikäli työkyvyssä on tapahtunut sairauden takia muutoksia (emt., 289). Tarvitaan näin ollen sosiaalityön ohjausta, neuvontaa ja tukea oikeanlaisen sosiaalisen avun ja tuen piiriin pääsemiseksi (emt., 289). Kananoja ym. (2011, 289-290) analysoivat tilannetta myös toisin päin, jolloin psykososiaaliset tekijät ja elämäntapa voivat olla syynä erilaisille somaattisille ja psyykkisille ongelmille. Tässäkin tilanteessa lääkinnällisen ja psykologisen tuen ohella syntyy tilaus sosiaalityölle niin sosiaalisen tuen ja neuvonnan suhteen kuin myös muutosten aikaan saamiseksi asiakkaan elämäntavoissa (emt., 289-290). Ihmisten elämän ongelmien monimutkaisuus tekee jo sinällään monitieteisen näkökulman tarpeelliseksi niin arvioinnin kuin ongelmanratkaisunkin suhteen (Metteri 1996, 146).

Yleisen maallikkotiedonkin varassa voidaan päätyä edellä esitetyn kaltaisiin yleisiin johtopäätöksiin: moniammatillista ja monitieteellistä työtä tarvitaan, koska terveydelliset ja sosiaaliset tekijät ovat

yhteydessä toisiinsa. Tällainen yleinen maallikkotilaus on olemassa ilman muuta moniammatilliselleydelle. Tarve lähtee myös asiakkaista ja he voivat jopa vaatia moniammatillistatyötä yli organisaatorajojen, jotta eri alojen viranomaiset ja asiantuntijat eivät tekisi päällekkäistä tai ristiriitaista työtä (Isoherranen 2008, 29). Tieteellinen näkökulma pitää kuitenkin erottaa maallikonäkökulmasta, jotta moniammatillisuuden fundamentaalinen perusta ei jäisi pelkästään yleisen arkisen toteamuksen tasolle. Moniammatillisentyön perustelemiseksi tarvitaan tieteellistä argumentaatiota, joka velvoittaa eri alojen asiantuntijat toimimaan yhteistyössä. Moniammatillisentyön tieteellinen perusta velvoittaa myös eri alojen osaajat arvostamaan ja kunnioittamaan muiden tieteiden edustajia. Tämän tutkimuksen ensimmäinen kysymys kuuluukin: **Miten moniammatillisentyön ja moniammatillisen terveysosiaalityön tarpeellisuuden voi perustella tieteellisesti kriittisen realismin näkökulmasta?**

Moniammatillisentyön peruslähtökohtia ei tieteiden näkökulmasta voi ottaa itsestään selvyytenä. Arkitiedon kohdalla tämä armahdus suodaan. Tieteellistä näkökulmaa moniammatilliselleydelle perään kuuluttaa jollain tavoin myös Rekola (2008, 15) todetessaan, että eri alojen asiantuntijuus ja legitimointi tulisi tapahtua kunkin alan tieteelliseen perustaan nojaten. Tällä tavoin tiede ja tieteellinen asiantuntijuus toimii legitimaattorina erilaisten sosiaalisten instituutioiden toiminnalle ja olemassaololle (emt., 15). Niin ikään moniammatillinen yhteistyö pitäisi määrittäytyä tiedon ja asiantuntijuuden kautta eikä tehtävänimikkeiden mukaisten roolien kautta (emt., 17).

Tieteellisen tiedon korostaminen moniammatillisessatyössä sekä sen fundamentaalisten lähtökohtien hahmotteleminen onkin tämän tutkimuksen iso fokus. Sen mukaisesti asioita pitäisi pystyä perustelemaan tieteelliseen tietoon nojaten. Moniammatilliselleydellä voi olla myös poliittinen ja taloudellinen tilaus, jolloin moniammatillisen toiminnan legitimaatio syntyy esimerkiksi sen oletetusta kustannustehokkuudesta (Rekola 2008, 12-13). Poliittinen tilaus voi perustua myös yhteisesti hyväksytyyn arvomaailmaan, jonka mukaan kaikille asiakkaille tulisi tarjota yhtä hyvät sosiaali- ja terveyspalvelut tasa-arvon nimissä (Rekola 2008, 11). Evans ja Hardy (2010, 35) erottelevat sosiaalityössä neljä tiedon muotoa, jotka ovat empiirinen eli tieteellinen tieto, esteettinen tieto, henkilökohtainen kokemustieto ja etiikka. Tässä tutkimuksessa rajaan eettiset kysymykset sekä arvonäkökulman tutkimuksen ulkopuolelle. Eettiset kysymykset ja arvokeskustelu muodostavat oman tärkeän alueensa sosiaalityöntekijän käytännölliselle toiminnalle. Keskityn kausaalisuuden

huomioonottavan tieteellisen tiedon roolin korostamiseen moniammatillisen terveyssoiaalityön fundamentaalisen perustana ja legitimoijana. Tämä muun muassa siksi, että soiaalityö luetaan yhdeksi tieteelliseksi professioksi akateemisten oppiaineiden joukossa. Tulkitsen, että moniammatillinentyö on myös itsessään lähtökohdiltaan asiakaslähtöistä, koska se ottaa huomioon ihmisen olemisen kokonaisuuden biologisena-, psykologisena ja sosiaalisena olentona. Konkreettinen käytännön läheinen aspekti asiakaslähtöisyydestä toteutuu, mikäli asiakas on itse läsnä tiedonmuodostusprosessissa tai hänen näkökulmansa otetaan viranomaisten puolesta aidosti huomioon. Asiakaslähtöisyyden teeman omana otsikkonaan rajaan kuitenkin tutkimuksen ulkopuolelle.

Miten moniammatillisentyön lähtökohtia ja näkökulmia on tieteellisissä teksteissä hahmoteltu? Metteri (1996, 143-157) käsittelee artikkelissaan moniammatillista terveyssoiaalityötä arjen näkökulman kautta. Arki on se käsitteellinen ja käytännöllinen polttopiste, jossa yhdistyvät ihmiselämän monet puolet ja moninaiset ehdot. Arjen käsitteen kautta ihmisen elämää hahmotetaan kokonaisuutena eli holistisesti. Soiaalityölle tämä merkitsee ihmisen oman kokemuksen huomioimista, ihmisen ymmärtämistä aktiivisena toimijana sekä yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutusten tarkastelua ihmisen elämässä. Terveyssoiaalityön käytännön nähdään lisäksi olevan aitiopaikalla yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutusten analysoimiseksi ihmisen toiminnassa suhteessa palvelujärjestelmiin. (Emt., 143-144.) Näin ollen terveydenhuollon soiaalityö voidaan ymmärtää rakentuvan kolmen ulottuvuuden kautta arjen kokonaisvaltaisuuden viitekehyksessä. Ensinnäkin se tarkoittaa ihmisen oman kokemuksen tärkeyden tunnustamista. Ihmisen omalla kokemuksella katsotaan olevan vaikutusta niihin suunnitelmiin, joita asiakkaan kanssa tehdään. Toiseksi kokonaisvaltaisuus terveydenhuollon soiaalityössä tarkoittaa sen pohtimista, mitä oireet tai sairaus sekä erilaiset ratkaisut tarkoittavat asiakkaan elämässä. Kolmantena pyritään ymmärrykseen kulttuuristen ja institutionaalisten ehtojen merkityksestä yksilön arkisessa toiminnassa. (Emt., 145.) Metteri (1996, 146) viittaa artikkelissaan Purolaan (1971), joka käsittelee ihmistä luonnon, yhteiskunnan ja kulttuurin osajärjestelmiin kuuluvana. Niin ikään Rauhala erottelee ihmisessä kehollisen, situationaalisen ja tajunnallisen puolen (Rauhala 1983 Metterin muk. 1996, 146). Niemelä on kehittänyt niin ikään näkemystä, jossa terveydenhuollon ammatteja pyritään perustelemaan

holistisesta näkökulmasta (Niemelä 1986 Metterin muk. 1996, 146). Nämä kaikki liittyvät moniammatillisuuden kohdalla holistisen näkökulman painottamiseen.

Metteri (1996, 146-148) lähestyy moniammatillistatyötä kehysajattelun kautta. Hän viittaa Goffmanin (1986, 21-24) luonnontieteelliseen ja sosiaaliseen kehykseen. Luonnontieteellisen kehyksen kautta tulkittuna ihminen nähdään orgaanisena olentona, jonka toiminta perustuu erilaisiin biokemiallisiin ja biologisiin prosesseihin. Metteri kirjoittaa, että luonnontieteellisen kehyksen kautta tulkittuna rajautuu pois kiinnostus ihmisen subjektiivisiin kokemuksiin. Sosiaalinen kehyksen kautta tulkittuna ihminen nähdään puolestaan intentionaalisenä toimijana ja merkitysten antajana. Intentionaalisuutta ja merkityksiä ei voi myöskään liittää luonnontieteen kohteisiin, koska luonnontieteellinen tieto ja sen merkitys yksilölle on sosiaaliseen kehykseen liittyvä asia. Sosiaalityön näkökulma ja kysymys kiteytyy luonnontieteellisen tiedon ja luonnontieteellisten objektien merkityksen pohdintaan ihmisen jokapäiväisen elämän kannalta. Tässä kohtaa Metteri painottaa sosiaalisen ja luonnontieteellisen kehyksen perustavanlaatuisia eroja syynä lääketieteen ja sosiaalityön näkökulmien eroihin moniammatillisessatyössä. Niin ikään sosiaalityön ongelma moniammatillisessatyössä johtuu lääketieteellisen tiedon arvottamisesta muiden tieteiden edelle. Ongelma muodostuu tiedon hierarkiasta terveydenhuollon organisaatiossa, jossa lääketiede on ylinnä ja sosiaalityöntekijä sosiaalityhteellisen tiedon edustajana alimpana. Kaivo-oja (1995, Metterin muk. 1996, 25) painottaa jokaisen tieteenalan edustajan kiinnostuksen tärkeyttä toisen tieteenalan kohteisiin. Tähän liittyy myös keskustelu luottamuksen, arvostuksen ja kunnioituksen puutteesta toisen alan asiantuntijoita kohtaan. (Metteri 1996, 146-148.)

Metteri nostaa edellä esitetyn perusteella tärkeitä asioita esiin moniammatillisestatyöstä ja moniammatillisesta terveysosiaalityöstä. Nykykäsityksen mukaisen vahvan transprofessional - tyyppisen moniammatillisentyön lähtökohdaksi kehysajattelu on kuitenkin ongelmallinen ja riittämätön. Kehysajatteluun pohjautuva käsitys moniammatillisesta työstä invalidisoi aidon moniammatillisentyön mahdollisuuden. Tämä johtuu pitkälti kehysajatteluun liitettävästä puutteellisesta holistiikkakäsityksestä. Lähtökohtani on, että aito holistinen näkökulma edellyttää ihmisen sekä hänen ympäristönsä hahmottamista dynaamisena kerroksittaisena kokonaisuutena, jossa kerroksilla on interaktiivista kausaalista vaikutusta toinen toisiinsa. Kehysajattelu puolestaan edustaa jäykkää tai staattista holistiikkakäsitystä. Samalla kun siinä tiedostetaan ja tunnustetaan

monitieteisen holistisen lähestymistavan tärkeys moniammatillisessatyössä niin samalla erotellaan luonnontieteellinen ja sosiaalinen ihmisen olemisen kokonaisuudesta totaalisen erillisiksi kategorioiksi eli kehyksiksi, joilla ei voida nähdä olevan järkevää yhteensovittamisen mahdollisuutta. Tämä puolestaan johtuu siitä, että biologisen ja sosiaalisen väliset suhteet ajatellaan tiedon eli käsitteiden välisiksi suhteiksi diskursiivisen sosiaalisen kategorisointiprosessin kautta. Ainoaksi linkiksi biologisen ja sosiaalisen kerroksen välille jää sosiaalisesti rakentuva merkitys. Näkökantani on, että kehysajattelun mukainen malli kuvastaa sinänsä oikeanlaista asetelmaa, mutta se on sellaisenaan epätäydellinen ratkaisu.

Luonnontieteellinen tieto, kuten myös sosiaalitieteellinen tieto, kohdistuu aina johonkin todellisen maailman objektiin tai ilmiöön. Näillä objekteilla on dynaamisen holistisen näkemyksen mukaan interaktiivinen suhde keskenään, kuten jäljempänä tuon esille. Toisin sanoen biologiset ja sosiaaliset tekijät ja mekanismit ovat yhteydessä keskenään, mikä luo tilauksen ylipäättään moniammatilliselleydelle. Tämä on myös kriittiseen realismiin perustuva lähtökohta. Niin ikään Metteri ottaa esille edellä esitetyn mukaisesti terveysosiaalityön kolmesta ulottuvuudesta kohdan kaksi, jonka mukaan terveysosiaalityön yksi tehtävä on pohtia erilaisten sairauksien ja oireiden merkitystä ihmisen elämässä. Tällainen pohtiminen edellyttää, että ajattelemmme biologisen ja sosiaalisen kehyksen olevan toisiinsa nähden dynaamisessa vuorovaikutussuhteessa. Tai tarkemmin sanoen, ne tekijät, joihin eri tieteenalojen tulkintakehyksien mukaisella tiedolla viitataan, ovat kausaalisessa interaktiivisessa yhteydessä keskenään. Tähän interaktioon ja kausaalisuuteen perustuu sellainen aito dynaaminen holistiikkakäsitys, johon ”transdisciplinary” –tyyppistä moniammatillista orientaatiota voidaan rakentaa. On totta, että eri tieteiden spesifit näkökulmat tieteellisine objekteineen muodostava ikään kuin tulkinnallisen kehyksen, jonka kautta ilmiöitä selitetään. Maailmaa ilmiöineen ei kuitenkaan rakennu ontologisesti pelkästään näiden sosiaalisesti konstruoitujen kehyksien kautta. Kehyksiä ei pidä siten ajatella pelkästään tiedon suhteina, kuten kehysajattelussa tehdään vaan sellaisten todellisten rakenteellisten tekijöiden interaktion suhteena, johon eri tulkintakehysten tieto kohdistuu.

Kehysajattelu, siten kuin Metteri sen esittää, on omiaan rakentamaan vastakkainasettelua eri tieteenalojen välille ja sitä kautta vastakkain asetteluja työntekijöiden välille monitieteellisessä moniammatillisessa työssä. Ongelma piilee sellaisessa dualistisuudessa, joka jo lähtökohdiltaan tekee mahdottomaksi eri kehyksien välisen vuorovaikutuksen analyysin, koska kehyksien edustamien näkökulmien ja tiedon nähdään olevan fundamentaalisessa ristiriidassa. Kysymykseni kuulukin, kuinka aito holistinen ajattelu ja vahva moniammatillinen työntekijöiden välillä on kehysajattelun mukaisessa asetelmassa mahdollista? Aito holistinen näkemys sosiaalityö- ja luonnontieteiden välillä ei voi nähdäkseni toteutua, mikäli sosiaalisen ja biologisen kehyksen välillä ei ajatella olevan muuta yhteyttä kuin merkitykset tai jos ne ajatellaan pelkästään toisiaan pois sulkevinä tiedon suhteina. Moniammatillisessa työssä tulee aikaisemmin mainittuun yhteiseen kognitioon pääsemiseksi muodostaa yhteistä tietoa eri tieteiden edustajien välillä. Tämä yhteisen tiedon alue, jossa eri tieteet kohtaavat, on juuri tämä interaktiivinen vertikaalinen akseli niiden sosiaalisten ja biologisten ilmiöiden välillä, josta pyrimme saamaan tietoa asiakkaan tilanteesta. Holistisuus tulee siis ymmärtää dynaamisesti todellisen maailman mekanismien ja tapahtumien interaktiivisena suhteena. Tästä suhteesta puolestaan moniammatillisessa tiedontuotantoprosessissa yritetään saada tietoa. Tässä kohtaa tulee tilaus tieteellisen tiedon ja teorian muodostuksen suuntaan moniammatillisessa terveys- ja sosiaalityössä. Aito dynaaminen holistinen moniammatillinen ajattelu vaatii täten tiedespesifien näkökulmien, eli kehyksien, lisäksi sen huomioon ottamista, kuinka biologinen on kausaalisesti yhteydessä sosiaaliseen ja päinvastoin. Kysymys ei ole siten pelkästään eri näkökulmiin sidotuista merkityksistä vaan todellisen maailman objektien kausaalisesta interaktiosta. Tämä interaktiivinen alue on sellaista yhteistä moniammatillista tiedonmuodostuksen kenttää, jota moniammatillisessa työssä kartoitetaan. Kuten tuleva kriittisen realismin mukainen analyysi osoittaa, merkitys eli tieto on aina epätäydellistä suhteessa siihen ilmiöön, mihin se kohdistuu. Täten merkitystä yksistään ei voida pitää biologisen ja sosiaalisen interaktion ontologisena komponenttina.

Toisiaan hylkivät luonnontieteellinen ja sosiaalinen kehys eivät voi muodostaa dynaamista holistista moniammatillista asetelmaa biologisen ja sosiaalisen yhteyden pohtimiselle. Moniammatillinen työntekijöiden välillä ei voi perustua ajatukseen luonnontieteellisen ja sosiaalityö- ja sosiaalisen kehyksen fundamentaalisesta yhteensovittamattomuudesta ja ristiriidasta. Kehysajattelun mukaisen jäykän holistiikkakäsityksen

mukaan maailman ja ihmisen olemisen monimuotoisuus tunnustetaan mutta sokeapiste säilyy biologisen ja sosiaalisen välissä. Kehysajattelu ei lopulta tavoita todellisuuden ja ihmisen monimuotoisuutta jäykän kategoria-ajattelunsa vuoksi. Olemisen monimuotoisuus kyllä tiedostetaan ja tunnustetaan mutta monimuotoisuuden järkevälle interaktiiviselle analyysille ei tiedespesifeihin näkökulmiin eli kehyksiin juuttuva ajattelu kykene. Kehysajattelu ei kykene sellaiseen moniammatillisen dynaamisen holistisen näkökulman analyysiin, jossa tulisi hahmottaa asetelmaa interaktiivisesta kausaalisesta näkökulmasta. Moniammatillisentyön kannalta tämä on kuitenkin välttämätöntä. Jäykkä kehysajattelu rakentaa sellaisia raja-aitoja ja vastakkainasetteluja tiedon yhteensovittamattomuuksineen, joista moniammatillisessatyössä pitäisi päästä nimenomaan eroon. Lääketieteellisen- ja sosiaalitieteellisen tiedon vastakkainasettelu ei auta vaan pitäisi pyrkiä päin vastoin eri tieteitä yhdistävään poikkitieteelliseen orientaatioon, joka myös vastaa todellisuutta.

Tietyt institutionaaliset, organisatoriset ja yhteiskunnalliset seikat ovat vaikuttamassa siihen, että lääketieteellinen ja luonnontieteisiin perustuva tieto on statusasemassa terveydenhuollon organisaatioissa. Tiedon hierarkialle terveydenhuollossa ei löydy kuitenkaan tieteellistä perustelua ihmisen ja maailman ontologisesta holistiikasta. Tiedon hierarkia voi siten perustua ainoastaan institutionaalsiin valta-asetelmiin. Lähtökohtani onkin, että mikäli moniammatillisentyö perustuu ihmisen ja maailman tieteellisesti oikeaoppisesti esitettyyn ontologiseen perustaan, niin tiedon hierarkialle ei löydy muita perusteita kuin politiikka ja valta.

Sosiaalinen konstruointi kehyksineen on looginen välttämättömyys asian ilmaisemiseksi osana sosiaalista merkitystodellisuutta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että maailma sinänsä olisi näiden kehysten mukainen tai jotenkin tyhjenisi tällaisiin kategorioihin. Kehysten sosiaaliselle konstruoinnille tulisi löytää sanojen ulkopuolelta muulla tavoin tieteellisesti perusteltu fundamentaalinen argumentaatiopohja, joka perustuu maailman ja ihmisen monitasoisuuden huomioonottavaan ontologiaan. Tämä antaa moniammatilliselleydelle paremman pohjan. Muutoin eri tieteenaloja edustavien asiantuntijoiden toisiaan kohtaan peräänkuulutettu arvostus ja kunnioitus jää pelkästään sopimuksenvaraiseksi asiaksi. Tällaisessa asetelmassa on hyvin vaikea perustella eri tieteiden ja sitä edustavien asiantuntijoiden asemaa moniammatillisessatyössä, koska jokainen kykenee perustelemaan vain itse itsensä edustamiensa kehysten kautta. Jos nämä kehykset ymmärretään lisäksi olevan lähtökohtaisesti ristiriidassa keskenään, ei maaperä yhteistyölle ole kovinkaan suotuisa.

Tilaus kausaalisuuteen nojaavalle tieteelliselle ajattelulogiikalle on syntynyt. Muutoin päädyimme Descartesilaiseen dualismiin, jossa kehykset ovat irrallisia ja elävät omaa elämäänsä yhteen sovittamattomina ja toisistaan välittämättä. Tämä vastaa tilannetta, jossa sinänsä oikeat tiedespesifit näkökulmat ja kehykset puhuvat toisilleen mutta jotka eivät kuule tai suostu ymmärtämään mitä toisella on kerrottavana.

Kehysajattelu kuvaa kuitenkin oikein yhtä puolta moniammatillisesta työstä. Myös vahva moniammatillinen työ pitää sisällään tiedespesifien näkökulmien eli kehyksien jakamisen. Tähän viitataan myöhemmin kognitiivisten karttojen jakamisella, jolloin eri asiantuntijoiden tulisi kyetä ymmärtämään myös toisen alan edustajan näkökulmaa. Tämä ymmärtäminen on vaikeaa, mikäli ajatteleme oman tieteenalamme sulkevan pois toisen tieteenalan tietokehyksen. Moniammatillinen työ ei voi kuitenkaan rajoittua tai juuttua pelkästään kehysten jakamiseen vaan tulee pyrkiä sellaiseen yhteiseen tiedonrakentamisprosessiin, jonka pohjana on ymmärrys biologisen ja sosiaalisen kausaalisesta interaktiosta. Tiedespesifeillä tarinoilla voi olla keskenään yhteys, jota tulisi yhteisesti tutkia. Se on tavoittelemisen arvoista poikkitieteellistä toimintaa. Dynaaminen holistiikkakäsitys tunnustaa interaktiivisen yhteyden biologisen ja sosiaalisen välillä ja siten lääketieteellinen- ja sosiaalitieteellinen tieto ja -näkökulma eivät näyttäydykään toisilleen enää pois sulkeutuvina asioina. Siten myös lääketieteellisen ja sosiaalitieteellisen tiedon yhteensovittaminen mahdollistuu moniammatillisessa keskustelussa yhteisten tavoitteiden määrittelemiseksi ja tiedon rakentamiseksi. Isoherrasen (2008, 29-32) esiin nostama systeeminen ajattelu on jo askeleen lähempänä kehysten välisen dynamiikan tieteellistä analyysiä. Se on myös askeleen lähempänä kehysten fundamentaalisen olemassaolon perustelua, jolloin kehykset eivät näyttäydy pelkästään sosiaalisen rakentumisen asiana tai merkitysten rakentumisen viitekehyksenä. Se on siten askeleen lähempänä poikkitieteellistä ei-vastakkainasetteluun johtavaa lähestymistapaa.

Systeemistä ajattelua luonnehtii idea, jossa kokonaisuus nähdään osista muodostuvana systeeminä (Isoherranen 2008, 29). Nämä systeemin osat ovat yhteydessä vaikuttaen toinen toisiinsa. Systemi voi olla esimerkiksi ihmiskeho biologisena kokonaisuutena, perhe tai ilmakehä. Systemissä on monimutkaisia syy-seuraussuhteita, joita ei voi helposti havaita muun muassa niiden ajallisen

etäisyyden vuoksi. Systeemistä ajattelua luonnehtii holismin idea, jossa kokonaisuudella on osiinsa nähden määräävä rooli. Tämä tarkoittaa asioita ja ominaisuuksia, joita ei voi nähdä, mikäli tarkastelemme osia erillään kokonaisuudesta. Systeemissä kokonaisuus on jotain sellaista uutta, mitä ei voi palauttaa kokonaisuuden muodostaviin osiin. Systemi toimii aina jossakin ympäristössä, joka vaikuttaa systeemiin. Esimerkiksi ihminen voidaan nähdä systeeminä, johon vaikuttavat biologiset, psyykkiset ja sosiaaliset osajärjestelmät. (Isoherranen 2008, 29; ks. Payne 2005, 142-160.)

Pauli Niemelä (2014) perustaa myös oman varsin perusteellisen ja syvälliseen analyysiin pyrkivän työnsä edellä mainitulle systeemi-teoreettiselle ajattelulle. Systeemi-teoreettinen ajattelutapa etsii ja esittää perusteita sellaiselle väittämälle, jonka mukaan ihmistä tulisi tarkastella myös kokonaisjärjestelmänä osajärjestelmien analyysin ohella (emt., 13). Tarkastelun kohteena on kokonaisjärjestelmän ja ympäristön suhde, mikä tarkoittaa kokonaisuuden muodostavien osajärjestelmien suhdetta ympäristöön. Toisaalta systeemi-teoreettinen tarkastelu painottaa myös osajärjestelmien suhdetta toisiinsa. Ilmiöt käsitetään toisiinsa yhteydessä olevina järjestelminä, joiden vuorovaikutussuhteiden tarkastelu on tärkeää. (Emt., 17-18.) Tällainen järjestelmien ja osajärjestelmien suhteiden eli relaatioiden tarkastelu tapahtuu systeemi-teoreettisen viitekehyksen mukaan maailmassa, joka on järjestäytynyt hierarkisesti. Ylempi järjestelmä rakentuu alemman päälle ja muodostaa avoimemman systeemin. Mitä korkeammalle tässä kerrostuneisuudessa mennään sitä avoimemmiksi järjestelmät muuttuvat ja ovat sitä vähemmän yhteydessä deterministisesti toisiinsa. (Emt., 18, 20-21.)

Tärkeää systeemi-teoreettisessa näkemyksessä on, että se ymmärtää holistisen ajattelun dynaamisesti. Tärkeää on myös eri tasojen eli olemisen muotojen ja järjestelmien vuorovaikutus. Kehysajattelussa eri kehykset edustavat näitä erilaisia tasoja, jotka nähdään kuitenkin lopulta erillisinä asioina toisilleen. Niemelän (2014) ”Systemaattinen ihmiskäsitys” –kirja on varsin kunnianhimoinen yleisesitys ihmisestä systeemiteoreettisena kokonaisuutena. Systeemi-teoria pitää sisällään hyvin paljon samoja elementtejä kuin kriittinen realismi. On huomionarvoista, että Niemelän kirjassa ei näkyviä ensi käden viittauksia kuitenkaan tehdä kriittiseen realismiin tai Roy Bhaskariin. En ole systeemi-teorian syvälinen asiantuntija, joten en voi verrata sen tarkemmin sitä kriittiseen realismiin

tässä yhteydessä. Voin vain todeta että yhtäläisyyksiä on. Niemelän kirja on myös erittäin vaativa yleisesitys ihmisen systeemisestä rakenteesta ontologisena kokonaisuutena. Isoherrasen ym. (2008) toimittamassa kirjassa systeemi-teorian esittely moniammatillisentyön teoriaperustana jää puolestaan varsin lyhyeksi ja yleisluontoiseksi. Asialle on varattu vain noin neljä sivua kirjassa, joka muutoin on yli kahdensadan sivun mittainen (Ks. Isoherranen ym. 2008). Tämä voi kuvastaa sitä teoriattomuuden puutetta, mikä yleisesti liittyy moniammatillisuuden teemaan. Toinen syy voi olla, että teoriaa ei yleisesti nähdä niin tärkeänä, jotta teoreettisten perusteiden pohtiminen vaatisi yli kahden sadan mittaisessa kirjassa enempää huomiota. Toisaalta Niemelän (2014) systeemi-teoreettinen esitys voi toimia laajana alustana moniammatillille työlle, kuten kirjan takakannen esittelytekstissäkin jo todetaan.

Oma arvioni tutkijana on, että keskustelua moniammatillisentyön teoriaperusteista on käyty mutta se näyttäytyy jotenkin riittämättömältä. Joko siihen viitataan muutamalla sivulla, kuten Isoherrasen kirjassa on tehty tai sitten esitys teoriaperusteista on liiankin vaikeaselkoinen ja laaja, jolloin fokusoidumpi soveltaminen moniammatilliseen sosiaalityöhön jää tutkijan puolesta tekemättä. Kehysajattelu sosiaalisen konstruktionismin mukaisena perustana ei myöskään riitä. Tähän moniammatillisentyön teoreettisten juurien kenttään pyrin nyt omalla työlläni pureutumaan. Pyrkimyksenä on tutkia perusteellisen fundamentaalisen teoriapohjan mahdollisuutta moniammatilliselle työlle mutta fokusoiden työtä jatkuvasti moniammatillisuus ja moniammatillinen terveysosiaalityö mielessä pitäen. Toisin sanoen sovellettavan filosofian tai teorian tulee palvella mahdollisimman tarkasti sovelluksen kohdetta eli moniammatillistyötä. Omassa työssäni lähdin Roy Bhaskarin kriittisestä realismista erotuksena systeemi-teoreettiseen ajatteluun, jota Niemelä ja Isoherranen tuovat esille moniammatillisentyön teoriapohjaksi. Kriittisen realismin ja systeemi-teorian tietyistä yhtäläisyyksistä huolimatta uskon, että erillisenä näkemyksenä kriittinen realismi voi tuoda moniammatillisentyön teoriapohjakeskusteluun uutta näkökulmaa ja painotusta. Tavoitteenani on saada aikaan eräänlaista metateoreettista kokonaisnäkemystä ja pohjaa moniammatilliselle työlle ja terveysosiaalityölle.

Lukipa mitä hyvänsä moniammatillisuutta käsittelevää tekstiä, niin ei voi välttyä haasteiden analyysiltä moniammatillisentyön arjessa. Moniammatillisentyö pitää sisällään monenlaisia haasteita

liittyen kommunikaatioon, ammattirooleihin, työorganisaatioon, ammatillisiin instituutioihin, valta-asetelmiin tai yksilöllisiin kategorisointeihin. Toinen kysymykseni tässä tutkimuksessa on selvittää, **että mihin perustavanlaatuisiin asioihin moniammatillisentyön moninaiset haasteet liittyvät ja onko niillä jokin yhteinen nimittäjä?** Lähtöoletukseni on, että tämä kysymys liittyy jollain tavoin siihen samaiseen ontologiseen pohdintaan, jonka kautta eri tieteitä edustavien asiantuntijoiden asema moniammatillisessatyössä on perusteltavissa. Kysymys on formaalisti ilmaistuna oikeutuksen ja haasteen ontologisista yhtymäkohdista. Seuraavassa luvussa luon yleiskatsauksen kriittiseen realismiin ja hahmottelen tutkimusasetelmaa, jonka avulla pyrin löytämään vastauksia tutkimuskysymyksiini.

2.4 Tutkimusasetelma: kriittinen realismi lähtökohtana tutkimuskysymysten ratkaisemiseksi

Edellä olen jo esittänyt perusteluita ja taustoittanut kriittisen realismin asemaa käsillä olevassa tutkimuksessa. Tutkimukseni filosofinen ja teoreettinen lähtökohta on kriittinen realismi. Tämän tutkimuksen tulkinta tästä tieteenfilosofisesta suuntauksesta noudattelee pitkälti kriittisen realismin oppi-isän, Roy Bhaskarin, vetämiä linjoja. Soveltuvin osin käytän analyysissäni myös muiden kriittisen realismin edustajien tekstejä siten, että ne eivät ole ainakaan suuressa ristiriidassa Bhaskarin ajatusten kanssa. Kuten on sanottu, niin myös kriittisen realismin edustajat muodostavat laajan ja sekalaisen seurakunnan (Potter & Lopéz 2001, 5). Kriittistä realismia edustavien joukossa voi ajattelussa olla suuriakin eroja eri teemojen suhteen. Monet pitävätkin kriittistä realismia filosofiana, johon muodostetaan oma suhde. Tämä suhde määrittyy joko hyväksymällä tai kieltämällä kriittisen realismin mukaisia peruslähtökohtia. (Emt., 5.) Lähtökohtani on, että filosofioita voi hyödyntää sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa soveltaen niitä eri teemoihin. Näkemykseni mukaan filosofiset tekstit eivät ole koskemattomia ja niitä voidaan hyödyntää myös spesifimpien tieteiden piirissä asetettujen ongelmien ratkaisemisessa.

Kriittinen realismi suuntauksena pyrkii sellaiseen ontologiseen ja epistemologiseen käsitykseen, jossa ei lipsuta positivistisiin näkemyksiin tai vastaavasti ajauduta vahvan sosiaalisen konstruktionismin mukaisiin relativistisiin näkemyksiin (Kuusela 2006a, 11). Kriittisessä realismissa painotetaan

sosiaalisen maailman rakentumisen analyysissä ei-diskursiivisia tekijöitä diskursiivisten ohella. Yksi päätehtävä onkin etsiä ja osoittaa yhteyksiä erilaisten käsiteriippuvaisten diskursiivisten rakenteiden ja ei-diskursiivisten rakenteiden välillä. (Potter & Lopéz 2001, 20.) Kriittinen realismi ei kiistä käsiteriippuvuuden merkityksen tärkeyttä sosiaalisen todellisuuden rakentumisessa vaan näkee sen ainoastaan yhtenä sosiaalisen todellisuuden rakentumisen osatekijänä. Ajatus on, että maailma ja sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ei tyhjene käsitteisiin, diskursseihin, merkityksiin, neuvotteluihin tai ihmisiin kausaalina agentteina. (Potter & Lopéz 2001, 13.) Bhaskarin tulkinta Rom Hárren (2001, 28-29) artikkelissa on, että postmodernistien mukaan (jota sosiaalinen konstruktionismi edustaa) todellisuus nähdään kokonaisuudessaan ontologian näkökulmasta sosiaalisesti ja käsitteellisesti rakentuneeksi. Bhaskar puhuu sellaisen sosiaalisen eksistenssin puolesta, joka ei tyhjene tai palaudu pelkästään keskusteluun ja ihmisiin. Esimerkkinä hän mainitsee kokin työn, jossa ruoan tekeminen ei riipu pelkästään kokista ja hänen subjektiivisista merkityksenannoistaan vaan myös raaka-aineista, talosta jossa työtä tehdään sekä niistä resursseista, joita työorganisaation puolesta on käytettävissä. (Emt., 28-29.)

Kriittinen realismi itsessään edustaa metafyyisistä realismia, joka pitää maailmaa valmiina yksilöistä riippumattomana objektien kokonaisuutena. Metafyyiselle realismille on ominaista ajatus, että on olemassa vain yksi täydellinen kuvaus maailmasta. Tällöin totuus määritellään totuuden korrespondenssiteorian mukaisesti. (Mäntysaari 2006, 145-146.) Metafyyisinen realismi pitää maailmaa myös ei-episteemisenä asiana (emt., 145). Tämä tarkoittaa, että maailmaa ja sen olemassaoloa ei voida määritellä tai johtaa tiedon mahdollisuuden näkökulmasta. Olemassaoloon liittyviin kysymyksiin ei voi löytää vastausta automaattisesti epistemologisista kysymyksistä (Bhaskar 1986, 6). Maailman olemassaolon luonnetta ei voida täten määritellä sen perusteella, kuinka siitä voidaan saada tietoa. On väärin korvata ontologiset kysymykset epistemologisilla lauseilla. Bhaskar itse käyttää asiasta termiä "epistemic fallacy". Bhaskarin edustaman kriittisen realismin tarkastelun kohteena on ensisijaisesti oleminen ja teoria olemisen luonteesta. (Emt., 6.)

Kriittisen realismin ontologiaa voi luonnehtia enemmän asiakeskeiseksi kuin tapahtumakeskeiseksi. Ontologian asiakeskeisyydellä tarkoitetaan rakenteita, mekanismeja, voimia ja erilaisia suhteita, jotka

saavat aikaan tapahtumia. Näillä asioilla on luontaisia taipumuksia olla tietyllä tapaa interaktiossa muiden asioiden kanssa. Tärkeää todellisuuden tapahtumiin vaikuttavista asioista ovat myös ne mekanismit ja rakenteet, jotka ovat olemassa mutta eivät juuri sillä hetkellä saa aikaan näkyviä tapahtumia. Tällaiset ei-todellistuneet kausaalimekansimit ovat myös olennainen osa sosiaalista todellisuutta. (Potter & Lopéz 2001, 11.) Payne (2005, 60-61) antaa asiasta valaisevan esimerkin liittyen sosiaalitoimiston arkeen. Esimerkistä ilmenee, kuinka meihin vaikuttava sosiaalinen todellisuus rakenteineen ei ole aina suoraan empiirisesti havaittavissa toisin kuin esimerkiksi puhe aktuaalisena ilmiönä. Paynen esimerkissä sosiaalitoimistolla on tietty mandaatti ja komentoketju, jolla se hoitaa sille annettuja tehtäviä. Näitä tehtäviä hoitamaan on palkattu sosiaalityöntekijöitä. Kun päivä on täysi, toimisto sulkeutuu ja työntekijät menevät koteihinsa. Sosiaalitoimisto ei lakkaa kuitenkaan olemasta vaikka havaittu toiminta sosiaalitoimistossa päivän päätteeksi loppuu. Sosiaalityöntekijöiden potentiaalisuus toimia sosiaalityöntekijöinä säilyy edelleen. Yöllä tai viikonlopun ollessa kyseessä työntekijät ja toimisto ovat yhä olemassa vaikka aktuaalista toimintaa ei havaita. Toimiston sosiaalinen rakenne, joka pitää sisällään työntekijöiden suhteet, työntekijöiden suhteet toimistoon ja laajemmat rakenteet toimiston ja yhteiskunnan välillä, ovat niin ikään yhä olemassa. Näillä kaikilla suhteilla on kausaalista kapasiteettiä tehdä sosiaalityötä vaikka eivät aktuaalisesti sillä hetkellä sitä suoritakaan. Tämä kausaalinen potentiaali todellistuu seuraavana arki-aamuna, kun toimisto jälleen aukeaa. Aktuaalinen oleminen ("actual") ja todellinen ("real") oleminen ovat kriittiselle realismille siten eri asioita. (Payne 2005, 60-61.)

Tärkeää kriittisen realismin mukaisessa sosiaalisen todellisuuden analyysissä on tavoittaa jotain ei-näkyvää, joka vaikuttaa olennaisesti asioiden tapahtumiseen ja yksilöiden toimintaan. Tähän pyritään tieteellisen toiminnan prosessissa, jossa tuotetaan ja rakennetaan erilaisia teorioita. Tämän vuoksi teorit ovat kriittiselle realismille tärkeitä, koska niiden avulla on mahdollista tutkia ei-havaittavaa mutta olemassa olevaa maailmaa (Mäntysaari 2006, 151). Teorioiden avulla erilaiset yksilöiden toimintaan vaikuttavat yhteiskunnalliset rakenteet voidaan tehdä näkyviksi (emt., 149). Yksilöistä tietyllä hetkellä riippumaton yhteiskunnallinen kulttuurinen taso muodostaa omalakisien kokonaisuuden sosiaalisine rakenteineen, joilla on kausaalista voimaa ja vaikutusta yksilöiden toimintaan. Kriittisessä realismissa analyysiä ei siis palauteta pelkästään yksilöiden muodostamiin

kategoriioihin, vuorovaikutukseen tai interpersoonallisiin suhteisiin (Kuusela 2006b, 87). Toimintaan vaikuttavaa yksilön ulkopuolista sosiaalista todellisuutta edustavilla rakenteilla tulisi olla oma itse oikeutettu roolinsa sosiaalisen todellisuuden analyysissä. Tätä kulttuurista tasoa ei tule palauttaa pelkästään yksilöiden neuvotteluksi tai heidän muodostamaksi diskursiiviseksi toiminnaksi. (Emt., 87.)

Yhteiskunta tuotetaan ja se on olemassa yksilöiden toiminnan johdosta. Yhteiskunta muodostaa omalakisien autonomien toiminnan tasonsa sosiaalisine rakenteineen, johon yksilötaso ei palaudu. Rakenteilla ja yksilötasolla on täten omia kausaalisia voimia vaikka ovatkin interaktiossa keskenään. Kulttuuri ja toimijuus jäsentyvät toimijoiden oman toiminnan tuotteena, kerrostuneina ja omalakisina asioina, jotka omaavat osiinsa palautumattomia itsenäisiä ominaisuuksia. Nämä omalakisit ominaisuudet selittävät sosiaalisen todellisuuden rakentumista ja toimintaa redusoimatta kaikkea yksilötoimijoiden ominaisuuksiksi tai siirtämättä yliyksilöllisille kollektiivisille rakenteille toimijoista riippumatonta voimaa. Täten yhteiskunta ja sosiaalinen todellisuus on kerrostunutta. (Kuusela 2006b, 88, 92.)

Eräs haaste kriittisessä realismissa liittyen edellä mainittuun on mieltää yhteiskunnallisten rakenteiden yksilöistä riippumaton ja samanaikaisesti riippuva luonne. Tällaisen sosiaalisen todellisuuden eri tasojen erillään olon ja riippuvuuden samanaikaisuuden hahmottaminen tuntui ainakin aluksi itselle työläältä. Asiat ovat olemassa tietyllä ajan hetkellä yksilöistä ja heidän merkityksenannoistaan riippumatta sellaisina kuin ovat. Tämä yksilöistä ulkoinen todellisuus uusiintuu ja muokkautuu toiminnan välityksellä kuitenkin laajemmalla aikaperspektiivillä, josta diskursiivinen toiminta muodostaa vain yhden osan. Olennaista on yksilöiden toiminnan analyysi näitä ulkoisia rakenteita uusintavana ja muokkaavana tekijänä. Tähän problematiikkaan paneudun myöhemmin muun muassa Margaret Archerin tekstien pohjalta. Sosiaalisen todellisuuden yhteiskunnallinen rakenteellinen taso ja yksilötaso eivät ole toisiaan hylkiviä dikotomisja kategorioita kuten ei myöskään sosiaalinen ja biologinen taso. Holistisuus tulee ymmärtää tässäkin kohtaa dynaamisena.

Edellä olen käynyt läpi kriittisen realismin lähtökohtia yleisellä tasolla tutkimuksen näkökulmana. Mutta miten tutkimukseni sosiaalitytettä edustavana sosiaalityön tutkimuksena tulisi ymmärtää

kriittistä realismia vasten. Kuusela (2006a, 13) tiivistää kriittisen realismin merkityksen sosiaalitieteille seuraavasti: 1. Kriittinen realismi auttaa käsitteellisten ongelmien pohdinnoissa. 2. Kriittinen realismi voi toimia metateoriana teoreettisten viitekehysten ja tutkimusmenetelmien hahmottamisessa. 3. Kriittinen realismi voi auttaa teorioiden mahdollisimman tehokkaassa hyödyntämisessä empiirisessä tutkimuksessa. 4. Kriittinen realismi rohkaisee yhteyksien rakentamiseen erilaisten tutkimusalueiden välille. Lisäksi kriittinen realismi voidaan ymmärtää yleisenä sosiaalitieteellisenä filosofiana erotuksena spesifimmälle yhteiskuntateorialle. (Emt., 13.)

Tämä tutkimus asemoituu edellä mainittuihin luonnehdintoihin erityisesti kohtien kaksi ja neljä osalta. Niin ikään kriittisen realismin voidaan katsoa edustavan tässä tutkimuksessa yleistä filosofiaa niin tutkimuksen tasolla kuin tutkijan henkilökohtaisen maailmankuvankin tasolla. Kohdan kaksi mukaisesti pyrin tutkimuksessani rakentamaan kuvaa moniammatillisesta terveystieteellisestä sekä myös yleisemmällä tasolla moniammatillisuudesta kriittisen realismin näkökulmasta. Kriittinen realismi toimii metateorian, jota vasten hahmottelen moniammatillisen terveystieteellisen haasteita, asemaa ja lähtökohtia. Lisäksi kohdan neljä mukaisesti tutkimuksessani on vahvasti läsnä poikkitieteellinen asenne, jonka siivittämänä pyrin tutkimukseni lopussa eksplikoimaan erityistä poikkitieteellistä terveystieteellisen näkökulmaa. Toisaalta yhteyttä on myös kohtaan yksi siten, että hahmottelemani malli moniammatillisen terveystieteellisen haasteista sisältää käsitteitä, jotka eivät ole yksi yhteen kriittisen realismin käsitteistön kanssa mutta joiden eksplikoimisessa kriittinen realismi on ollut olennaisessa roolissa. Esimerkkinä mainittakoon moniammatillisen terveystieteellisen prosessihaaste sekä selityshaaste. Tällä tavoin ajateltuna kriittinen realismi on auttanut käsitteellisten asioiden pohdinnoissa. Sen sijaan kaukaisimmaksi tavoitteeksi jää kohta kolme, jonka mukaan kriittinen realismi auttaa teorioiden mahdollisimman tehokkaassa empiirisessä soveltamisessa. Myöhempää mallinnustani (ks. kuvio 6, s. 54) moniammatillisen terveystieteellisen haasteista voidaan pitää jonkinlaisena tutkimusasetelman kaltaisena abstraktina mallinnuksena, jota voidaan käyttää pohjana tarkemman empiirisen tutkimusasetelman laatimiseksi. Kehittämäni mallin empiirisen sovelluksen tarkempi pohdinta ei kuitenkaan mahdu tämän tutkimuksen puitteisiin mutta lähtölaukaus tällekin asialle lienee tämän työn puolesta annettu.

Yleisesti ottaen kriittinen realismi on haastava näkökulma sosiaalityössä ja sosiaalitieteissä ylipäätään. Kriittisen realismin näkökulma ja ontologiakäsitys on hieno mahdollisuus sosiaalityölle mutta samaan aikaan valtava haaste (ks. Mäntysaari 2006, 160). Tämä mahdollisuus pitää sisällään yhteiskunnallisten rakenteiden, historian sekä luonnon vaikutusten huomioimisen sosiaalisten ongelmien analyysissä esimerkiksi sosiaalityössä (Mäntysaari 2006, 137). Tämä on nähdäkseni yksi niistä tekijöistä, miksi kriittinen realismi ei ole noussut sosiaalisen konstruktionismin kaltaiseksi paradigmaksi. Empiiristen tutkimusasetelmien laatiminen voi olla aikaa vievää, vaikeaa ja monimutkaista. Tämä on siis oma subjektiivinen arvioni. Tämän suuntaiseen havaintoon on toisaalta päätyneet myös Mäntysaari (ks. Mäntysaari 2006, 141). Vaikeus ei suinkaan tarkoita, että kriittisen realismin ontologiakäsitys olisi virheellinen. Lankeamatta aikaisemmin mainittuun epistemiseen virhepäätelmään todellisuuden ontologisesta luonteesta voi todeta, että maailma on monimutkainen sellaisenaan kuin on. Mikäli haluamme kriittisen realismin mukaista syvällistä tietoa niin se vain yksinkertaisesti on vaikeampaa. Kriittinen realismi haastavuudessaan kuvastaa maailman haastavuutta ontologisessa mielessä. Todellisuutta ei pidäkään yksinkertaistaa eikä tiedon relevanttiutta arvottaa sen perusteella, millaisin menetelmin sitä on helpoimmin saatavilla maailmasta. Maailman olemisen ontologia ikään kuin vaatii ymmärtämään myös holistisuuden dynaamisena asiana eikä staattisina dikotomisina kehyksinä. Tämä muodostaa sosiaalityön tutkimukselle ison kysymyksen: Kuinka tehdä kohtuullisella vaivalla institutionaaliset tutkimukselliset reunaehdot huomioiden realistisen metodologian mukaista empiiristä tutkimusta käytännössä? Tämän tutkimuksen polttopisteenä ei ole tähän kysymykseen vastaaminen. Kysymys täytyy kuitenkin nostaa esiin pohtiessamme kriittisen realismin merkitystä tai merkityksettömyyttä sosiaalitieteille ja sosiaalityölle.

Tiivistän lopuksi tutkimusasetelman sekä tutkimuskysymykset vielä kertaalleen ennen varsinaisen analyysin aloittamista. Tutkimukseni aineisto muodostuu kirjallisuudesta. Tutkimusta varten lukemani kriittisen realismin alkuperäistekstit muodostuvat Roy Bhaskarin (1986) teoksesta "Scientific realism and human emancipation" sekä Margaret Archerin, Roy Bhaskarin, Andrew Collierin, Tony Lawsonin ja Alan Norrien (1998) toimittamasta teoksesta "Critical Realism – Essential readings". "Critical Realism – Essential readings" –teos pitää sisällään kriittisen realismin edustajien kirjoittamia kattavia

artikkeleita Roy Bhaskar mukaan lukien. Määrällisesti tutkimustani varten lukemani kriittisen realismin tekstit muodostuvat enimmäkseen Roy Bhaskarin kirjoituksista mutta soveltuvin osin myös muiden edustajien teksteistä. Tässä tutkimuksessa kriittisen realismin ontologinen analyysi on olennaisessa osassa. Siksi tutkimukseni kriittinen realismin kehikko on rakennettu suuntauksen oppi-isän, Roy Bhaskarin, rakentamille suuntaviivoille. Muiden kirjoittajien rooli on lähinnä täydentää ja antaa spesifimpää sisältöä joillekin Bhaskarin ajatuksille tarpeen vaatiessa. Esimerkiksi Douglas V. Porpora on laatinut hyvän Bhaskarin edustaman kriittisen realismin mukaisen analyysin sosiaalisista rakenteista. Margaret Archer täydentää puolestaan toiminnan analyysiä. Muu tutkimuksen kirjallinen aineisto koostuu kansainvälisissä aikakauslehdissä julkaistuista empiirisistä moniammatillisuutta käsittelevistä artikkeleista, kriittisen realismin yleisteksteistä sekä moniammatillisuutta käsittelevästä kirjallisuudesta. Kaikki nämä tekstit joutuvat tutkimuksessani teoreettisen tutkimusotteen käsittelyyn.

Tutkimukseni edustaa siis teoreettista tutkimusta, kuten on jo tullut ilmi. Uusitalo (1991, 60-61) luonnehtii teoreettista tutkimusta analyysin ja synteessin käsitteiden kautta. Analyyttisessä tutkimuksessa teoreettista ongelmaa lähestytään hajottamalla se osiin. Teoreettinen tutkimus voi olla myös synteisiin tähtäävää, jolloin ongelmaa lähestytään pyrkimyksenä yhdistää aiemmin erillisiksi mielletty tai yhteen sovittamattomina pidetyt teoriat ja havainnot. Lisäksi teoreettinen tutkimus voi olla käsiteanalyyttistä tai olemassa olevan teorian edelleen kehittämistä. (Emt., 60-61.) Tutkimukseni lähestyy analyyttistä teoreettista tutkimusta siinä mielessä, että pyrin tekemään analyysiä moniammatillisestatyöstä kriittisen realismin ontologisia osia vasten. Pyrin analyysissä tutkimuksen rajoitukset huomioiden riittävän tarkkaan analyysiin kriittisen realismin ontologisista osasista, jotta kykenisin sanomaan yleisemmällä tasolla jotain moniammatillisesta terveyssofiaalityöstä haasteineen. Tutkimukseni on myös soveltavaa, koska sovellan kriittistä realismia moniammatillisen sofiaalityön teemaan. Tutkimukseni ei kuitenkaan ole varsinaisesti käsiteanalyyttistä eikä se myöskään pyri viemään eteenpäin kriittistä realismia yleisenä teoriana. Sen sijaan teoriaarakentava elementti tulee kriittisen realismin soveltamisen kautta moniammatilliseentyöhön. Se tarkoittaa moniammatillisentyön ja moniammatillisen terveyssofiaalityön hahmottamista teoreettisena mallinnuksena, jonka analyysin lopussa esitän. Teoriaarakentava elementti löytyy pyrkimyksestä muotoilla monipuolisempaa ja täydentävää moniammatillisen terveyssofiaalityön näkökulmaa, johon

pelkästään kehysajattelun kautta olisi vaikea päätyä. Tutkimukseni metodi perustuu tieteelliseen argumentaatioon, joka tapahtuu kriittisen realismin ontologiakäsityksen näkökulmasta.

Tutkimukseni on täten eräänlaista soveltavaa teoreettista sosiaalitieteellistä tutkimusta. Abstraktiotasonsa vuoksi tutkimusta voi lukea myös yleisesti moniammatillisuutta käsittelevänä tutkimuksena minkä tahansa tieteen näkökulmasta ja tämä olisi jopa toivottavaa. Professionsa puolesta tutkimukseni kuuluu kuitenkin sosiaalityön piiriin ja siksi pyrin korostamaan erityisesti sosiaalityön näkökulmaa yleisen moniammatillisen näkökulman rinnalla. Puhunkin tutkimukseni kuluessa vaihtelevasti moniammatillisuudesta tai moniammatillisesta terveystieteellisestä riippuen kontekstista. Pyrkimys on erityisesti tutkimuksen lopussa osoittaa tutkimuksellinen kärki moniammatilliseen terveystieteelliseen sekä sen näkökulman muotoilemiseen. Seuraavassa esitän vielä tiivistetysti tutkimuskysymykset sekä tutkimusasetelman:

TUTKIMUSKYSYMYKSET: Miten moniammatillisuuden ja moniammatillisen terveystieteellisen tarpeellisuuden voi perustella tieteellisesti kriittisen realismin näkökulmasta?

TUTKIMUSKYSYMYKSET: Mihin perustavanlaatuisiin asioihin moniammatillisuuden moninaiset haasteet liittyvät ja onko niillä jokin yhteinen nimittäjä?

TUTKIMUKSEN AINEISTO: Kirjallisuus ja artikkelit liittyen kriittiseen realismiin ja moniammatilliseen terveystieteeseen.

TUTKIMUKSEN METODI: Tieteellinen argumentaatio kriittisen realismin näkökulmasta.

TUTKIMUKSEN YLEINEN TAVOITE: Osallistuminen moniammatillisuuden ja moniammatillisen sosiaalityön teoreettisista juurista käytävään keskusteluun.

3. Moniammatillisen terveyssozialityön legitimaatio ja haasteet kriittisen realismin näkökulmasta

Kriittinen realismi pyrkii rikkomaan perinteisiä dikotomioita ja dualismeja tieteellisessä ajattelussa. Näitä vastakkain asetteluja ovat muun muassa positivismi vs. hermeneutiikka, individualismi vs. kollektivismi, syy vs. seuraus sekä mieli (mind) vs. keho (body). (Bhaskar 1998a, xiii.) Kriittisen realismin toinen tavoite on palauttaa tietty naturalismin arvo sellaista ääri ideologista hermeneutiikkaa vastaan, jossa maailma, totuus, tieto ja asioiden oleminen nähdään liiaksi sosiaalisen rakentumisen kautta. Tähän pyritään realistisella ei-positivistisella ja ei-reduktionistisella tieteen näkökulmalla. (Bhaskar 1986, 121.) Kriittinen realismi noudattelee pohjimmiltaan edellä mainitun kaltaista rajoja rikkovaa filosofiaa. Tämä tieteenfilosofinen asenne ja näkökulma on paitsi kiehtova myös realistinen ottaen huomioon ihmisen kokonaisuuden biologisena, psykologisena ja sosiaalisena olentona. Kriittisen realismin mukainen poikkitieteellinen asenne viritti ajatukseni tarkastella terveyssozialityötä ja moniammatillisuutta kriittisen realismin valossa, koska moniammatillisuus jos mikä on poikkitieteellinen työorientaatio.

Tässä luvussa käyn läpi kriittisen realismin ontologiaan kuuluvia tärkeitä elementtejä. Niiden avulla osoitan terveyssozialityön legitimaation moniammatillisuuden kontekstissa. Tämä edellyttää kriittisen realismin ontologian avaamista ja siihen liittyvien käsitteiden auki purkamista. Tämän kaiken pyrin tekemään siten, että se palvelee tämän tutkimuksen aihetta eli moniammatillisuutta, terveyssozialityötä ja moniammatillisuuden haasteita. Legitimaation jälkeen laajennan tarkastelua moniammatillisen työn haasteiden määrittelyyn kriittisen realismin ontologiaa vasten.

3.1 Todellisuuden kerrostuneisuus, emergenssi ja emansipaatio

Kriittisen realismin mukaisen ontologiakäsityksen rakentaminen on hyvä aloittaa todellisuuden kerrostuneisuudesta ja emergenssistä, jotka mahdollistavat psykologisten ja sosiaalisten prosessien ja ilmiöiden emansipaation eli vapautumisen (ks. Bhaskar 1986, 211). Todellisuuden kerrostuneisuus rakentuu kriittisen realismin mukaan *emergentisti* (emt., 106). Todellisuuden kerrostuneisuudessa

sosiaalinen todellisuus nousee biologisesta ja biologisten prosessien pohjana ovat puolestaan kemialliset ja fysikaaliset prosessit (ks. Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 188-190). Emergenttinen ajattelu on toisenlainen ajattelumalli perinteiseen reduktionismiin verrattuna. Reduktionismissa ylemmän tason psykologiset ja sosiaaliset ilmiöt ajatellaan olevan redusoitavissa eli palautettavissa kausaalisesti suoraan alemmalle kemiallisten ja biologisten prosessien muodostamalle tasolle. Reduktionistisen selitysmallin mukaan kemiallinen ja biologinen taso determinoi ja siten aiheuttaa kausaalisesti ne ilmiöt, joita havaitsemme psykologis-sosiaalisessa todellisuudessa. Toisin sanoen reduktionismi hakee sosiaalisille ja psykologisille ilmiöille yksisuuntaisesti syitä kemiallisesta ja biologisesta todellisuudesta. Reduktionistisessa selityslogiikassa, jossa alempi todellisuuden taso determinoi kausaalisesti ylempää, ei muutos ole mahdollista (Bhaskar 1986, 211). Tästä seuraa, että monimutkaiset psykologisen ja sosiaalisen tason ilmiöt ja toiminnot olisivat ikään kuin ennalta kirjoitettu kemiallisen ja biologisen tason prosesseihin.

Ei-reduktionistinen ajattelu edellyttää emergenssiä (Bhaskar 1986, 136). Emergenttisen ajattelun mukaan todellisuus koostuu osittain toisiinsa yhteydessä olevista hierarkisista tasoista (emt., 106). Tällöin sosiaalinen ja psykologinen todellisuus ovat luonnosta erillisiä tasoja mutta kuitenkin luontoon yhteydessä ja alistaisia luonnon asettamille rajoituksille mutta ei kuitenkaan deterministisesti (emt., 113, 136). Tällöin alempaa ja ylempää tasoa ei voida suoraan kausaalisesti pelkistää toisiinsa. Ihmiset, sosiaaliset muodot, prosessit ja sosiaalinen todellisuus syntyvät luonnosta, jolloin luonto on sosiaalisen todellisuuden olemassaolon ehto (Bhaskar 1986, 211). Tämä emergentisti syntynyt sosiaalinen todellisuus on jatkuvasti alttiina kemiallis-biologiselle todellisuudelle (emt., 136).

Sosiaalinen toiminta ei ole siis pelkästään sisällytettynä luontoon vaan sosiaalisen todellisuuden kerrostumalla on jatkuvaa interaktiota luonnon kanssa (Bhaskar 1986, 137). Emergenssin myötä sosiaalinen todellisuus ja psykologiset prosessit vapautuvat omalakisiksi kokonaisuudekseen. Jokainen kerros vaikuttaa eri kerrosten välisestä interaktiosta huolimatta myös horisontaalisesti omiin ilmiöihinsä ja kokonaisuuksiinsa. (Collier 1998, 263-264.) Ylempi kerros on vapautunut omalakisiksi kokonaisuudekseen alemmasta kerroksesta, jolloin sillä sanotaan olevan emergenttiä voimaa.

Sayer (1998, 131) havainnollistaa emergenssin logiikkaa vesimolekyylin rakenteella. Vedellä on sellaisia ominaisuuksia, voimaa ja kapasiteettia vaikuttaa ympäristöönsä, joita ei vesimolekyylin muodostavilla vedyllä ja hapella yksistään ole. Veden ominaisuudet eivät siis ole palautettavissa suoraan vedyn tai hapen ominaisuuksiin huolimatta siitä, että vesi rakentuu vedystä ja hapesta. Samoin ihmisillä on organismeina sellaisia voimia ja ominaisuuksia, esimerkiksi psyykkiset ja sosiaaliset, joita ei voi palauttaa niihin kemiallisiin ja biologisiin prosesseihin, joista ne muodostuvat ja jotka ovat kuitenkin psyykkisten ja sosiaalisten ilmiöiden olemassaolon ehto. Tämä ehto ei siis tarkoita, että psyykkisiä ja sosiaalisia prosesseja voitaisiin selittää suoraan alemmalta tasolta. (Emt., 131.) Emergenssi mahdollistaa psykologisen ja sosiaalisen todellisuuden tasojen *emansipaation* eli vapautumisen suhteellisen itsenäiseksi omalakisiksi todellisuudekseen. Emansipaatio on siten Bhaskarin (1986, 211) mukaan kaikkea muuta kuin reduktionistisen selittämisen tarjoama totuus. Reduktionismissa myöskään muutos ei ole mahdollista, koska alempi taso determinoi kausaalisesti ylempää tasoa. Emergenttisten voimien dynamiikassa korkeamman tason objektit reagoivat intentionaalisesti tai ei-intentionaalisesti alemmalle tasolle rikkomatta kuitenkaan luonnollisia rajoitteita (Sayer 1998, 131). Tapahtuman tai ilmiön syntyymiseen avoimessa systeemissä voi vaikuttaa usean eri tasojen mekanismit (Collier 1998, 271). Todellisuuden eri kerrokset voivat olla interaktiossa keskenään ja on mahdollista, että myös ylempi kerros vaikuttaa alempaan. Tällöin kyseessä voisi olla esimerkiksi yhteiskunnan vaikutus luontoon (emt., 275).

Emergenssin idea on siis, että vaikkakin jokin mekanismi tai asia voidaan perustaa tai selittää jollakin alemman tason mekanismilla, niin se ei anna aihetta olettaa, että selitettävä asia voitaisiin palauttaa kausaalisesti selittävään asiaan. Se ei tarkoita myöskään sitä, että selitettävä asia voitaisiin selittää jotenkin tyhjentävästi selittäväällä mekanismilla. Tästä seuraa, että korkeamman asteen psykologiset ja sosiaaliset objektit ja asiat ovat todellisia ja tieteellisen tutkimuksen arvoisia omasta puolestaan, koska ne muodostavat emansipaation myötä omalakisien todellisuuden kerrostuman. Ylempää kerrostumaa ei pidä yrittää selittää pelkästään alemman tason näkökulmasta. (Bhaskar 1998a, xiii.) Tämä kriittisen realismin mukainen määrittely todellisuuden eri tasojen sekä erilaisten tieteellisten alojen tutkimusobjektien suhteesta on tärkeä kohta psykologia-, sosiaali- ja yhteiskuntatieteiden tieteellisen aseman tunnustamisessa Bhaskarin kriittisessä realismissa. Tässä asetelmassa eri tieteiden

väliset erot kuvastavat eri todellisuuden tasojen välisiä eroja, mikäli ajattelemme Bhaskarin tapaan, että eri tieteiden tieteelliset tutkimusobjektit sijaitsevat eri tasoilla todellisuuden kerrostuneisuudessa (Collier 1998, 261, 266). Tästä seuraa suoraan moniammatillisen terveyssozialityön kriittisen realismin ontologian mukainen yleinen legitimaatio:

Näkemyks, jossa todellisuus ymmärretään kerroksittaisena emergenttisenä ja emansipoituneena kokonaisuutena, legitimoit ontologian näkökulmasta eri tieteenalat objekteineen samanarvoiseen asemaan moniammatillisessatyössä ja siten eri tieteenalojen ammatilliset edustajat yhtäläiseen asemaan siinä moniammatillisessa tiedonhankinta- ja rakentamisprosessissa, jossa etsitään vastauksia asiakkaan tilanteeseen.

Edellä muotoiltu legitimaatio antaa terveyssozialityöntekijälle yhtäläisen tieteellisen aseman muita tieteitä edustavien ammattilaisten keskuudessa moniammatillisessatyössä. Mikäli ajattelemme reduktionismin mukaisesti psykologisen ja sosiaalisen todellisuuden olevan redusoitavissa deterministisesti kemialliseen ja biologiseen todellisuudentasoon, ei aito moniammatillinen työ ole mahdollista. Tästä seuraisi, että tieteellinen tarkastelunäkökulma olisi liiaksi kemiallis-biologinen niiden ammatillisten työntekijöiden toimesta, jotka edustavat tieteenalansa kautta tätä todellisuuden kerrostumaa. Konkreettisen moniammatillisen toiminnan kannalta tämä tarkoittaisi, että ratkaisuja ja syitä asiakkaiden tilanteisiin etsittäisiin liiaksi esimerkiksi sairauksien kemiallis-biologisista prosesseista, joilloin yhteiskunta- ja sosiaalitieteelliset kausaaliset tekijät jäisivät alisteiseen asemaan. Luonnontieteellinen determinoiva todellisuuskäsitys ja reduktionsimi eivät siten mahdollista aitoa moniammatillista työtä. Se ei myöskään ole tieteellisesti perusteltu kriittisen realismin ontologian mukaan.

3.2 Generatiiviset mekanismit ja kausaalisuus

Edellä olen muotoillut moniammatillisuuden yleisen legitimaation kriittisen realismin mukaisesti siten, kuin se hahmottuu todellisuuden kerroksittaisuuden, emergenssin ja emansipaation kautta. Tässä ajatuskulussa ammatillinen työntekijä edustaa oman tieteenalansa välityksellä jotain todellisuuden

kerrostumaa tieteellisine objekteineen. Bhaskarin kriittisen realismin mukaisesti eri kerroksia edustavat tieteenalat ovat tieteellisen selittämisen ja arvon kannalta yhtäläisessä asemassa. Jatkan moniammatillisuuden kriittisen realismin mukaista legitimaatiota tarkentamalla analyttistä silmää kohti todellisuuden kerrostuneisuutta ja emergenssiä. Tässä kappaleessa otan tarkastelun kohteeksi *generatiiviset mekanismit* ja *kausaalisuuden* käsitteen kriittisen realismin ontologian analyysiyksiköistä. Ne konkretisoivat ja antavat analyttistä syvyyttä kriittisen realismin mukaiseen moniammatillisuuden legitimaatioon. Tuleva analyysi antaa osaltaan vastauksia siihen, miksi ihmistieteiden edustajien ei pidäkään pystyä selittämään asioita tiukan kausaalisesti, kun luonnontieteillekin se mahdollistuu useimmiten vain tiukan kontrolloiduissa laboratorio-olosuhteissa eli suljetuissa systeemeissä.

Emergenssi mahdollistuu, kun määrittelemme kausaalisuuden totutusta positivistisesta näkökulmasta poiketen. Kausaalisuus ei tarkoita, että ”jotakin tulee tapahtumaan” vaan että ”jotakin on taipuvaista tapahtua” (Bhaskar 1998a, xix). Kausaalisuus on tendenssiä, taipumusta tai todennäköisyyttä. Sitä ei pidä ymmärtää deterministisenä ennustettavuutena. (Bhaskar 1986, 31.) Lainalaisuudet ja toiminnot tulee ymmärtää *generatiivisten mekanismien* voimina ja tendensseinä mieluummin kuin deterministisinä lakeina (Bhaskar 1998a, xii). Näistä tendensseistä ja lainalaisuuksista saa tietoa kiinnittämällä huomio niihin mekanismeihin, jotka saavat aikaan tapahtumia (Bhaskar 1986, 31). Nämä mekanismit ovat olemassa ja operoivat irrallaan ihmisen toiminnasta (emt., 93). Bhaskarin (1986, 106) mukaan tieteen kohteena eivät ole tapahtumat sinänsä vaan *rakenteet ja mekanismit*, jotka muodostavat pohjan kausaalisuudelle. Tällaiset tapahtumia generoivat mekanismit ja rakenteet ovat riippumattomia niistä tapahtumista ja ilmiöistä, joita ne saavat aikaan (Bhaskar & Lawson 1998, 33-34). Täten kausaalilakien perusta ei ole toisiaan seuraavissa tapahtumissa vaan niistä irrallaan olevien mekanismien ja rakenteiden toiminnassa (emt., 33-34; Bhaskar 1998b, 77).

Analyysin edetessä kohti sosiaalisen todellisuuden kerrostuneisuuden dynamiikkaa käy ilmi, että generatiivisten mekanismien ja rakenteiden irrallisuus ihmisen toiminnasta sekä tieteellisestä tiedon ja teorian muodostusprosessista tarkoittavat laadullisesti eri asioita luonnontieteiden kohdalla kuin ihmistieteiden kohdalla. Tämän eron auki purkaminen vahvistaa kemiallis-biologisesta tasosta

emansipoituneessa sosiaalisessa todellisuudessa sijaitsevien ihmistieteellisten objektien legitimizeettiä ja siten moniammatillisen terveyssofiaalityön tieteellistä legitimaatiota.

Sayer (1998, 124-125) havainnollistaa oivallisesti generatiivisten mekanismien tendenssiluonnetta luonnontieteestä lainatulla esimerkillä. Kuparin ominaisuus johtaa sähköä on seurausta vapaiden ionien olemassaolosta sen kemiallisessa rakenteessa. Kuparilla on siis potentiaali ja taipumus sähkönjohtamiseen. Mutta se, että todellistuu tämä potentiaali, riippuu ympäristökijöistä. Potentiaali sähkönjohtamiseen todellistuu tietyissä ympäristöllisissä olosuhteissa, joita ovat esimerkiksi hapen esiintyvyys, alhainen kosteus ja ylipäättään sähkön esiintyvyys. Nämä olosuhteet ovat riippumattomia ja erillään generatiivisten mekanismien ominaisuuksista ja tendensseistä eli kausaalista voimista. Tästä seuraa, että tapahtumia ja ilmiöitä ei voi ennustaa yksistään mekanismien ja rakenteiden kausaalisten voimien pohjalta. Jonkin voiman tai tendenssin vaikutus empiirisellä tasolla riippuu myös ympäröivistä olosuhteista mukaan lukien muiden mekanismien aiheuttamat vaikutukset ("counteracting tendencies"). (Emt., 124-125.) Esimerkiksi psyykkisten sairauksien kohdalla potentiaali tai herkkyys sairastua voi todellistua sairaudeksi vasta tiettyjen epäonnisten olosuhteiden yhteisvaikutuksesta. Olisi yksinkertaistavaa antaa syyksi pelkästään biologisiin prosesseihin liittyviä tekijöitä. Toisaalta olisi myös yksinkertaistavaa ajatella sosiaalisia ja yhteiskunnallisia rakenteita tai diskursiivisia rakenteita pakottavina deterministisinä tekijöinä ongelmien syntyamiseen.

Mitä generatiivisten mekanismien ja rakenteiden mukainen selittäminen voisi tarkoittaa sitten ihmistieteiden kohdalla? Tiukka kausaalinen lainalaisuus on mahdollista vain luonnontieteiden kohdalla ja vain tarkkaan rajatuissa laboratorio-olosuhteissa, jotka muodostavat niin sanotun suljetun systeemin (ks. Bhaskar 1986, 36-37 ja Bhaskar 1998b, 92-94). Mutta myös luonnontieteiden tieteelliset objektit muodostavat avoimia systeemeitä kuten ihmistieteelliset asetelmat välttämättä ovat (Bhaskar 1986, 107). Lawsonin (1998, 149) mukaan koeasetelmat eivät tyhjenny sellaiseen kahteen ääripäähän, joista toinen on hyvin kontrolloitu suljettu koeasetelma ja toinen totaalisen epäsymmetrinen, epäyhtenäinen ja satunnainen epävakaas. Tiedyt mekanismit, ja tässä tapauksessa tendenssimäiset generatiiviset mekanismit, voivat dominoida ja ikään kuin "paistaa läpi" muodostaen

alkeellisia ja osittaisia säännönmukaisuuksia. Sosiaalisen maailman avoimuudesta, dynaamisuudesta ja muuttuvuudesta huolimatta tietyt mekansimit voivat olla rajoitetuissa ympäristöissä ilmeisiä vaikuttajia erilaisille havaituille ilmiöille. Kysymys ihmistieteiden kohdalla on siis alkeellisista yleistyksistä ja osittaisista säännönmukaisuuksista, joita Lawson kutsuu demi-regulatiiveiksi (engl. "demi-regularities" tai "demi-law"). (Emt. 149.) Toisin sanoen kausaalilaki on generatiivisten mekanismien ja rakenteiden potentiaalia vaikuttaa tiettyjen olosuhteiden vallitessa siten, että tietty ilmiö tai seuraus syntyy. Tämä vaikutus voi olla vertikaalista tasolta toiselle olevaa interaktiota tai kulloisenkin todellisuuden tason sisällä olevaa muiden mekanismien horisontaalista vaikutusta (Collier 1998, 271). Tämä luo fundamentaalisesti ihmistieteille ja jopa luonnontieteille avoimen systeemin, jossa Lawsonin esille ottamat demi-regulatiivit antavat analyyttisen välineen ilmiöiden ymmärtämisen pohjaksi. Todellisuuden kerrostuneisuus tulee siis ymmärtää generatiivisten mekanismien ja rakenteiden väliseksi interaktioksi, koska avoimessa systeemissä usean eri tason mekansimit voivat vaikuttaa ilmiön syntymiseen (emt., 271). Lainalaisuus määrittyy generatiivisten mekanismien ja rakenteiden aktiviteettina, jonka kausaalinen voima on luonteeltaan tendenssiä (Bhaskar 1986, 77).

Moniammatillisesta terveysosiaalityöstä käy esimerkkinä psykiatrinen potilas (tai asiakas). Skitsofreniassa on havaittu tietty biologinen tausta tai taipumus, joka vaikuttaa sairauden puhkeamiseen ja sen ilmenemiseen. Geneettiset tekijät selittävät kuitenkin vain rajoitetusti esimerkiksi psykoottisten sairauksien puhkeamista (van Os, Kenis & Rutten 2010, 203). Ympäristöllisillä tekijöillä on oma roolinsa ja tarkastelunäkökulma pitäisikin olla geneettisten tekijöiden ja sosiaalisten kontekstuaalisten tekijöiden interaktion tarkastelussa (emt., 203). Kuitenkaan kahta samanlaista skitsofreniaa sairastavaa ihmistä ei ole. Sairauden oireilla on yksilöllisiä vaikutuksia sosiaaliseen elämään ja psykologiseen todellisuuteen. Jokaiseen asiakkaaseen tulee suhtautua omana rakenteellisena kokonaisuutenaan, jonka persoonallisuus edustaa todellisuuden kerrostuneisuutta. Skitsofrenian kemiallis-biologiset tekijät eivät ole deterministisiä siinä mielessä, että ne saisivat aikaan jokaisen potilaan kohdalla samanlaiset vaikutukset sosiaalisella ja psykologisella todellisuuden tasolla oireiden näkökulmasta. Ne eivät ole deterministisiä myöskään siinä mielessä, että puhkeako sairaus ylipäätään vai ei. Tendenssi tai todennäköisyys sairastua

skitsofreniaan voi todellistua sairaudeksi tietyissä olosuhteissa. Nämä ympäristötekijät ovat interaktiossa yksilön kemiallis-biologisen tason kanssa, jolloin eri todellisuuden tasojen generatiivisten mekanismien interaktion johdosta sairaus voi puhjeta. Täten on olemassa tietty biologisten, psykologisten ja sosiaalisten rakenteiden muodostama tendenssi ja potentiaali, joka voi aktualisoitua skitsofreniaksi tietyissä olosuhteissa.

Esimerkiksi skitsofrenian ja psykoosisairauksien kohdalla puhutaan stressi-haavoittuvuus mallista, jossa haavoittuvuudella tarkoitetaan geneettistä alttiutta tai riskiä ja stressitekijöillä ympäristöllisiä tekijöitä (ks. Winkel, Stefanis & Myin-Germeys 2008). Meillä jokaisella on oman biologinen rakenteemme ja siten erilainen herkkyys reagoida ympäristön stressitekijöihin, jotka voivat huonoimmassa tapauksessa edes auttaa psykoosireaktion puhkeamista. Esimerkiksi van Os ym. (2010, 205) esittävät tutkimuksessaan pylväsdiagrammin muodossa evidenssiä siitä, kuinka stressi-haavoittuvuus –mallin mukaisesti niillä ryhmillä, joilla on geneettinen alttius psykoottiseen oirehdintaan, esiintyy enemmän psykoottista oirehdintaa erilaisten ympäristöllisten stressitekijöiden läsnäollessa. Artikkelissaan he erottelevat ympäristön stressitekijöinä muun muassa vähemmistön identiteetin, kannabiksen käytön, urbaanissa ympäristössä kasvamisen ja trauman (emt., 2005).

Skitsofreniaa sairastava asiakas on kohdattava holistisesti ottaen kemiallis-biologisen näkökulman rinnalle sosiaalinen ja yhteiskunnallinen näkökulma. Tämä näkökulma kutsuu kysymään, että ”Mitä skitsofrenia merkitsee käytännössä tämän asiakkaan kohdalla ja mitkä ovat ne rajoitukset sosiaalisessa ja psykologisessa toiminnan todellisuudessa, jotka kemiallis-biologinen taso asettaa sairauden kautta?” Näihin kysymyksiin etsitään vastauksia moniammatillisessatyössä, johon terveysosiaalityöntekijä on tieteellisesti jo legitimoitu. Mutta kuten luvussa 2.3 kehysajattelun analyysissä totesin, niin tämä merkityksen pohdinta ei voi jäädä moniammatillisessatyössä pelkästään subjektiivisten merkityksenantojen tai kehyksistä käsin rakentuvan kategorisen tiedon varaan. Tämän ohella tulee etsiä niitä kausaalisia rakenteellisia tekijöitä, jotka saavat aikaan tai luovat nämä merkitykset. Pitää pohtia myös merkitysten taustalla olevien ulkoisten biologisten ja sosiaalisten tekijöiden interaktiota eli kehysien välistä dynaamista interaktiota. Merkitys ei sinällään kerro vielä näistä mekanismeista paljoakaan. Lisäksi mainitsin luvussa 2.3, että moniammatillinen analyysi tulee

tapahtua avoimella poikkitieteellisellä orientaatiolla, jossa eri tiedespesifejä tietokehyksiä ei aseteta vastakkain vaan ne havaitaan pikemminkin voimavarana asiakkaiden tilanteiden hahmottamiseksi. Tähän päästään kehyksien välisten suhteiden tendenssimäisen kausaalisen analyysin kautta, joka avaa mahdollisuuden holistisuuden dynaamiselle ymmärtämiselle.

3.3 Sosiaalisen todellisuuden kerrostuneisuus ja intransitiivisuus

Tähän mennessä analyysini on edennyt pääasiassa siten, että olen kriittisen realismin ontologian mukaisesti rakentanut moniammatillisen terveysosiaalityön tieteellistä legitimaatiota argumentoimalla luonnontieteiden ja reduktionismin suuntaan. Seuraavaksi on aika tarkastella sosiaalisen todellisuuden tason kerrostuneisuuden sisäistä dynamiikkaa individualismi/kollektivismi - akselilla pitäen samalla mielessä sosiaalisen kerrostuman interaktion kemiallis-biologisen kerrostuman suuntaan. Tässä luvussa kiteytyy yhteiskunta- ja sosiaalityö- ja siten myös sosiaalityön tieteellinen legitimaatio kriittisen realismin näkökulmasta. Siihen päästään *intransitiivisuuden* mahdollisuuden analyysillä sosiaalisen todellisuuden kerrostumassa. Intransitiivisuus eli realismin mahdollisuus sosiaalityö- ja sosiaalityö- ja siten myös sosiaalityön tieteellisen toiminnan kohteiksi.

Aloitan analyysini yhteiskunnan kerrostuneisuuden analyysillä käyttäen hyväksi Roy Bhaskarin Transformational Model of Social Activity –mallia. Sen jälkeen siirryn intransitiivisuuden käsitteeseen siten, kuin se sosiaalisessa todellisuudessa on kriittisen realismin mukaan mahdollista. Viimeisenä otan esille sosiaaliset rakenteet intransitiivisina generatiivisina mekanismeina kriittisen realismin mukaisesti. Käytän hyväkseni sosiologi Douglas V. Porporan sekä sosiologi Margaret Archerin tekstejä täydentämään Bhaskarin ajatuksia. He tuovat teksteillään tarkempaa analyttistä ja käytännöllistä sisältöä Bhaskarin Transformational Model of Social Activity –malliin. Heidän ajatuksensa antavat myös konkreettisempaa sisältöä sille, mitä intransitiivisuus ja generatiiviset mekanismit sosiaalisen todellisuuden osalta tarkoittavat.

3.3.1 Yksilö ja yhteiskunta sosiaalisen todellisuuden kerroksina

Individualismi ja kollektivismi muodostavat yhden tieteen perinteisistä dualismeista, jotka ovat olleet pohjana erilaisille näkemyksille asioiden selittämisessä. Bhaskar argumentoi Transformational Model of Social Activity –mallinsa avulla niin individualismin kuin kollektivisminkin suuntaan. Bhaskar (1998c, 208) nimittää metodologiseksi individualismiksi ajattelua, jossa yhteiskunnallisia ja sosiaalisia asioita selitetään yksilöihin liittyvillä faktoilla. Toisin sanoen sosiaalisia ilmiöitä selitetään hakemalla syitä yksilön käyttäytymisestä (emt., 208). Metodologisen individualismin virheellisyys johtuu Manicasin (1998, 317-318) mukaan siitä, että yksilöä on mahdotonta määritellä ilman sosiaalisen rakenteen käsitettä. Kaikki määreet, joilla määrittelemme yksilöitä, ovat sosiaalisia. Yhteiskuntaa ei voida selittää yksilön määreillä, koska nämä määreet ovat jo lähtökohdiltaan sosiaalisia. (Emt., 317-318.) Kollektivistista selitystä Bhaskar (1998c, 212) nimittää Durkheimilaiseksi reifikaatioksi. Siinä yhteiskunta ja sosiaaliset objektit esineellistetään yksilöstä ulkoisiksi tekijöiksi, jotka vaikuttavat yksilön käyttäytymiseen irrallisina pakottavina rakenteina. Kumpikin selityspositio on virheellinen (Bhaskar 1998c, 217). Metodologisessa individualismissa on toimintaa mutta ei yhteiskunnan kontekstia ja ehtoja. Kollektivismiin mukaisessa reifikaatiossa taas on yhteiskunnalliset ehdot ja konteksti mutta ei yksilön toimintaa. (Emt., 217.)

Bhaskarin ratkaisu asiaan on ottaa yksilön toiminta välittäväksi tekijäksi yksilötason ja yhteiskunnan kerrostuman välillä. Yhteiskunta on rakenteiden, käytäntöjen ja konventioiden kokonaisuus, joita yksilöt uudelleen tuottavat ja muuntavat toiminnassaan. Ihmiset eivät luo yhteiskuntaa vaan yhteiskunta mekanismeineen ja rakenteineen on aina etukäteen olemassa ennen yksilöä. Yhteiskunta rakenteineen muodostaa yksilön intentionaalisen toiminnan välttämättömät ehdot. Yhteiskuntaa rakenteineen ei kuitenkaan olisi olemassa ilman yksilöiden toimintaa. Yhteiskunta ei siten ole irrallinen kokonaisuus ihmisen toiminnasta mutta ei myöskään ihmistoiminnan tuote yksisuuntaisessa mielessä. Yhteiskunta antaa välttämättömät ehdot ihmistoiminnalle ja intentionaalinen toiminta on puolestaan välttämätön ehto yhteiskunnan olemassaololle. Kumpaakaan ei voi identifioida, redusoida, rekonstruoida tai selittää suoraan toisistaan. Yksilöt eivät täysin määrää tai määrittele sosiaalisia muotoja ja sosiaaliset rakenteet eivät myöskään täysin määrittele yksilöitä. Yhteiskunnan ja yksilön

välillä on ontologinen välitila. Ne ovat eksistentiaalisesti toisistaan riippuvaisia mutta olennaisesti erillään. (Bhaskar 1986, 123-126; Bhaskar 1997c, 216-217.)

Yhteiskunnan ja yksilön suhdetta luonnehtii niin rakenteen kuin praxiksenkin dualistisuus (Bhaskar 1986, 126). Rakenteen dualistisuus tarkoittaa, että yhteiskunta on yksilöä aina edeltävä ehto ja jatkuvasti uudelleen tuotettu tulos yksilöiden toiminnan seurauksena (Archer 1998, 369). Praxiksen dualistisuus tarkoittaa, että ihmistoiminta on työtä, jonka kautta jatkuvasti muokataan ja uudelleen tuotetaan sosiaalisia rakenteita, jotka muodostavat yksilöiden toiminnan ehdot (emt., 369). Bhaskar (1998c, 216) erottaa jyrkästi ihmistoiminnan alkuperän (syyt, intentiot, suunnitelmat) niistä yhteiskunnallisista rakenteista, jotka ohjaavat sosiaalisen toiminnan uudelleen tuottamista ja muuntamista. Esimerkkinä hän mainitsee roskien keräämisen, jossa yksilön henkilökohtainen syy kerätä roskaa ei ole välttämättä sama kuin yhteiskunnallinen intressi. Tässä hän tekee eroa myös psykologialle tieteenä suhteessa sosiologisempiin sosiaalitieteisiin. Sosiologilla ja psykologilla on edustamiensa tieteiden nojalla erilainen positio selittää asioita. Selittämisen intressi voi juontaa juurensa todellisuuden eri tasoille. (Emt., 216). Moniammatillisessa työssä tämä voi näkyä tendenssinä selittää asioita yksipuolisesti yhteiskunnallisista rakenteista käsin tai sitten liiaksi individualistiseen yksilöpsykologiaan nojaten. Toisin sanoen tiedespesifit kehykset dominoivat moniammatillista prosessia, jolloin eri alojen edustajat katsovat asioita pelkästään oman alansa tieteellisen tiedon näkökulmasta. Toimitaan ikään kuin yhdessä mutta analyttisesti erillään, koska eri tieteen alojen kehykset eivät kohtaa toisiaan.

Yhteiskunnan ensisijaisuus sosiaalisine rakenteineen merkitsee Archerin (1998, 359) mukaan epäjatkuvuutta siinä sosiaalisten muotojen uudelleen tuottamisessa sekä muuntamisessa, jota yksilöt toiminnallaan saavat aikaan. Tämä epäjatkuvuus voidaan murtaa tekemällä analyttistä eroa eri vaiheiden välillä. Ensimmäisessä vaiheessa on yhteiskunta ja sosiaaliset rakenteet yksilöä edeltävinä asioina. Toinen vaihe kuvaa sitä prosessia, jossa yksilöt uudelleen tuottavat jo olemassa olevia rakenteita tai sitten muuntavat niitä uuteen muotoon. Kolmas vaihe käsittää uudet muunnetut rakenteet ja vanhojen rakenteiden toisinnot. Suhteet ja rakenteet, jotka ovat olemassa ennen yksilöä ja joihin yksilöt astuvat, ovat yksilöiden toiminnasta syntyneitä *emergentejä* rakenteita. Ne eivät ole

suoraan palautettavissa yksilöihin ja heidän toimintaansa. Yksilöiden suhde näihin rakenteisiin ei ole eksistentiallisesti niitä synnyttävä vaan uudelleen tuottava ja muuntava. (Emt., 359.)

Ehdot ("structure") ja toiminta ("agency") tulee eriyttää toisistaan (Archer 1998, 360). Ihmiset eivät luo sosiaalisia rakenteita vaan uudelleen tuottavat ja muuntavat niitä. Näillä rakenteilla on myös yksilön toimintaan kausaalista voimaa. (Emt., 360.) Kun yksilöt muuntavat oman toimintansa yhteiskunnallisia ehtoja, niin siitä muodostuu aikajana syklittäinen rakenne, jossa jokainen uudelleen tuotettu tai muunnettu sykli luo uudet puitteet yksilöiden toiminnalle seuraavassa syklissä. Rakenteet ovat näin ollen muuntuvia luoden jatkuvasti uusia puitteita toiminnalle. Uudet ehdot muokkaavat niistä ehdollisia yksilöiden toimintoja uudella tavalla, jolloin yhteiskunnan rakenteilla on kausaalista vaikutusta yksilön toimintaan. (Emt., 373.)

Sosiaalisten asioiden ja ilmiöiden erityisyys on siinä, että ne ovat aktiviteettisidonnaisia (Archer 1998, 361). Ilman ihmistoimintaa mikään yhteiskunnassa ei saisi alkuperäänsä, mikään ei jatkuisi ja mikään ei muuttuisi. Tämä ontologinen erityisyys tekee sosiaalisen todellisuuden objekteista vaikeammin käsitettäviä ja hahmotettavia verrattuna luonnontieteisiin. (Emt. 361.) Kulttuurisen systeemin merkitys on siinä, että sillä on kausaalista voimaa ihmisten toimintaan. Tämä kulttuurinen systeemi on ontologisesti erillään ihmisten siihen kohdistamasta tiedosta. Nämä emergentit kulttuuriset ominaisuudet ovat ontologisesti erillään myös ihmisen toiminnasta. (Emt., 364-365.)

Edellisen analyysin perusteella voidaan todeta, että yhteiskunnalliset rakenteet ja ilmiöt ovat eksistentiallisesti ja ontologisesti erillisiä ihmisen toiminnasta huolimatta siitä, että niillä on kausaalinen yhteys uudelleen tuottamis- ja muokkaamisprosessissa Transformational of Social Activity -mallin mukaisesti. Tämä kausaaliteetti tulee siis ymmärtää tendenssinä ja todennäköisyytenä, joka muodostaa yksilöiden ulkopuoliset eli *intransitiiviset* toiminnan ehdot. Nämä ehdot saavat aikaan taipumusta toimia tietyllä tavalla mutta kausaaliteetti ei ole determinististä, kuten Durkheimilaisessa reifikaatiossa. Ihminen omalla toiminnallaan uudelleen tuottaa ja muuntaa oman toimintansa kausaalisia ehtoja. Ihminen on täten oman toimintansa ehtojen kausaaliagentti. Yhteiskunta ja sen rakenteiden ontologinen erillisuus mahdollistaa niiden erillään olon yksilöiden määrittely- ja

merkityksenantoprosesseista. Tämä erillisuus mahdollistaa intransitiivisuuden ja siten realismin mahdollisuuden sosiaalitieteissä, jota käsittelen jäljempänä. Seuraavassa kappaleessa syvennän käsitystä sosiaalisen todellisuuden erillisyyden luonteesta tarkastelemalla sosiaalista rakennetta kriittisen realismin mukaisesti. Tämä on tärkeä analyysipohja sille prosessille, jossa myöhemmin määrittelen moniammatillisen terveysosiaalityön kriittisen realismin mukaisia prosessihaasteita.

3.3.2 Sosiaaliset rakenteet toimijuuden intransitiivisena ehtona

Aloitan intransitiivisuuden ja transitiivisuuden käsitteistä, jossa intransitiivisuudella on suora yhteys jo käsiteltyihin generatiivisiin mekanismeihin ja -rakenteisiin. Sitä tiedonmuodostuksen prosessia, jota moniammatillisessa pöydässä käydään, voidaan luonnehtia kriittisen realismin mukaisesti kolmella tieteenfilosofisella dimensiolla, jotka Bhaskar (1986) esittelee kirjansa luvussa "Metaphysics and Method". Pekkarinen ja Tapola-Haapala (2009, 188) viittaavat näihin dimensioihin otsikolla "Tieteen ja tiedon kognitiivinen luonne". Ensimmäisenä Bhaskar erottelee intransitiivisen tason eli tiedosta riippumattomasti olemassa olevat ja toimivat mekanismit ja rakenteet (Bhaskar 1986, 24-25; Pekkarinen & Tapola-Haapala 2011, 188). Tämä dimensio sisältää tieteellisen tiedon todelliset objektit (Bhaskar 1986, 24-25). Nämä intransitiiviset objektit ovat juuri niitä generatiivisia mekanismeja ja rakenteita, joita on aikaisemmin käsitelty. On huomioitavaa, että kriittinen realismi suhtautuu myös sosiaalisiin ilmiöihin faktoina, jotka ovat havaintomaailmasta riippumattomia ulkopuolella olemassa olevia asioita niiden diskursiivisesta luonteesta huolimatta (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2011, 187, 191). Tällaiseen riippumattomuuteen viitataan käsitteellä intransitiivinen. Esimerkiksi sosiaaliset ongelmat nähdään todellisina ilmiöinä diskursiivisesta määrittelyprosessista irrallisina asioina eikä siten vain sosiaalisesti rakennettuina (emt., 191). Intransitiivisen tason tieteelliset objektit voivat olla niin luonnontieteellisiä kuin sosiaalisiakin objekteja.

Seuraavalla eli transitiivisella tasolla yritämme saada tieteellisen tiedon muodostuksen kautta tietoa näistä eri tieteenalojen objekteista (Bhaskar 1986, 24-25). Tämä pitää sisällään sosiohistorialliset tieteellisen tiedon tuottamisen prosessit ja tuotetut tulokset, jotka ovat aina välttämättä diskursiivisia luonteeltaan olipa kyseessä sitten positivismin ihanteen mukaiset luonnontieteet tai

hermeneuttiset sosiaalitieteet (Bhaskar 1986, 24-25; Pekkarinen & Tapola-Haapala 2011, 188). Transitiivinen dimensio käsittää tuotetut tulkinnat ja nämä tulkinnat ja teoriat toimivat siten tieteen transitiivisina objekteina (Pekkarinen & Tapola-Haapala 2011, 188). Kolmas dimensio on metakriittinen eli se osa diskursiivista todellisuutta, jossa käydään kriittistä keskustelua tietämisen ehdoista ja edellytyksistä (Bhaskar 1986, 24-25; Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 188). Transitiivisessa prosessissa rakennamme siis tiedespesifejä kehyksiä, joiden varassa tulkitsemme ilmiöitä. Nämä kehykset rakentuvat sosiaalisesti ja ovat siten myös muuttuvia.

Intransitiivisuus tarkoittaa, että asiat ovat olemassa ja toimivat erillään niistä käsityksistä ja tulkinnoista, joita muodostamme (Outhwaite 1998, 283). Intransitiiviset objektit eli generatiiviset mekanismit ja -rakenteet ovat muuttumattomia suhteessa tietoomme niistä. Tietomme ei sinänsä vaikuta niiden olemassaoloon. Ne ovat todellisia asioita, rakenteita, mekanismeja ja prosesseja, jotka ovat enimmäkseen ihmisistä ja tiedosta riippumattomia. Sosiaaliset tuotteet, kuten aikaisemmin julkaistu tieto, joka on uuden tiedon transitiivinen objekti, ovat sitä toimintaa, jolla yritetään saada tietoa intransitiivisista objekteista. (Bhaskar & Lawson 1998, 17-18.) Intransitiiviset objektit muodostavat riippumattoman kausaalisen todellisuuden, jota tieteessä tutkitaan. Sen enempää klassinen empirismin kuin transendentiaalisen idealisminkaan (esim. sosiaalinen konstruktionismi) mukaiseen todellisuuskäsitykseen ei mahdu ajatus yksilöiden ulkopuolella olevista ja toimivista kausaalista rakenteista tieteellisen tutkimuksen kohteina. Empirismille se on mahdotonta, koska todellisuuden ontologia on havaintoriippuvainen kokonaisuus. Tällöin se kiistää yksilöiden havainnoista riippumattoman todellisuuden olemassaolon eli ihmisen toimintaan vaikuttavien näkymättömien rakenteiden analyysin. Transendentiaalisen idealismin ongelma on puolestaan näkemys, jossa todellisuuden ontologia rakentuu diskursiivisesti mielen sisäisen kognitiivisen aktivaation tuloksena. (Emt., 21.)

Kognitiivisella aktivaatiolla viitataan prosesseihin, joiden kautta subjektiivinen merkityksenanto, kategorisointi ja muut kielelliset sosiaaliset rakentumisprosessit tapahtuvat. Esimerkiksi sosiaalinen konstruktionismi eri muotoineen törmää jo aiemmin esille ottamaani metodologisen individualismin ongelmaan (Kuusela 2006, 87). Metodologinen individualismi johtaa tilanteeseen, jossa sosiaalinen

todellisuus näyttäytyy pelkästään mielensisäisen kielellisen aktivaation tuloksena. Metodologisessa individualismissa analyysi perustuu yksilöiden muodostamiin kategorioihin, vuorovaikutukseen tai yksilöiden välisiin suhteisiin (emt., 87). Tällaisessa asetelmassa yksilöiden ulkopuolella vaikuttavien kausaalisten rakenteiden ja mekanismien analyysille on vaikea antaa tilaa. Empiristisen tieteenperinteen ja transendentiaalisen idealismin ontologisen sokeapisteen katsotaan kehittyneen samaisesta empiirisestä realismista, jonka molemmat suuntaukset hyväksyvät (Bhaskar & Lawson 1998, 21). Tässä empiirisen realismin perinteessä korostetaan asioiden empiiristä havaittavaa luonnetta ja todellisuuden rakentumista tämän luonteen mukaisesti. Empiria -käsitteen korostaminen on molemmille suuntauksille yhteistä. (Emt., 21.)

Bhaskarin ajattelu lähtee siitä, että myös sosiaaliset rakenteet ja muodot ovat olemassa etukäteen ennen yksilöä ja siten intransitiivisesti irrallaan yksilöistä. Tämä todettiin jo edellä analysoidessani sosiaalisen todellisuuden kerrostuneisuutta Bhaskarin Transformational Model of Social Action – mallin avulla. Intransitiivisuuteen perustuu sosiaalisen todellisuuden objektien autonominen luonne tieteellisen tutkimuksen kohteena. Näiden rakenteiden kausaaliset voimat tekevät niistä todellisia. Sosiaaliset rakenteet ja muodot ovat itsessään sosiaalisia tuotteita, joita yksilöt muokkaavat ja uudelleen tuottavat toiminnassaan. Siitä huolimatta nämä rakenteet ovat samaan aikaan intransitiivisia ja irrallisia ihmisen toiminnasta. Tämä on tärkeä ero verrattuna luonnontieteellisiin intransitiivisiin objekteihin, jotka ovat olemassa riippumatta siitä, mitä teorioita niistä rakennetaan tai tutkitaanko niitä tieteen transitiivisessä prosessissa ylipäättään vai ei. Niiden olemassaolo ja muodot eivät ole millään tavoin riippuvaisia sosiaalisesta toiminnasta. Toisin on sosiaalisten mekanismien ja rakenteiden laita, jotka ovat riippuvaisia toimijoista. Eli ne sosiaaliset objektit, joita tuotetaan ja modifioidaan muun muassa diskursiivisissa prosesseissa, voivat olla siitä huolimatta tieteellisen tutkimuksen kohteena intransitiivisesti omana irrallisena todellisuutenaan. Niiden oleminen ja ominaisuudet ovat suhteellisen riippumattomia tutkimusprosessista vaikka tämä tutkimusprosessi voi muuntaa tätä kohdetta. Intransitiivinen erillisuus on siis mahdollista vaikka tiedontuottamisprosessi voi olla kausaalisesti ja sisäisesti suhteessa siihen prosessiin, jossa tieteen objektit määritellään. Bhaskar siis erottelee kausaalisen riippuvuuden eksistentiaalisesta ontologisesta riippuvuudesta. Ihmistieteiden objektit ovat intransitiivisia siinä kuin luonnontieteellisetkin. Tärkeää on huomata

kuitenkin se, että sosiaalitieteet ovat itse kausaaliagentteja niille kohteille, joita tutkivat. (Bhaskar 1986, 123-126; Bhaskar 1997, 206-231.)

Tarkastelen seuraavaksi sosiaalista rakennetta intransitiivisena systeeminä. Tässä käytän hyväkseni sosiologi Douglas V. Porporan kriittisen realismin mukaista analyysiä sosiaalisesta rakenteesta. Porporan (1998, 343) mukaan sosiaalinen rakenne on ihmisten välisten suhteiden systeemi sosiaalisten positioiden joukossa. Sosiaalinen rakenne on yhteyksien verkosto, jolla on kausaalista vaikutusta yksilöiden toimintaan ja yksilöillä on puolestaan kausaalista voimaa toimintansa kautta tähän suhteiden verkostoon. (Emt. 344.) Positiot, kuten erilaiset roolit, ovat niitä paikkoja, joiden kautta todellistuu verkoston suhteiden erilaiset kausaaliset voimat. Esimerkiksi miesvaltaisuus tai rotuun liittyvä poissulkeminen voidaan nähdä erilaisten suhteiden systeeminä, joihin sosiaaliset positiot liittyvät. (Emt., 343.) Valta, jolla selitämme milloin mitäkin käyttäytymistä, perustuu sosiaaliin suhteisiin. Sosiaaliset suhteet edeltävät analyttisesti käyttäytymistä. Erilaisiin positiioihin ja rooleihin liittyvät ominaisuudet ja potentiaalit, kuten valta, on ei-positionaalinen ominaisuus, joka on sisään rakennettu esimerkiksi pomon rooliin. Ei-positionaalisuus tarkoittaa, että vallan alkuperä potentiaalina on sosiaalisissa suhteissa, ei itse roolissa. (Emt., 349.) Potentiaali vallan käyttöön syntyy yksilöille heidän positionsa johdosta. Yksilöt ovat tässä mielessä sosiaalisten positioiden kausaalisia ominaisuuksia. (Emt., 351.) Nämä roolien ja positioiden kautta aktualisoituvat kausaaliset voimat ovat *intressejä*. Intressit ovat tendenssimäisiä kausaalisia voimia, jotka ilmaisevat itseään yksilön motiiveissa ja motiivien välityksellä yksilöiden toiminnassa. Ne ovat kausaalisia voimia, jotka vaikuttavat roolien kautta yksilön käyttäytymiseen. (Emt., 352-353.)

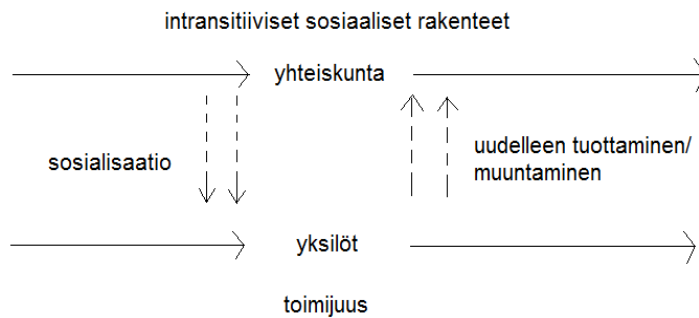
Sosiaalisen rakenteen kausaalinen vaikutus yksilön käyttäytymiseen ilmenee intresseinä, resursseina, valta-asetelmina, pakkona ja rajoituksina, jotka ovat sisäänrakennettu kulloiseenkin positiioon suhteiden verkostossa. Tämä verkosto muodostaa ne materiaaliset olosuhteet, joissa yksilöt toimivat ja mikä motivoi heitä toimimaan tietyllä tavalla. (Porpora 1998, 344.) Yksilöt eivät kuitenkaan tuota toiminnassaan täysin tarkasti sitä potentiaalia tai käsikirjoitusta, joka positiioihin suhteiden kautta on sisään kirjoitettu. Yksilöt myös vastaavat rutiininomaisesti ei-rutiineihin sekä ei-säännömukaisesti kohtaamiinsa tilanteisiin. (Emt., 353.) Yksilö voi tiedostaa tai olla tiedostamatta erilaisten suhteisiin

liittyvien kausaalisten voimien olemassa oloa. Tällä tavoin ne myös muodostavat ulkoisen objektiivisen materiaalisen ympäristön yksilöille. (Benton 1981 Porporan 1998, 346 muk.) Me emme ole esimerkiksi tietoisia kaikista niistä ilmiöistä ja tapahtumista mekansimeineen, jotka aiheuttavat erilaisia ei-toivottuja vaikutuksia moniammatilliselle yhteistyölle.

Sosiaaliset rakenteet muodostavat siis yksiköiden toimintaan vaikuttavan erillisen intransitiivisen kausaalisen todellisuuden. Tämä intransitiivinen tendenssimäinen kausaalinen vaikutus todellistuu positoiden ja roolien kautta, jotka mahdollistavat vallan käytön ja toimimisen tietyllä tavoin suhteessa muihin rooleihin. Käytännössä kausaalivaikutus ilmenee erilaisina intresseinä ja asemiin liittyvinä velvoitteina toimia tietyllä tapaa. Kuitenkin tässäkin kausaliteetti ja positoiden vaikutus yksilön toimintaan tulee ymmärtää tendenssinä eikä deterministisenä vaikutuksena. Kuten Bhaskarin Transformational Model of Social Activity –mallissa todetaan, niin yksilö sekä uusintaa että muokkaa toiminnallaan sosiaalisia muotoja ja rakenteita positoiden ja roolien kautta. Riippuu siis paljolti kulttuurisista ja paikallisista organisatorisista tekijöistä, kuinka paljon tendenssimäistä tietyllä tapaa toimimisen ja ajattelemisen painetta se asettaa roolien kautta yksilöiden toimintaan.

Sosiaaliset rakenteet muodostavat sellaisen ulkoisen intransitiivisen irrallisen sosiaalisen todellisuuden, jolla on kausaalista vaikutusta niin yksittäisen työntekijän toimintaan kuin koko moniammatilliseen ryhmään kokonaisuutena. Luvussa 2.3 viittasin Metteriin, joka puhuu artikkelissaan tiedon hierarkiasta moniammatillisessa työssä. Tiedon hierarkia voidaan edellisen analyysin perusteella liittää erilaisiin ammattipositioihin, joiden edustajilla on sosiaalisen rakenteen suomaa valtaa yli muiden ammattiryhmien moniammatillisessa tiimissä. Tiedon hierarkian alkuperä perustuu tällä tavoin ajateltuna sosiaalisesti rakentuvaan rakenteen ominaisuuteen eikä niinkään ihmisen ja maailman fundamentaaliseen ontologiseen olemukseen sen yksinkertaisuudessaan tai monimutkaisuudessaan. Palaan sosiaalisten rakenteiden kausaalivaikutukseen analyysin myöhemmässä vaiheessa prosessihaasteen ja toimijuuden jatkoanalyysin kohdalla. Alhaalla vielä kuvio Transformational of Social Activity –mallista, johon olen lisännyt sosiaaliset rakenteet kausaalina generatiivisina intransitiivisina mekanismeina yhteiskunnan tasolle sekä toimijuuden

yksilöiden tasolle. Sosiaalisten rakenteiden kausaalista tendenssiä yksilötasolle voidaan kuvata edellä mainitun mukaisesti intressinä.

Kuvio 1. The Transformational model of the of the society/person connection (Bhaskar 1998, 217). Olen lisännyt kuvioon sosiaaliset rakenteet intransitiivisina generatiivisina mekanismeina yhteiskunnan tasolle sekä toimijuuden yksilöiden tasolle.

3.4 LEGITIMAATION JA HAASTEIDEN TEOREETTINEN MUOTOILU

3.4.1 Moniammatillisen terveystieteellisen legitimaatio

Vedän nyt yhteen tähän asti käsitellyn perusteella ne asiat, joiden kautta konkretisoituu aikaisemmin esittämäni terveystieteellisen kriittisen realismin mukainen tieteellinen legitimaatio. Tämän legitimaation ymmärrys luo sellaista näkemyksellistä maaperää, jonka varaan moniammatillistatyötä voidaan lähteä rakentamaan tieteelliseltä pohjalta eri ammattilaisten kesken. Moniammatillisuuden tieteellinen legitimaatio on tärkeää siksi, että eri tieteenaloja edustavien ammattilaisten työntekijöiden aseman tunnustaminen ei jäisi pelkästään hyvän tahdon eleeksi tai toissijaisiksi työntekijöiksi, jotka ovat mukana suorittamassa vain tiettyjä toimia palvelujärjestelmän suuntaan. Kertaan vielä moniammatillisuuden kriittisen realismin mukainen legitimaatio, jonka jo alussa esitin:

Näkemyks, jossa todellisuus ymmärretään kerroksittaisena emergenttisenä ja emansipoituneena kokonaisuutena, legitimoit ontologian näkökulmasta eri tieteen alat objekteineen samanarvoiseen

asemaan moniammatillisessa työssä ja siten eri tieteenalojen ammatilliset edustajat yhtäläiseen asemaan siinä tiedonrakentamisprosessissa, jossa etsitään vastauksia asiakkaan tilanteeseen.

Tämä legitimaatio mahdollistuu kriittisen realismin mukaisen ontologian analyysillä, jota olen edellä käynyt läpi. Legitimaation näkökulmasta ontologiassa keskeistä on todellisuuden kerroksittaisuus. Eri tieteenalojen voidaan ajatella edustavan todellisuuden eri kerroksia, joissa niiden tieteelliset objektit sijaitsevat. Todellisuuden kerrokset tieteellisine objekteineen edustavat puolestaan tiedespesifejä kehyksiä tai näkökulmia, joiden kautta eri alojen työntekijät hahmottavat tilanteita moniammatillisessa työssä. Ylempi sosiaalisen todellisuuden kerros on emansipoitunut osittain omalakisiksi kokonaisuudekseen emergenssin johdosta alemmasta kemiallis-biologisesta kerroksesta. Tämän johdosta sosiaalinen todellisuus muodostaa jo itsessään oman legitimoidun tieteellisen tutkimuksen kohteensa intransitiivisine objekteineen. Lisäksi sosiaalisen todellisuuden sisäisen kerroksittaisuuden analyysissä totesin, että myös sosiaalitieteelliset objektit muodostavat kriittisen realismin mukaisesti oman ihmistoiminnasta erillisen intransitiivisen todellisuuden huolimatta siitä, että ihmistoiminta rakentaa tätä todellisuutta. Siitä huolimatta, että sosiaalitieteelliset objektit ovat kausaalisesti riippuvaisia yksilöiden toiminnasta, ne muodostavat myös oman irrallisen intransitiivisen todellisuutensa toimintamme ja sanojemme ulkopuolella. Tämä sosiaalisten ilmiöiden intransitiivisuus legitimoii omasta puolestaan sosiaalityön ja muiden ihmistieteiden objektit tieteelliseen asemaan kriittisen realismin näkökulmasta. Transitiivisesta diskursiivisesta tiedontuotantoprosessista erillään oleminen antaa sosiaalisille objekteille tieteellisemmän legitimoidun roolin kriittisen realismin mukaan. Sosiaalityöiden ja siten moniammatillisen terveysosiaalityön legitimaatio on siis kahtalainen: toisaalta emergenssin ja emansipaation mahdollistamana erillisenä omalakisena sosiaalisen todellisuuden tasoon suhteessa kemiallis-biologiseen tasoon ja toisaalta intransitiivisuuden suhteen, joka on totta myös sosiaalisen todellisuuden ilmiöiden kohdalla.

3.4.2 Moniammatillisen yhteistyön haasteet: Selitys- ja legitimaatiohaaste, prosessihaaste sekä transitiivinen kommunikaatio- ja tiedontuotantohaaste

Tässä luvussa muotoilen kriittisen realismin ontologiaa vasten moniammatillisen yhteistyön haasteita. Kirjoitan yleisesti moniammatillisen yhteistyön haasteista, koska moniammatillisuuden yleisasetelma

koostuu useaa eri tieteenalaa edustavista työntekijöistä. Olisi kokonaisasetelman kannalta harhaanjohtavaa puhua pelkästään moniammatillisen terveyssozialiteetin haasteista. Liitän myöhemmässä vaiheessa analyysiini empiirisiä tieteellisiä tutkimuksia, joiden avulla pyrin osoittamaan, mitä teoreettisesti eksplikoitavat haasteet ja legitimaatio voivat tarkoittaa käytännön kannalta. Tämä luku liittyy siis läheisesti tutkimuskysymykseen numero kaksi.

Aloitan teoreettisen muotoilun selitys- ja legitimaatiohaasteesta sekä prosessihaasteesta. Integratiivinen pluralismi on Bhaskarin (1986, 156) mukaan sitä, että olemme kykeneväisiä ajattelemaan ja hahmottamaan yhteyksien ja erillään olemisen samanaikaisuutta. asiat voivat olla toistensa kanssa interaktiossa huolimatta siitä, että suoraa determinististä kausaalisuhdetta ei ole. Moniammatillisessa työssä yksittäinen työntekijä on tällaisen integratiivisen pluralismin mukanaan tuoman haasteen edessä, jossa hän joutuu haastamaan myös oman näkökulmansa. Työntekijä on tilanteessa, jossa hänen tulee etsiä yhteyksiä ja samanlaisuuksia pintapuolisesti erilaisten ja näennäisesti yhteismitattomien asioiden (kehysten) välillä. Hän joutuu hahmottamaan asiakasta holistisesti ja miettimään muun muassa sitä interaktiota, jota kemiallis-biologinen todellisuus käy sosiaalisen todellisuuden kanssa esimerkiksi kysymällä, ”Kuinka potilaalla todettu biologisperäinen sairaus vaikuttaa hänen psykologiseen ja sosiaaliseen kokonaistilanteeseensa ja päin vastoin?” Tätä holistiikkaa on määrittelemässä moniammatillisessa foorumissa useat tieteenalat. On oltava vahva poikkitieteellinen todellisuustulkinta, jotta moniammatillinen yhteistoiminta olisi mahdollisimman hedelmällistä. Täytyy olla yhteinen tieteellinen pohjanäkemyks, jonka varaan moniammatillisuutta voidaan aidosti rakentaa.

Integratiivinen pluralismi osuu selitys- ja legitimaatiohaasteen ytimeen. Selitys- ja legitimaatiohaasteen määrittelyn yksilötason toimijuudeksi ja kognitiiviseksi merkityksenannoksi moniammatillisessa pöydässä. Se viittaa läheisesti niihin yksilöllisiin kognitiivisiin prosesseihin, joiden avulla hahmotamme asioita ja annamme selityksiä ja merkityksiä ilmiöille ja tapahtumille. Bhaskarin Transformational Model of Social Activity –mallin mukaisesti sosiaalinen todellisuus jakautuu yksilötason ja yhteiskunnan tason kerroksiin, joiden dynamiikkaa olen käsitellyt luvussa ”Sosiaalisen todellisuuden kerrostuneisuus ja intransitiivisuus”. Niiden tieteiden edustajat, jotka edustavat

sosiaalista todellisuutta enemmän joko yksilötasolla tai yhteiskunnan tasolla, voivat tuntea kiusausta selittää asioita liiaksi individualismin mukaisesti yksilötasolta tai sitten kollektivistisen reifikaation mukaisesti yhteiskunnallisista prosesseista käsin. Tämä voi luoda jännitettä psykologisten ja sosiologisten selitysten kesken moniammatillisessa työssä. Kriittisen realismin mukainen sosiaalityön selityshaaste liittyy toisaalta myös siihen reduktionistiseen tendenssiin, jossa asioita selitetään yksipuolisesti kemiallis-biologisesta todellisuudesta käsin. Bhaskarin mukainen kriittinen realismi argumentoi myös sellaista ylisosiaalista ja ideologista orientaatiota vastaan, jossa kemiallis-biologisen todellisuudentason prosesseja ei nähdä relevantteina. Nähdäkseni mikään näistä orientaatioista ei voi olla yksistään vallalla moniammatillisessa työssä, koska muutoin työ vääristyy suhteessa todellisuuden ontologiseen perustaan eli edellä esitettyyn sosiaalityön tieteelliseen legitimaatioon.

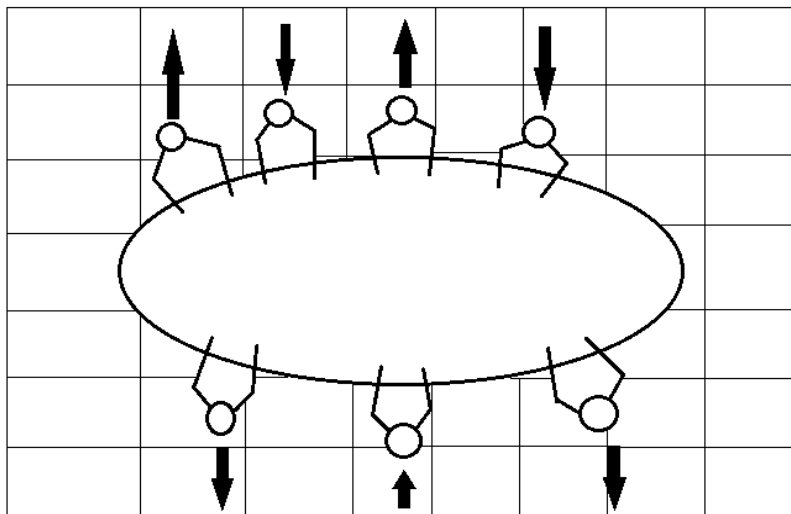
Selityshaasteen kannalta kriittisen realismin ontologian analyysiyksiköistä keskeistä on kausaalisuuden käsite. Kuten olen aikaisemmin tuonut esille, niin kausaalisuus tulee ymmärtää tendenssinä tai todennäköisyytensä (ks. demi-regulatiivit sivuilla 7-8). Tämä avaa mahdollisuuden ajattelulle, jossa asioita ja ilmiöitä ei selitetä deterministisesti alhaalta-ylös eikä ylhäältä-alas tiedespesifeihin kehyksiin juuttuen. Eri todellisuuden tasojen keskinäisen interaktion seurauksena mikään taso ei deterministisesti selitä toista, esimerkiksi biologinen sosiaalista tai yhteiskunnalliset ilmiöt yksilöiden toimintaa. Tämä on erityisen tärkeää huomata kemiallis-biologisen tason kohdalla, joka mahdollistaa sosiaalisen- ja psykologisen todellisuuden olemassaolon. Tietoisuus tästä mahdollistamisesta voi ajaa epätietoisien ja huolimattoman ajattelijan olettamaan kemiallisten ja biologisten prosessien olevan deterministisiä kausaaliagentteja myös sosiaalisen- ja psykologisen todellisuuden ilmiöille. Lisäksi selityshaasteessa tulee ottaa huomioon generatiivisten mekanismien horisontaalinen vaikutus, jossa asioihin vaikuttavat eri todellisuuden tasojen sisällä operoivat poikittaiset mekanismit eli rakenteet, joita kulloinkin tiedespesifi orientaatio erityisesti tutkii.

Toisin sanoen *selityshaaste tarkoittaa, että otamme asiakkaan ja todellisuuden dynaamisen interaktiivisen kerroksittaisuuden huomioon asioiden selittämisessä tietyssä kontekstissa. Legitimaatiohaaste tarkoittaa, että tiedostamme ja tunnustamme moniammatillisen työn todellisuuden kerroksittaisuuteen perustuvan lähtökohdan, jonka johdosta arvostamme eri tieteenalojen edustajat samanarvoiseen asemaan moniammatillisessa työssä. Se, miksi selitys- ja*

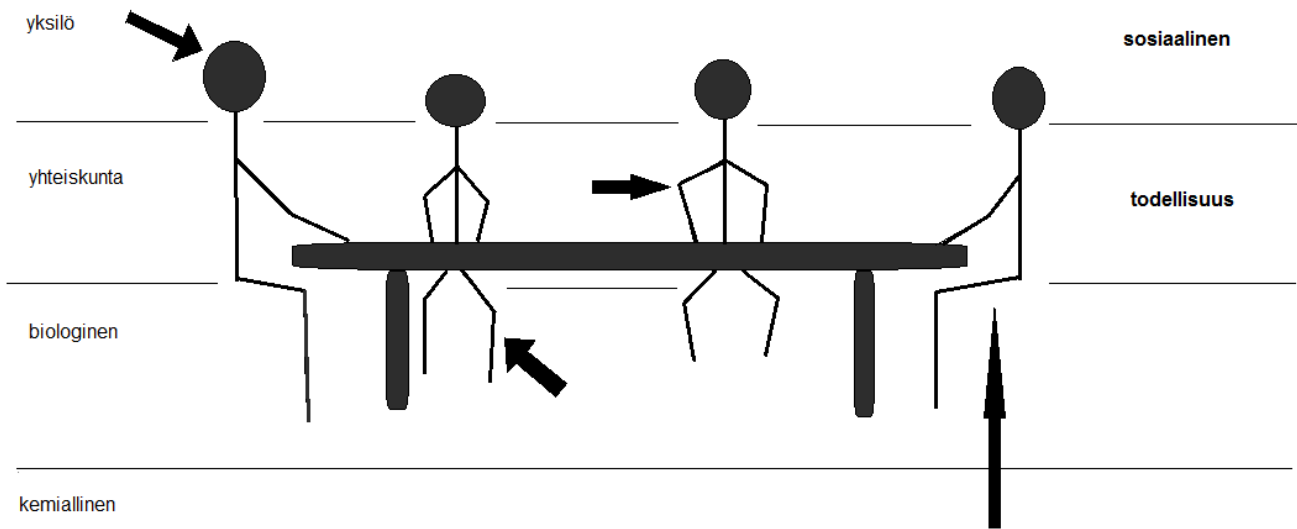
legitimaatiohaaste ovat nimenomaan haasteita, johtuu siitä, että nämä eivät ole itsestään selviä lähtökohtia käytännön työssä. Tämä konkretisoituu paremmin niiden empiiristen tutkimusten kautta, joita myöhemmin käyn läpi.

Prosessihaasteella tarkoitan sellaisia haasteita, jotka määrittyvät yksilön ulkopuolisia intransitiivisia sosiaalisia rakenteita vasten. Prosessihaaste kuvaa niitä kausaalisia olosuhteita, joita Porporan mukainen analyysi sosiaalisesta rakenteesta osoitti. Nämä intransitiiviset tekijät aiheuttavat näkemykseni mukaan häiriötä moniammatillisen pöydän tiedontuotantoprosessiin. Moniammatillisella tiedontuotantoprosessilla tarkoitan tilannetta, jossa eri ammattiryhmien edustajat etsivät saman pöydän ääressä tai jonkin muun muotoisella yhteistyöllä vastauksia kysymyksiin tai esittävät kysymyksiä. Prosessihaaste tulee ymmärtää erilaisten intransitiivisten sosiaalisten rakenteiden kausaalisenä vaikutuksena moniammatillisen ryhmän toimintaan. Sosiaaliset rakenteet vaikuttavat kausaalisesti yksilöiden ja ryhmän toimintaan ammattiroolien ja –positioiden kautta. Tästä esimerkkinä roolien erilaiset intressit ja valtapotentiaalit, joiden alkuperä on yhteiskunnallisten sosiaalisten rakenteiden suhteissa Porporan analyysin mukaisesti. Prosessihaaste ilmenee esimerkiksi valtapelinä, statusristiriitoina, organisaation sisäisten sääntöjen ohjaavuutena ja roolikonflikteina. Prosessihaasteiden alkuperä on täten intransitiivissa sosiaalisissa yhteiskunnallisissa suhteissa, jotka todellistuvat positioiden ja roolien kautta aktuaalisella tasolla konflikteina ja muina haasteina. Bhaskarin Transformational Model of Social Activity –mallin mukaisesti ja Porporan sosiaalisten rakenteiden analyysin mukaan intransitiiviset sosiaaliset rakenteet eivät kuitenkaan determinoi yksiköitä ja heidän käyttäytymistään vaan vaikuttavat tendenssinomaisesti yksilöiden toimintaan. Yksilöt myös muokkaavat ja vastaavat ei-rutiininomaisesti niihin sosiaalisiin rakenteisiin, jotka muodostavat toiminnan ehtoja heidän moniammatilliselle työlleen. Prosessihaasteen tiivistän seuraavasti: *Prosessihaaste viittaa yksilön tai moniammatillisen tiimin ulkopuolisiin intransitiivisiin kausaalsiin voimiin, joiden alkuperä on sosiaalisissa rakenteissa sekä niiden suhteissa. Nämä voimat aiheuttavat häiriötä moniammatillisentyön prosessiin niiden sosiaalisten positioiden kautta, joita eri alojen työntekijät toiminnassaan edustavat.*

Seuraavassa esitän moniammatillisen yhteistyön prosessihaasteen sekä selitys- ja legitimaatiohaasteen kuvion muodossa. Kuvio kaksi esittää prosessihaastetta. Siinä moniammatillisen pöydän äärellä istuvista työntekijöistä pois päin osoittavat nuolet kuvaavat työntekijöiden edustamien ammattiroolien kausaalivaikutusta sosiaalisiin rakenteisiin. Sosiaalisista rakenteista (kuvattu ruudukolla) työntekijöihin osoittavat nuolet kuvaavat puolestaan sosiaalisten rakenteiden tendenssimäistä vaikutusta työntekijöiden toimijuuteen niiden sosiaalisten positioiden kautta, joita työntekijät ammattinsa puolesta edustavat. Kuviossa kolme on kyse selitys- ja legitimaatiohaasteesta. Kuvassa työntekijät edustavat ammattirooliensa kautta eri tieteenaloja, joiden tieteelliset objektit ja tieteelliset intressit sijaitsevat todellisuuden eri tasoilla. Tämä luo tendenssiä selittää asioita tietystä näkökulmasta käsin, jolloin juutumme kehysajattelun mukaisesti tiedespesifeihin näkökulmiin moniammatillisessa työssä. Legitimaatiohaaste liittyy siihen, kuinka tiedostamme ja havaitsemme eri todellisuudentasojen tieteellisen olennaisuuden.

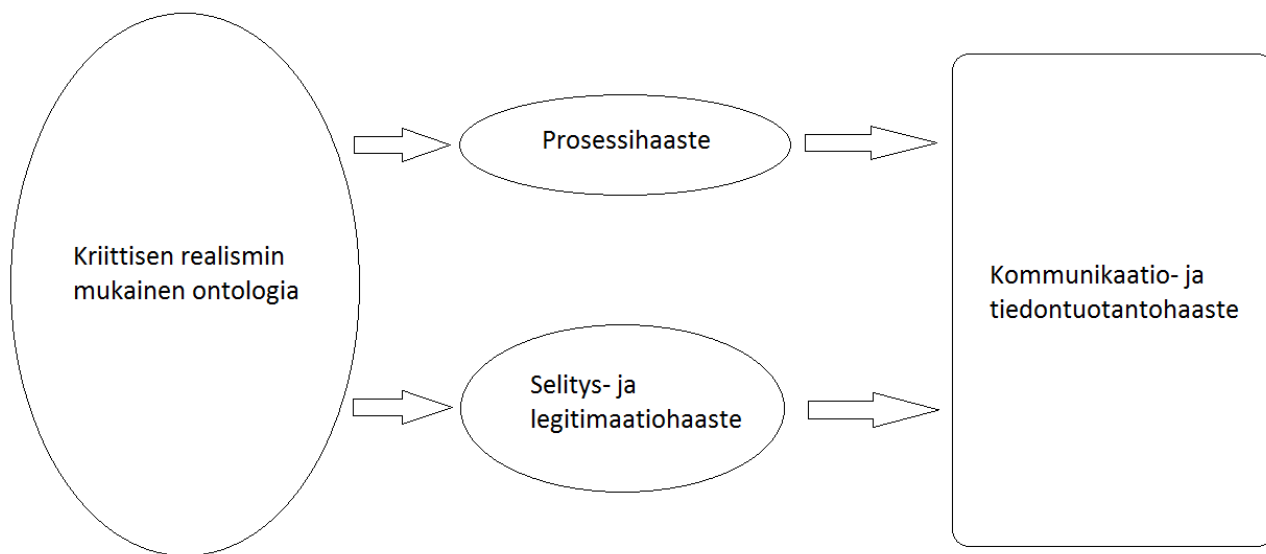

Kuvio 2. Prosessihaaste.

Kuvio 3. Selitys- ja legitimaatiohaaste.

Olen nyt määritellyt kriittisen realismin ontologiaa vasten moniammatillisen yhteistyön legitimaation. Ontologian määrittelyssä käytin kriittisen realismin mukaisia analyysiyksiköitä, joista keskeisiä ovat *todellisuuden kerrostuneisuus, emergenssi, emansipaatio, kausaalisuus tendenssinä, generatiiviset mekanismit, intransitiivisuus ja transitiivisuus*. Lisäksi sosiaalisen todellisuuden kerrostuneisuuden analyysissä keskeisiä käsitteitä ovat *toimijuus* sekä *sosiaaliset rakenteet* sosiaalisten muotojen intransitiivisina mekanismeina. Kriittisen realismin ontologiaa vasten olen tähän asti määritellyt moniammatillisentyön haasteista *selitys- ja legitimaatiohaasteen* sekä *prosessihaasteen*. Seuraavaksi muotoilen transitiivisen *kommunikaatio- ja tiedontuotantohaasteen*. Sitä ennen esitän vielä prosessikaavion kriittisen realismin mukaisen ontologian ja moniammatillisten haasteiden välisestä suhteesta:

Kuvio 4. Kriittisen realismin ontologian ja moniammatillisuuden haasteet.

Prosessihaasteen suhde kriittisen realismin ontologiaan kulminoituu sosiaalisiin rakenteisiin intransitiivisina mekanismeina. Selityshaasteen suhde kriittisen realismin ontologiaan kulminoituu puolestaan sosiaalisen todellisuuden kerroksittaisuuteen ja kausaalisen selittämisen näkökulmaan, jolloin tärkeiksi käsitteiksi muodostuvat emergenssi ja emansipaatio. Kommunikaatio- ja tiedontuotantohaasteeseen palaan jäljempänä. Sitä ennen syvennän teoreettista analyysiäni Bhaskarin "Real", "Actual" ja "Empirical" –käsitteisiin ja määrittelen sen jälkeen tiedontuotanto- ja kommunikaatiohaasteen tarkemmin.

Bhaskarin ja Lawsonin (1998, 5) mukaan todellisuus ei rakennu pelkästään kokemuksista tai todellisista tapahtumista vaan myös intransitiivisista rakenteista, mekanismeista, voimista ja tendensseistä. Nämä intransitiiviset generatiiviset mekanismit ("real") ovat ontologisesti erillään niistä tapahtumista ja ilmiöistä ("actual"), joita ne saavat aikaan. Ilmiöt ja tapahtumat ovat todellisia ja puolestaan erillisiä niistä kokemuksista ja havainnoista ("empirical"), joita niihin kohdistuu.

Intransitiiviset mekanismit, tapahtumat ja kokemukset muodostavat näin ollen kolme päällekkäin menevää todellisuuden aluetta: todellinen ("real"), aktuaalinen ("actual") ja empiirinen ("empirical"). Todellinen, aktuaalinen ja empiirinen ovat kaikki yhtä totta eikä niitä voida erotella sen perusteella, että jokin taso olisi enemmän tosi kuin toinen. (Emt., 41-43.) Tämä legitimoii omasta puolestaan generatiiviset mekanismit ("real"), ilmiöt ja tapahtumat ("actual") sekä merkitykset ja kokemukset ("empirical") omiksi tutkimuskohteikseen.

Reaalisen tason intransitiiviset rakenteet muodostavat sellaisen reaalisen ("real") todellisuuden, jota ei voi suoraan empiirisesti havaita (ks. aikaisempi Paynen esimerkki sosiaalitoimiston arjesta rakenteellisena kokonaisuutena). Tieto näistä mekanismeista ja rakenteista mahdollistuu abstraktion prosessin avulla. Reaalisen tason mekanismit ja prosessit ovat olemassa ymmärsimmepä niitä tai emme tai teimmepä niistä havaintoja tai emme. Ne ovat tämän johdosta erillisiä tiedon tuottamisen prosessista. (Pekkarinen & Tapola-Haapala, 187.) Sosiaaliset rakenteet generatiivisina mekanismeina saavat aikaan tiettyjä tapahtumia aktuaalisessa tapahtumien todellisuudessa. Nämä aktuaalisen tason tapahtumat ja ilmiöt voidaan potentiaalisesti havaita mutta ne voivat jäädä myös havaitsematta (Pekkarinen & Tapola-Haapala 187). Aktuaaliseen todellisuuden osaan liitän teoreettisessa muotoilussa erottelemani moniammatillisentyön selitys- ja legitimaatiohaasteen sekä prosessihaasteen. Nämä haasteet edustavat erilaisia tapahtumien muotoja, joita havaitsemme ja joista olemme ehkä tietoisia empiirisellä tasolla. Voi olla myös niin, että näihin haasteisiin liittyvät ilmiöt ovat havaintomme ja siten tietoisuutemme ulkopuolella. Kuten totesin, niin ilmiöt ja tapahtumat ("actual") ovat erillään transitiivisen tason tulkinnoista ja tiedonmuodostuksen prosessista, jotka muodostavat empiirisen alueen ("empirical"). Empiirinen taso kytkeytyy havaintojen ja kokemusten maailmaan (Pekkarinen & Tapola-Haapala, 187). Tässä dimensiossa aktuaalisen tason tapahtumista ja ilmiöistä voidaan kerätä tutkimusaineistoa ja tehdä havaintoja, joista muodostetaan erilaisia kokemuksia ja merkityksiä (emt., 187). Tämä empiirinen todellisuus on sosiaalista tuotetta (Bhaskar & Lawson 1998, 42).

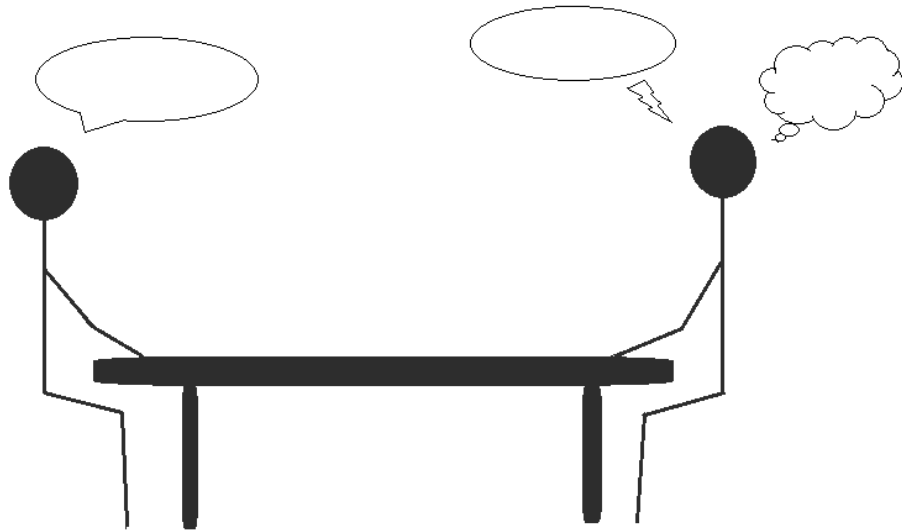
Empiirisellä alueella avautuu sellainen diskursiivinen transitiivinen määrittelytodellisuus, jossa rakennamme erilaisia selityksiä ja teorioita (Pekkarinen & Tapola-Haapala, 191-192). Tällaisessa

diskursiivisessa moniammatillisessa prosessissa vertaillaan ja haetaan ymmärrystä siitä, mitkä teoriat ja ratkaisuvaihtoehdot vastaavat asiakkaan tilannetta parhaiten. Kaikki teoriat ja selitykset eivät ole samanarvoisia vaan toiset vastaavat todellisuutta paremmin kuin toiset (Bhaskar 1986, 72-73). Tällä teesillä kriittinen realismi tekee eroa relativistisuuteen. Moniammatillisuus ei siten myöskään tarkoita, että kaikki teoriat ja selitykset olisivat kulloisessakin tilanteessa yhtä relevantteja. Relevanttiutta ei tulisi kuitenkaan lähtökohtaisesti arvottaa sen perusteella, minkä tieteenalan edustajan suusta se kuuluu.

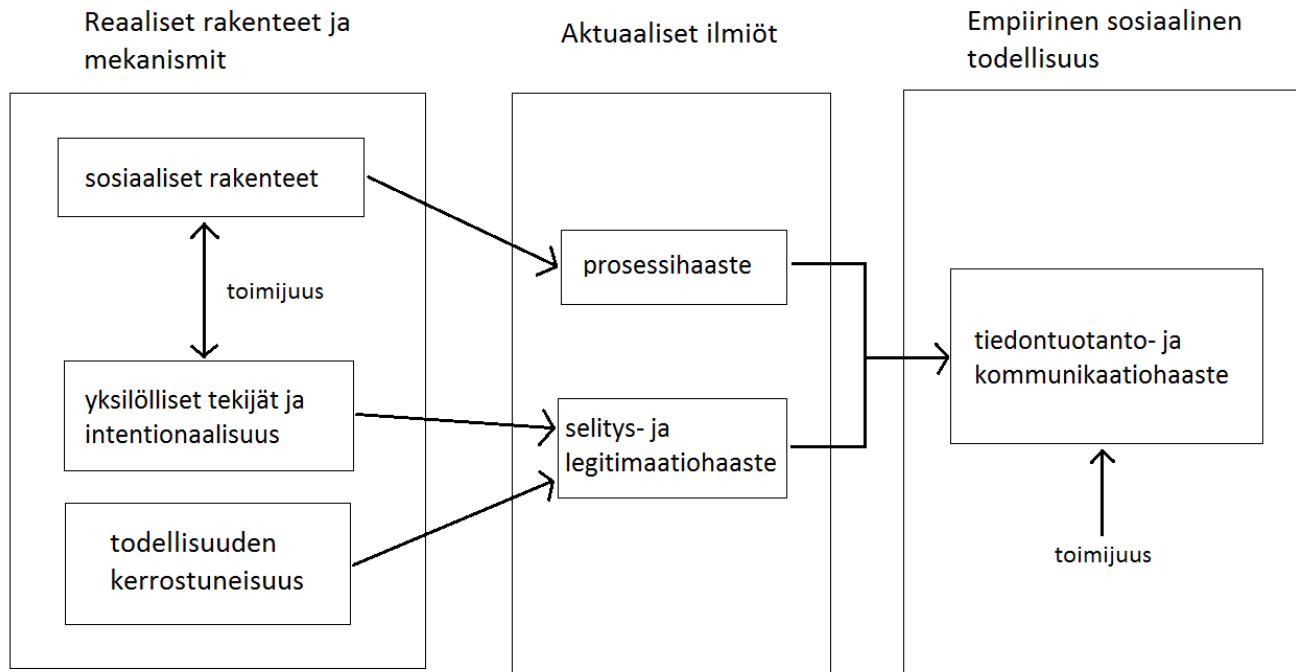
Muotoilemiini moniammatillisen työn haasteisiin suhteuttaen *kommunikaatio- ja tiedontuotantohaasteen määrittelen empiirisen tason haasteeksi, joka ilmenee erilaisina ja eriävinä kokemuksina, havaintoina ja tulkintoina kohteena olevasta asiasta. Kommunikaatio- ja tiedontuotantohaaste viittaa siihen prosessiin, jossa yritämme rakentaa yhteistä ymmärrystä ja luoda teorioita aktuaalisen tason selitys-, legitimaatio- ja prosessihaasteiden ilmiöistä. Yritämme myös kartoittaa sellaisia reaalisen tason generatiivisia rakenteita ja mekanismeja, jotka ovat prosessi-, legitimaatio- ja selityshaasteisiin kuuluvien ilmiöiden taustalla. Selitys- ja legitimaatiohaaste sekä prosessihaaste ottavat näin ollen erilaisia havaittuja käytännön muotoja empiirisellä todellisuuden dimensiolla kommunikaation ja tiedontuotannon vaikeutena. Aktuaalisen tason haasteiden ilmiöt voivat jäädä myös havaitsematta ja käsitteellistämättä, jolloin ne muodostavat sellaisen empiirisen vaikutustodellisuuden, josta emme ole tietoisia. Ilmiöiden havaitsematta jääminen ja sitä myöten sosiaalisen rakentumisen poissaolo ei siis tarkoita, etteikö asiaa tai ilmiötä olisi olemassa aktuaalisella tasolla. Seuraavaksi esitän tilanteen kommunikaatio- ja tiedontuotantohaasteesta kuviossa viisi. Se kuvaa empiiristä käytännön kommunikaation ja keskustelun tasoa, jossa työntekijät rakentavat ymmärrystä tilanteesta. Kommunikaatioon ja tiedontuotantoon liittyvät haasteet kohdistuvat prosessihaasteen sekä selitys- ja legitimaatiohaasteen aktuaalisen tason ilmiöihin, joista yritetään rakentaa ymmärrystä kommunikaatio- ja tiedontuotantoprosessissa. Kuviossa viisi oikeanpuoleinen hahmo voi esittää esimerkiksi sosiaalityöntekijää, joka kokee, että hänen näkökulmansa ja tulkintansa asiakkaan tilanteesta sivuutetaan epäolennaisena. Tilanne voi olla sellainen, jossa sosiaalityöntekijän edustamaa tiedettä ei koeta samanarvoisena luonnontieteisiin verrattuna (legitimaatiohaaste), jolloin sosiaalityöntekijä ei koe olevansa samanarvoisessa asemassa asiakkaan tilannetta selvitetessä. Voi*

olla, että sosiaalityöntekijän edustama tieto ei ole toisen työntekijän näkökulmasta yhtä selitysvoimaista kuin hänen oman tieteenalansa tuottama tieto (selityshaaste).

Kuvio 5. Transitiivinen kommunikaatio- ja tiedontuotantohaaste.

Olen nyt suhteuttanut kriittisen realismin ontologiasta johdetut moniammatillisentyön haasteet niihin kolmeen maailman alaan, joita Bhaskar nimittää reaaliseksi, aktuaaliseksi ja empiiriseksi. Kuviossa kuusi esitän nämä todellisuuden alat suhteutettuna moniammatillisentyön haasteisiin sekä sosiaalisiin rakenteisiin.

Kuvio 6. Reaalisen, aktuaalisen ja empiirisen dimension suhde moniammatillisentyön haasteisiin sekä intransitiivisiin generatiivisiin mekanismeihin ja –rakenteisiin.

Tähän mennessä olen selventänyt kuviosta haasteet sekä reaalisesta alasta sosiaaliset rakenteet prosessihasteisiin liittyvinä generatiivisinä rakenteina. Selitys- ja legitimaatiohaasteen reaalisen alan generatiivisinä mekanismeina erittelen nyt todellisuuden kerrostuneisuuden, toimijuuden ja yksilölliset tekijät.

Bhaskarin Transformational Model of Social Activity –malli sekä Archerin tarkempi analyysi osoitti, kuinka yksilön toimijuus on yksilö- ja yhteiskuntatason välittäjäaine. Jokaisella toimijalla, eli yksilöllä, tulee kriittisen realismin ontologiaa vasten ajateltuna olla myös oma yksilöllinen rakenteensa. Tämä kokonaisrakenne on yksilöllinen kombinaatio kemiallis-biologisen rakenteen interaktiota sosiaalisen todellisuuden kerroksittaisuuden kanssa. Persoonallisuus on myös kerroksittaista (Bhaskar 1996, xxiii). Sosiaalisten rakenteiden uusintamis- ja muokkaamisprosessiin vaikuttavat olennaisesti myös yksilölliset rakenteet siten, kuin ne läpäisevät todellisuuden kerrostuneisuuden jokaisen yksilön kohdalla omalla tavallaan. Tämä vaikuttaa yksilöllisiin tulkintoihin, merkityksiin ja kommunikaatioon. Tämän johdosta reaalisen alan generatiivisten mekanismien kohdalla tulee ottaa huomioon

toimijuuden lisäksi myös itse toimijoiden intransitiiviset yksilölliset rakenteet. Toimijuus yhdistää Archerin analyysin mukaisesti yksilöllisiä intransitiivisia rakenteita sekä sosiaalisia intransitiivisia rakenteita. Yksilöllisissä rakenteissa piilee se potentiaali, joka mahdollistaa muokkaamisen ja muuntamisen reflektion kautta. Yksilöllisillä rakenteilla ja sosiaalisilla rakenteilla on toimijuuden kautta kausaalista interaktiota toistensa kanssa ja ne muokkaavat toinen toisiaan ja ovat toistensa olemisen ehto. Siten myös muotoilemillani aktuaalisen tason moniammatillisuuden haasteilla on aina väistämättä yksilöllinen (työntekijä tai asiakas) ja sosiaalinen aspektinsa. Tämä johtuu siitä interaktiosta, jota sosiaaliset rakenteet käyvät yksilöllisten tekijöiden kanssa reaalisella alalla.

Kuvion kuusi mukaisen asetelman saattamana lähden seuraavassa luvussa tekemään teoreettiselle työlleni empiiristä laajennusta. Empiirinen artikkeliaineisto koostuu pääasiassa englanninkielisestä moniammatillisuutta käsittelevästä tutkimuksesta. Olen valinnut artikkelit siten, että ne vastaavat moniammatillisuuden asetelmaa tavalla, jollaisena se tässä tutkimuksessa ymmärretään. Tämä asetelma koostuu eri alan työntekijöistä, kuten lääkäri, hoitaja, sosiaalityöntekijä, toimintaterapeutti tai joku/jotkut muut ammatilliset työntekijät. Kuvioon kuusi suhteutettuna tarkoitukseni on tehdä katsaus siitä, millaisia haasteita moniammatillisuustutkimuksissa on eritelty ja kuinka ne suhteutuvat kuvion kuusi mukaiseen asetelmaan. Pääpaino empiiristen artikkeleiden analyysissä on empiirisen ja aktuaalisen dimensioissa. Reaalisen ja generatiivisten mekanismien osalta joutuu sietämään sitä pettymystä, jonka tämän tutkimuksen reunaehdot määrittelevät. Käsillä oleva tutkimus on teoreettinen työ, jonka pääpaino on kriittisen realismin ontologiassa ja siitä teoreettisesti eksplikoitua seuraamuksessa moniammatilliselle terveyssozialityölle. Reaalisen maailman generatiivisiin mekanismeihin kohdistuva fokusoitu empiirinen tutkimus vaatisi oman tutkimuksensa kriittisen realismin mukaisine metodologisine asetelmineen. Tähän ei tämän työn puitteissa ole mahdollisuuksia. Sen sijaan ei ole merkityksetöntä tai ristiriitaista kriittisen realismin mukaisen otsikon alla kartoittaa niitä empiirisen ja aktuaalisen alueen ilmiöitä, jotka liittyvät muotoilemiini moniammatillisuuden haasteisiin. Kuten muistamme, nämä ovat Bhaskarin mukaan yhtä tosia ja tutkimuksen arvoisia asioita kuin reaali maailman mekanismit huolimatta siitä, että pääasialliset tieteelliset tutkimusobjektit muodostuvat kulloisenkin tieteen intransitiivisista mekanismeista.

Täytyy kuitenkin muistaa, että kriittinen realismi pyrkii antamaan asioille syvempiä selityksiä, joita ei pelkästään yksilöiden merkityksiä ja tulkintoja tutkimalla saavuteta (Manicas 1998, 315). Sosiaalitieteiden tulee voida tehdä muutakin. Tulee myös kysyä, onko yksilöillä riittävä ymmärrys maailmasta. Jos ei ole, niin tulee selvittää miksi näin on. (Emt., 315.) Empiirinen todellisuus on sosiaalista tuotetta. Tapahtumiin ja generetiivisiin mekanismeihin päästään käsiksi empiirisen tason kokemuksellisuudessa ja tämä luo maaperää kausaalisuuden tutkimukselle. (Bhaskar & Lawson 1998, 42.) On siis myös kriittisen realismin mukaisesti syytä kartoittaa empiiristä ja aktuaalista maailmaa vaikka todellisuus ei muodostukaan yksinomaan tapahtumista ja kokemuksista (ks. Bhaskar & Lawson 1998, 5). Tämän tutkimuksen empiiristen artikkeleiden muodostamassa osuudessa tehdään reaali maailman mekanismeista havaintoja ja päätelmiä niissä rajoissa, kuin artikkelit antavat aihetta. Pääpaino on kuitenkin empiirisessä ja aktuaalisessa dimensiossa sekä jo tehdyn teoreettisen työn empiirisessä syventämisessä. Asiat koostuvat ja tapahtuvat kriittisen realismin mukaisen ontologian mukaisesti intransitiivisten aktiivisten rakenteiden pohjalle (Bhaskar 1986, 102). Näihin asioihin ja tapahtumiin luon seuraavassa osuudessa katsauksen ja mahdollisuuksien mukaan saamme vihjeitä reaali maailman mekanismeista.

4. Haasteiden ja legitimaation empiiristä laajennusta

Olen määritellyt moniammatillisuuden poikkitieteellisenä rakenteena ja foorumina. Tässä foorumissa luodaan keskustelun kautta transitiivisessa tiedontuotantoprosessissa sekä asiakkaalle että hänen kokonaistilanteelleen hahmoa ja identiteettiä. Toisekseen määrittelen moniammatillisuuden poikkitieteelliseksi rajoja rikkovaksi asenteeksi ja tilanteeksi kriittisen realismin mukaisesti, jossa asiakas ja hänen tilanteensa tapahtumineen tulee ymmärtää eri todellisuuden kerroksia edustavana dynaamisena holistisena kokonaisuutena. Poikkitieteellisen asenteen ja Bhaskarin integratiivisen pluralismin kautta eri tieteenalojen ammatillisilla edustajilla on mahdollista antaa toisilleen tilaa siinä keskustelussa, joissa ongelmia ja haasteita määritellään yhteisesti ja jossa niihin etsitään ratkaisuja.

Edellä olen muotoillut teoreettisesti moniammatillisuuden tieteellisen legitimaation haasteineen sekä generatiivisine rakenteineen. Tämän asetelman olen esittänyt yhteenvedon muodossa kuviossa kuusi. Tässä luvussa on tarkoitus luoda katsaus kuvion kuusi yleiskategorioiden empiiriseen sisältöön ottamalla analyysiin mukaan empiirisiä moniammatillisuutta käsitteleviä tutkimusartikkeleita. Tämän empiirisen materiaalin turvin pyrin selventämään teoriaosuudessa rakentamaani mallia. Pyrkimys ei ole empiirisesti osoittaa rakentamani mallin paikkansapitävyyttä vaan antaa empiirisiä välähdyksiä ja sisältöä rakentamalleni kehikolle.

4.1 Todellisuuden emergenttinen kerrostuneisuus erilaisten tulkintapositionien lähtökohtana: selitys- ja legitimaatiohaaste

Teoreettisen analyysini mukaisesti todellisuuden kerrostuneisuus ja eri tieteenalojen tieteellisten objektien sijainti eri todellisuuden kerroksissa ovat generatiivisten rakenteiden kaltaisia juurisyitä sille, jonka johdosta voidaan puhua legitimaatio- ja selityshaasteesta moniammatillisessa foorumissa. Legitimaation tila on sellainen, jossa tunnustamme muiden työntekijöiden arvon moniammatillisessa foorumissa. Tämä tunnustaminen ei saa olla hyvän tahdon tai joviaalin hyväksymisen asia vaan tieteellisen faktaan perustuva asia. Jokainen todellisuuden kerros voi olla tieteellisen tutkimuksen

kohteena omasta puolestaan ja tämä legitimoii ihmistieteet yhtäläiseen asemaan luonnontieteiden kanssa. Tämän asian tiedostaminen ja ymmärtäminen on legitimaatiohaaste.

Kolikon toinen puoli on selityshaaste. Jos tulkitsemme aktuaalisen tason ilmiöitä yksipuolisesti vain tietystä todellisuuden kerroksesta käsin niin annamme asioille selityksiä myös yksipuolisesti. Tällöin olemme oman tiedespesifin kehysten vankeja, jolloin emme kykene selittämään ja ymmärtämään avoimista systeemeistä aiheutuvien aktuaalisten ilmiöiden kokonaisluonnetta. Tämä on selityshaaste. Sekä legitimaatiohaasteen- että selityshaasteen ilmiöt juontavat todellisuuden kerroksittaisuuteen. Legitimaatiohaasteen voitto tarkoittaa, että emme havaitse perusteita olettaa muita todellisuuden kerroksia edustavia tieteenaloja yhtä tieteellisinä verrattuna omaamme. Selityshaasteessa taas annamme ilmiöille yksipuolisia selityksiä, koska tulkitsemme asioita yksipuolisesti yhdestä todellisuuden kerroksesta käsin. Tämä vastaa sellaista näennäistä moniammatillista asetelmaa, jossa työntekijät työskentelevät yhdessä mutta pitäytyen ja puolustaen vain oman tieteenalansa näkökulmaa. Se ei lopulta palvele asiakasta, mikäli ongelmat juontavat eri todellisuuden tasojen mekanismien interaktiosta. Kehysajattelun mukaisesti ei ole mahdollista edetä oman position näkökulmaa pidemmälle.

Miten legitimaatio- ja selityshaaste näyttäytyvät empiirisessä tutkimuksessa? Hallin, Weaverin ja Grassaun (2013, 77) mukaan työntekijät on varustettu ammattialakohtaisilla kognitiivisilla kartoilla, jotka syntyvät kulloisenkin koulutuksen myötä yksilön näkökulmaksi. Näitä karttoja sitten jaetaan moniammatillisessa tiimissä, mikä mahdollistaa näkökulman laajenemisen yli professorirajojen (emt., 77). Tällaisiin kognitiivisiin karttoihin viittaa myös Nikander (2003, 56), jonka mukaan moniammatillisessa työskentelyssä sekoittuvat medikaalinen, praktinen, sosiaalinen, psykologinen, taloudellinen ja moraalinen määrittely. Nikander (2002, 56-57) kirjoittaa eri professioiden edustavan eri ammattiheimoja, joiden näkökulmaan vaikuttaa kulloinenkin koulutus ja ammattietiikka. Nämä luovat pohjan niille periaatteille, joiden mukaan asiakas ja hänen tilanteensa hahmotetaan (emt., 56-57).

Gouldin, Huxleyn ja Tewin (2007, 194) tutkimuksen mukaan terveydenhuollon ja sosiaalialan henkilöstöllä voi olla näkemyksellisiä painotuseroja liittyen siihen, mitkä ovat relevantteja tekijöitä puhuttaessa erilaisten sairauksien synnystä ja luonteesta. Samaisen tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijöillä on holistisempi näkökulma ja he painottavat laajempia sosiaalisia näkökulmia, kuten asuminen, sukupuoliuus ja rasmin vaikutus (ks. myös Richardson & Asthana 2006, 662). Terveydenhuollon henkilöstöllä on taas vahvempi sairauskeskeinen medikaalinen ja kliininen näkökulma (Gould ym. 2007, 194). On myös havaittu, että psykiatrisen hoidon piiriin kuuluvilla erilaisten ammattialojen edustajilla on näkemuseroja siitä, millainen on esimerkiksi psykiatristen ongelmien luonne ja mitkä ovat näiden ongelmien syyt (Norman & Peck 1999, 217-218). Gould ym. (2007, 179) analysoivat, että Englannissa psykiatristen palveluiden modernisaatio on tarkoittanut käytännössä terveys- ja sosiaalipalveluiden yhdistämistä. Heidän mukaansa näiden eri sektoreiden erilaisuuden lähtökohta on siinä ristiriidassa, millaiseksi hyvä ja oikea tutkimus tulkitaan. Niin ikään sosiaalityölle asetettu näyttöpainotteinen työorientaatio positivismiin vaatimuksineen aiheuttaa ristiriitaa, koska sosiaalityössä itse tieto ja totuus ovat vahvasti kyseenalaistettuja asioita (Trevillion 2000 Gouldin ym. 2007, muk. 180). Tämä on yksi esimerkki legitimoinnin vaikeudesta.

Se maaperä, josta nämä edellä mainitut tulkintapositionien erot johtuvat, on juuri sitä todellisuuden kerrostuneisuutta, jossa eri tieteenalat operoivat tieteellisten intransitiivisten objektiensa äärellä. Todellisuuden kerrostuneisuuden johdosta toisen tieteen edustaja voi ottaa itsestään selvänä sen, mikä toiselle on juuri se päähuolenaihe (Sayer 1998, 122). Tällä tavoin moniammatillisessa pöydässä eri ammattikuntien edustajat on viritetty herkkyydeltään ikään kuin eri taajuudelle selitysten antamisen ja yleisen näkökulman suhteen. Se määrittelee sitä tendenssiä, jonka mukaan selityksiä haetaan esimerkiksi biologisista-, yhteiskunnallisista- tai yksilöpsykologisista tekijöistä käsin. Kulloisenkin koulutuksen myötä hankitut kognitiiviset kartat toimivat intention lähteenä tulkita asioita tietystä positioista. Bhaskarin integratiivisen pluralismin asettama haaste on, että kykenemmekö hahmottamaan ja keskustelemaan asiakkaasta ja asiakkaan kanssa siten, että huomioimme hänet samaan aikaan usean todellisuuden kerroksen edustajana. Tämä edellyttää näkemykseni mukaan omasta ammatillisesta poterosta nousemista ja avointa tieteelliseen lähtököhtään perustuvaa keskustelua muiden ammattilaisten kanssa. Tätä ammatillisista poteroista ylösnousemista painottavat

myös Hall ym. (2013, 551) tutkimuksessaan. Heidän mukaansa työntekijän on käsitettävä, ymmärrettävä ja omaksuttava sellaisia näkemyksiä, jotka poikkeavat oman profession määrittelemästä näkökulmasta (emt., 551). Pöteroista nousemisen kautta voimme muuttaa selityshaasteen voimavaraksi ja laajentaa omaa näkökulmaamme sen sijaan, että koemme eri tieteenalojen tiedon olevan toisiaan hylkiviä. Tämä yhdessä pohtiminen edellyttää eri tieteiden legitimaation tunnustamista eri ammattikuntien kesken, jotta vuorovaikutuksen ja kommunikaation edellyttämä tasavertainen lähtökohta toteutuisi.

Hallin ym. (2013, 75) mukaan tehokkaan moniammatillisen tiimityön edellytys on, että jäsenet fokusoituvat yhteiseen ideaan tai päämäärään mieluummin kuin oman alansa tulkintaan asiakkaan tilanteesta. Tulee omaksua holistinen näkökulma, jotta eri professiot voisivat havaita myös muiden näkökulmien tärkeyden (emt., 75). Holistisuus tulee lisäksi ymmärtää dynaamisena. Se mahdollistuu kriittisen realismin mukaisen moniammatillisuuden tieteellisen legitimaation ymmärryksen kautta. Se mahdollistuu myös sellaisen lähestymisen kautta, jossa tieteenalojen tietoa ei vertailla pelkästään tiedon suhteina vaan niiden kausaalisten tekijöiden suhteina, joiden kautta todellisuuden tasot ilmiöineen ovat interaktiossa. Näiden edellytysten täytyessä voidaan vähintäänkin puhua Bhaskarin intergratiivisen pluralismin toteutumisesta. Tällöin esimerkiksi sosiaalityötä ei nähdä pelkästään asioiden suorittajana vaan tasavertaisena keskustelukumppanina siinä tiedontuotantoprosessissa, jota asiakkaasta ja hänen tilanteestaan käydään. Myöskään terveydenhuollon sosiaalityöntekijän ei pidä juuttua oman alansa spesifiin näkökulmaan vaan miettiä generatiivisten mekanismien interaktion kautta biologisten prosessien vaikutusta asiakkaan sosiaalisen todellisuuden arjen näkökulmaan. Eri todellisuuden tasoilla olevien intransitiivisten mekanismien ja rakenteiden interaktio on lopulta se tieteellinen syy, joka kutsuu eri alojen ammattilaiset saman pöydän ääreen etsimään ratkaisuja. Mikäli aktuaaliset ilmiöt tapahtuisivat deterministisesti pelkästään kemiallis-biologiselta todellisuuden tasolta tai pelkästään sosiaalisesta todellisuudesta käsin olematta interaktiossa keskenään, ei moniammatillista yhteistyötä nähdäkseen tarvittaisi ainakaan tieteellisistä syistä.

Freemanin, Millerin ja Rossin (241-245) mukaan integratiivista käsitystä moniammatillisuudesta luonnehtii yhteistyö, jossa eri ammattiryhmien edustajat nähdään samanvertaisina työryhmän

jäseninä. Eri ammattikuntia arvostetaan niin asiakkaan hoidon näkökulmasta kuin relevantteina tietolähteinä. Integratiivista käsitystä luonnehtii myös roolitietoisuus muista ammattiryhmistä ja siitä, kuinka olemassa olevat roolirajat ovat syntyneet ja legitimoituneet. (Emt., 241-245.) Myös Opien (1997, 264) nostaa esille yhteisen legitimaation puutteen moniammatillisen yhteistyön vaikeuttajana. Yhteisen legitimaation ja näkemyksen puute on esteenä Freemanin mukaisen integratiivisen käsityksen syntymiselle moniammatillisessa työssä. Se, että arvotetaan eri kerroksissa sijaitsevia intransitiivisia objekteja suhteessa toisiinsa, on omiaan arvottamaan etukäteen eri tieteenaloja suhteessa toisiinsa ja siten luomaan jännitteitä moniammatilliselle yhteistyölle. Tieteenalojen intransitiivisten tieteellisten objektien arvottaminen vastoin kriittisen realismin mukaista ontologiaa ja legitimaatiota luo näkemykseni mukaan vastakkainasetteluja. Huonoimmassa tapauksessa moniammatillisuus jää näennäisyyden asteelle, jolloin pöytä koostuu omaa näkökulmaansa sokeasti puolustavista työntekijöistä, jotka eivät pysty omaksumaan muita näkökantoja ja selityksiä asiakkaan ongelmille. He eivät myöskään kykene sellaisen dynaamisen holistiikkakäsityksen edellyttämän yhteisen tiedon muodostamiseen, joka ei sellaisenaan ole palautettavissa kenenkään yksittäisen työntekijän alkuperäiseen näkökantaa. Oman ammatti-identiteetin liiallinen esille tuominen ammatillisine intresseineen voi kääntyä moniammatillisuuden tieteellistä perustaa vastaan. Omista poteroista ampuminen vaikeuttaa moniammatillista yhteistyötä vahvistamalla vääränlaisella tavalla ammatillisten identiteettien rajoja kehysajattelun mukaisesti. Se on haitallista myös asiakkaalle, joka edustaa todellisuuden kerrostuneisuuden kokonaisuutta omasta puolestaan. Dynaaminen, läpi kerroksien menevä holistinen näkökulma, jota asiakkaan tilanteen hahmottaminen vaatisi, voi jäädä muiden intressien varjoon. Nämä intressit voivat olla prosessihaasteeseen liittyviä mutta ne voivat lähteä myös siitä yksinkertaisesta syystä, että meillä on yksipuolinen kuva todellisuudesta, tieteestä ja relevanteista tieteellisistä objekteista.

4.2 Prosessihaaste: sosiaaliset rakenteet ja intressit

Millaisia prosessihaasteisiin luettavia aktuaalisen tason ilmiöitä on empiirisestä moniammatillisesta tutkimuksesta löydettävissä? Carpenter ja Hewstone (1996, 240) kirjoittavat rakenteellisista sekä kulttuurisista tekijöistä analysoidessaan moniammatillisen yhteistyön esteitä. Heidän mukaansa

rakenteellisia esteitä ovat muun muassa erot poliittisessa kontrollissa, sukupuolisuudessa ja palkassa. Myös hoidon ja huolenpidon kestossa sekä siinä, kuinka asiakas/potilas ymmärretään ja määritellään, on eroja. Kulttuurisia eroja ovat myös asenteet muita ammattiryhmiä kohtaan, negatiiviset stereotyyppit, tietämättömyys muiden ammattien merkityksestä, rooleista ja tehtävistä. (Emt., 240.)

Kaikki edellä mainitut ovat vahvasti sidoksissa laajempiin yhteiskunnallisiin sosiaalisiin rakenteisiin tai paikallisempiin organisatorisiin sosiaalisiin rakenteisiin. Tietyt sosiaaliset rakenteet heijastelevat poliittisen kontrollin eroja. Collierin (1998, 271) mukaan yhteiskunnan tasolla generatiiviset mekanismit ovat ekonomisia, poliittisia tai ideologisia. Ne eivät ole instituutioita, tapahtumia tai mitään muitakaan aktuaalisen alueen kokonaisuuksia (emt., 271). Collier kuitenkin jatkaa, että ekonomisen, poliittisen ja ideologisen kerrostuma voidaan erotella institutionaalisesta ainoastaan abstraktisesti. Instituutiolla on täten sellaisia аспекteja, jotka voidaan liittää myös poliittiseen ja ideologiseen kerrostumaan. (Emt., 271.) Sosiaaliset intransitiiviset rakenteet, jotka muotoutuvat muun muassa poliittisen, ideologisen ja talouden suhteista, eittämättä jollain tavoin edeltävät instituutioita. Se, miksi instituutiot ovat sellaisia kuin ovat normeineen ja sääntöineen, mahdollistuu poliittisen, ekonomisen ja ideologisen sosiaalisista suhteista. Erilaiset instituutiot ja organisatoriset rakenteet muodostuvat Collieria mukaillen perustavanlaatuisempia yhteiskunnallisia sosiaalisia rakenteita vasten. Kuitenkaan intransitiivisuuden suhteen instituutioita ja muita perustavampia yhteiskunnallisia rakenteita ei voida nähdäkseen erottaa toisistaan. Tällä tarkoitan, että niillä positiolla, jotka liittyvät tiettyyn instituutioon tai tiettyä instituutiota edustavaan organisaatioon, on yhtä lailla intressien muodossa kausaalista vaikutusta yksilöiden toimintaan roolien kautta. Paikallisemmat organisaatiot tai instituutiot muodostavat yhtä lailla intransitiivisen sosiaalisen todellisuuden suhteessa yksilöön kuin laajemmatkin yhteiskunnalliset sosiaaliset rakenteet.

Määrittelen intransitiiviset sosiaaliset rakenteet koskemaan yhtä lailla laajoja poliittisia järjestelmiä makrotasolla kuin mikrotason organisaatioita tai instituutioita. Yksilöt omalla toiminnallaan muokkaavat yhtä lailla organisaatiokulttuureita ja instituutioita, jotka muodostavat heidän toimintansa ehtoja. Ne ovat muutostilassa yksilöiden muuntavan toimijuuden välityksellä. Täten määrittelen sosiaaliset rakenteet intransitiivisinä rakenteina koskemaan niin makrotason sosiaalista

todellisuutta kuin mikrotasonkin sosiaalista todellisuutta. Esimerkiksi Nikanderin (2002, 60) mukaan moniammatilliset kokoukset ovat paikkoja, joissa organisaation itseymmärrystä uusinnetaan ja tuotetaan. Tämä uusintaminen ja tuottaminen on Bhaskarin Transformational Model of Social Activity –mallin mukaista, jossa yksilön toimijuus on uudelleen tuottavan ja uutta muokkaavan edellytys ja väline. Moniammatillisissa kokouksissa organisaation säännöt ja tavat aktualisoituvat työntekijöiden vuorovaikutuksessa (Nikander 2002, 60). Tämä vuorovaikutus on sitä toimijuutta, jonka kautta sosiaalisten rakenteiden kausaalivaikutus ilmenee prosessihaasteina aktuaalisella tasolla erilaisten ammattipositiodien kautta. Porporan analyysin mukaisesti organisaation säännöt ja tavat voidaan puolestaan nähdä muodostuneen erilaisten sosiaalisten rakenteiden suhteiden seurauksena. Bentonin (1998, 318) mukaan sosiaalinen rakenne on tuote siinä mielessä, kuin puhuminen tuottaa kielen ja töihin meneminen kapitalisen systeemin. Tämän tuotteen intransitiivisen tason muutos tulee nähdäkseni olla mahdollista toiminnan kautta niin makro- kuin mikrotasollakin ja toiminnaksi tulee ymmärtää myös empiirisen tason diskursiivinen puhetoiminta. Juuri suorittamani generatiivisten mekanismien määrittely on toisaalta velvollisuus ja välttämättömyys ja tässä tapauksessa sosiaalityön tehtävä. Outhwaiten (1998, 283) mukaan filosofinen ontologia ei pysty antamaan vastausta siihen, mitä generatiiviset mekanismit tarkoittavat yksittäisen tieteenalan kohdalla. Mekanismien tieteellisen ontologian määrittely on aina kulloisenkin tieteenalan oma tehtävä. Eli eri tieteiden piirissä tulee määrittellä aina erikseen, mitä generatiiviset mekanismit ovat. (Emt., 283.)

Luen Carpenterin ja Hewstonen nimeämät rakenteelliset ja kulttuuriset moniammatillisentyön esteet aktuaalisen tason prosessihaasteiksi, joiden taustalla vaikuttavat tietyt generatiiviset sosiaaliset rakenteet. Näillä rakenteilla on kausaalista tendenssimäistä vaikutusta roolien ja positiodien kautta yksilöiden toimintaan, joka ilmenee aktuaalisella tasolla eroina poliittisessa kontrollissa, sukupuolisuudessa, palkassa, asenteissa muita ammattiryhmiä kohtaan, negatiivisina stereotyyppinä, tietämättömyytenä muiden ammattien merkityksestä, rooleista ja tehtävistä. Olennaisinta on tiedostaa, että rakenteet ja kulttuuri luovat yksilöstä irrallisen sosiaalisesti rakentuvan todellisuuden, joka ilmenee akutaalisella tasolla moniammatillisuuden prosessihaasteina. Esimerkiksi roolikonfliktien taustalla voidaan pitää ristiriitaa niissä sosiaalisissa rakenteissa ja suhteissa, jotka määrittävät tiettyjä rooleja suhteessa toisiinsa.

Nikander (2002, 63) kirjoittaa moniammatillista yhteistyötä ja päätöksentekoa käsittelevässä tutkimuksessaan ”myymisen” ilmiöstä, johon moniammatillisen tiimin työntekijät joutuvat. Myymisellä Nikander tarkoittaa työntekijän asiakkaan tilanteesta muodostaman näkökulman kauppaamista toivottuun tulokseen pääsemiseksi moniammatillisessa yhteistyössä. Prosessihaasteen näkökulmasta tämä myymisen tarve syntyy analyysini mukaan reaalisen tason sosiaalisten rakenteiden vaikutuksesta, jossa erilaiset taloudelliset ja sosiaaliset rakenteet ja niiden suhteet saavat aikaan resurssien rajallisuuden. Tämä johtaa puolestaan priorisoinnin tarpeeseen suhteessa palveluiden tarvitsijoihin. Moniammatillisessa päätöksenteossa vaikuttaa siis yksilön ulkopuoliset intransitiiviset ehdot ja rakenteet, jolloin esimerkiksi asumispalvelupaikan saamisen edellytyksenä ei ole pelkästään asiakkaan reaalinen tarve. Reaalisen tarpeen ja luonnollisten rajoitusten ohessa ”myymisen” tarpeeseen vaikuttavat myös taloudelliset tilanteenmäärittelyperiaatteet. Mikäli prosessihaasteen kaltaisia tekijöitä, kuten resurssien niukkuutta (esim. alimitoitettu henkilöstömäärä) ei olisi, ei myymisen tarvettakaan ilmenisi ainakaan samassa määrin. Nikanderin (2002, 69) mukaan ylipäätään moniammatillisentyön esteet voivat olla nimenomaan organisaatioon, resursseihin, yleisiin järjestelyihin tai muihin moniammatillisentyön edellytyksiin liittyviä tekijöitä. Tällöin herää nähdäkseni kysymys siitä, mitä prosesseissa tulisi muuttaa, jotta moniammatillinentyö mahdollistuisi paremmin. Nämä ovat osaltaan prosessihaasteita.

Opien (1997, 264) mukaan vahvat hierarkiat ja moniammatillisen tradition puute vaikuttavat moniammatillisen tiimityön mahdollisuuksiin. Professionien välisiä suhteita värittää usein myös epäluottamus, joka on yhteistyön este. Myös keskinäinen epäily, vihamielisyys ja kulttuuriset erot, joilla professionit määrittelevät itsensä ja muut, vaikeuttavat yhteistyötä. Voi olla myös, että professionit korostavat omaa ammattikuntaa ja identiteettiä omien intressiensä vuoksi vaikka se olisi asiakkaiden etujen vastaista. (Irvine ym. 2002 Richardson & Asthana 2006, muk. 664-665.) Eri ammattikuntien agendojen ja käytäntöjen yhteensovittamattomuus tuo omat haasteensa. Esimerkiksi sairaalassa on painetta vapauttaa paikkoja mutta sosiaalisektorilta ei samassa aikataulussa ole järjestettävissä jatkopaikkaa. Portinvartiointi eri ammattialojen välillä johtuu niukoista resursseista ja pyrkimyksestä

pitää työmäärä kohtuullisena. Tästä seuraa, että asiakkaat voivat joutua väliinputoajiksi eri palveluiden välille. (Robinson & Cottrell 2005, 556-557.)

Herman, Trauer ja Warnock (2002, 76-78) erottelevat moniammatillisen työn haasteiksi rooliepäselvyydet/roolikonfliktit, konfliktit ja epäselvyydet johtajuudessa, erilaiset tulkinnat vastuusta ja selontekovelvollisuudesta. Niin ikään he nostavat esiin professioiden väliset väärinymmärrykset ja stereotyyptit sekä professioiden väliset erilaiset palkat. Robinson ja Cottrell (1996, 553-554) kirjoittavat professionaalista statuksesta sekä spesialistien ja perustyöntekijöiden rooleista ja identiteeteistä. Heidän mukaansa spesialistin statuksesta ja identiteetistä pyritään pitämään kiinni ja roolien uudelleen määrittely koetaan usein uhkana.

Carpenterin, Schneiderin, Brandonin ja Wooffin (2003, 1098) tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät kokevat enemmän roolikonflikteja ja stressiä kuin muiden ammattiryhmien edustajat. Moniammatillisen yhteistyön onnistumiseen vaikuttaa kokemuksemme omasta sekä toisen professiosta. Sosiaalityöntekijät painottavat arvojen ja professionaalisten kulttuurien tärkeyttä ammatti-identiteetilleen, jolloin he myös ovat huolissaan niistä tekijöistä, jotka koetaan olevan uhkana sosiaalityön kulttuurille. (Peck & Norman 1999 Carpenterin ym. 2003, 1099 muk.) Sosiaalityöntekijät ovat kokeneet ylipäättään sosiaali- ja terveystalouden integraation stressaavana. Stressiä ovat aiheuttaneet oman alan marginalisaatio, rooliristiriidat sekä selontekovelvollisuus. (Gould, Huxley & Tew 2007, 180.)

Kaikkien edellä mainittujen ilmiöiden taustalla on tietynlainen jo ennen yksilöä olemassa oleva sosiaalisten rakenteiden muodostama intransitiivinen suhteiden verkosto, joka on eksistentiaalisesti yksilöistä irrallinen. Verkoston yhteiskunnallisista suhteista aiheutuu eri positioihin liittyvät rooliodotukset, normit ja säännöt. Näihin suhteisiin liittyvistä epäsymmetrioista ja ristiriitaisuuksista aiheutuu puolestaan aktuaalisella tasolla erilaisia negatiivisia vuorovaikutusilmiöitä, joita nimitän moniammatillisuuden prosessihaasteiksi. Carpenterin ym. (2003, 1098) tutkimus osoittaa, että sosiaalityöntekijät kokevat enemmän roolikonflikteja sekä stressiä muiden ammattiryhmien edustajiin verrattuna. Kuvion kuusi mukaisesti kokemukset sijoittuvat empiiriselle dimensiolle. Kokemukset eivät

vielä itsessään kerro sitä, miksi tämä kokemus on syntynyt. Siihen tarvitaan syvempää analyysia generatiivisista mekanismeista, joihin kokemukset ja aktuaalisten ilmiöiden tutkimus voivat olla porttina. On siis tärkeä tutkia myös kokemuksia, koska empiirisellä kokemusten ja merkitysten tasolla mekanismien kausaalivaikutukset todellistuvat yksilöiden kognitiivisessa aktivaatiossa.

Seuraavassa luvussa analysoin yksilöllisiä tekijöitä intransitiivisina mekanismeina sekä toimijuutta. Kuvion kuusi mukaisen mallin haasteet eivät ole tarkkarajaisia siten, että ne selittäisivät tyhjentävästi eri haasteiden puolia. Kuten muistamme Bhaskarin Transformational Model of Social Activity –mallista niin toimijuuden kautta myös intransitiivisilla sosiaalisilla rakenteilla on yhteytensä yksilöiden toimintaan. Yksilöt muokkaavat ja uusintavat sosiaalisesti rakentuvaa intransitiivista todellisuutta. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi prosessihaasteisiin kuuluvilla ilmiöillä on myös aina yksilön toimijuuteen ja intentioniin liittyvä aspektinsa. Esimerkiksi roolikonfliktit syntyvät siitä empiirisestä faktasta, että yksilöt tulkitsevat eri tavalla roolien merkitystä ja tehtäviä huolimatta oman ammattikuntansa yleisestä näkemyksestä. Nämä merkitykset ja tehtävät on kirjoitettu erilaisiin positioihin intransitiivisen todellisuuden puolesta mutta yksilöt eivät uusinnassa näitä rakenteita, intressejä ja ajattelumalleja sellaisenaan vaan myös muokkaavat niitä yksilöllisesti. Siten prosessihaasteita ei voida absoluuttisesti erottaa esimerkiksi legitimaatio- ja selityshaasteesta, koska ne ovat yksilön toimijuuden kautta reaalisella tasolla yhteydessä toisiinsa. Niille on kuitenkin määriteltävissä omat identiteetit keskinäisestä yhteydestä huolimatta. Aktuaalisella ja empiirisellä tasolla moniammatillisuuden haasteilla on aina sekä yksilötason- sekä yksilöstä ulkopuolisen intransitiivisen sosiaalisen todellisuuden mukainen aspektinsa. Tällaista aspektien yhdistelmää Bhaskar (1986, 107) nimittää nexukseksi.

4.3 Yksilölliset tekijät ja toimijuus

Moniammatillisuuden haasteiden teoreettisen muotoilun osiossa otin esille yksilölliset tekijät reaalisenaan kuuluvina generatiivisina mekanismeina. Ajatukseni on, että yksilölliset intransitiiviset tekijät todentavat itseään yksilön toimijuudessa Transformational of Social Acitivity –mallin mukaisesti. Toimijuus voidaan määritellä näkymättömissä olevaksi intentionaaliseksi kausaliiteetiksi (Bhaskar 1998, xxiii). Ihmisellä on toiminnassaan reflektion ja luovuuden kapasiteetti suhteessa niihin

konteksteihin, joissa he toimivat (Archer 1998, 190). Vastaamme muokkaavalla ja uusintavalla yksilötason toimijuudella siihen intransitiivisten sosiaalisten rakenteiden muodostamaan kontekstiin, joka muodostaa toimintamme ulkopuoliset ehdot. Toimijuus on siis aina läsnä, on se sitten mukautuvaa tai muokkaavaa. Archer viittaa Bhaskariin, jonka mukaan positiot, joita yksilöt täyttävät toiminnallaan, muodostavat systeemin, jonka kautta toiminta välittyy (Archer 1998, 371). Archer itse nimittää tätä positio-toiminta –systeemiksi. Archerin (1998, 370) mukaan ihmistoiminta muodostuu intentionaalisesta muokkaavasta toimijuudesta, johon vaikuttavat luonnolliset (natural) ja sosiaaliset syyt. Tämä toiminta kohdistuu sosiaalisiin rakenteisiin, jotka ovat vain suhteellisen pysyviä ja jossa muutos luonnehtii sosiaalisten rakenteiden viimeisintä vaihetta (Archer 1998, 373).

Tämän muutoksen kautta moniammatillisella työskentelykulttuurilla on yksilöiden toimijuuden välityksellä mahdollista kehittyä enemmän integratiiviseen suuntaan. Tämä muutosprosessi mahdollistuu Archerin mainitsemien yksilöiden luovuuden ja reflektion kautta. Kun analysoimme yksilön näkökulmasta luovuuden ja reflektion kykyä, niin kriittisen realismin ontologiaa vasten myös toimiva yksilö on rakenteeltaan kerrostunut. Täten myös yksilölliset luonnolliset syyt eli yksilön kemiallis-biologinen rakenne sekä sen interaktio kulloisenkin persoonallisuuden kohdalla sosiaalisen maailman rakenteiden kanssa muodostaa kokonaisuuden, jonka pohjalle yksilöllinen luova toiminta perustuu. Tämän johdosta työntekijöillä on toisistaan poikkeavia filosofioita ja käsityksiä myös moniammatillisesta toiminnasta siitä huolimatta, että sama koulutustausta aiheuttaisi tendenssiä tulkita moniammatillisuutta samalla tavalla. Tulee siis edelleen muistaa, että kausaalisten sosiaalisten rakenteiden vaikutus yksilön toimintaan on tendenssiä eikä determinististä kausaliteettia. Deterministisyyden yksilö rikkoo reflektion ja luovuuden kapasiteetilla. Deterministinen vaikutus sosiaalisten rakenteiden tasolta on myös mahdollista, mikäli yksilö ei reflektoi vaan ottaa asioita annettuna.

Kuten aiemmin totesin, niin Bhaskar (1998, 216) erottaa toisistaan yksilön toiminnan alkuperän eli syyt, intentiot ja suunnitelmat niistä sosiaalisista rakenteista, jotka ohjaavat sosiaalisen toiminnan uudelleen tuottamista ja muuntamista. Sosiaalisen elämän välttämättömyys operoi viime kädessä yksilöiden intentionaalisen aktivaation kautta (Bhaskar 1998, 216). Intentionaalinen toimijuus sinänsä

edellyttää Bhaskarin (1986, 122) mukaan järjen kausaalista käyttöä. Toiminta on sekä tietoista työtä sekä toiminnan ehtojen tuote (emt., 123). Yksilöiden taidoilla, haluilla, uskomuksilla, tulkinnoilla ja merkityksillä on toimijuudessa generatiivinen intentionaalinen rooli. (Emt., 167.)

Freeman, Miller ja Ross (2000) käsittelevät artikkelissaan yksilöllisiä ja yksilötason asenteita ja näkemyksiä moniammatillisessa tiimityössä. Sen ohella, että organisatoriset rakenteet vaikuttavat moniammatilliseen tiimityöhön, niin myös yksilötason asenteet ovat tässä prosessissa merkittäviä (emt., 238). Heidän mukaansa ymmärrys tiimityöstä ja sen merkityksestä on tärkeää sen kannalta, kuinka kommunikoimme, arvostamme ja havaitsemme muiden ammattiryhmien roolit ja osallistumisen: ovatko muut vain tehtävien suorittamista varten vai tasavertaisia keskustelukumppaneita professionaalisen tiedon muodostuksessa (emt., 245). Medikaalisella henkilökunnalla on usein ohjaava käsitys tiimityöstä. Se perustuu käsitykseen yhden ihmisen johtajuudesta sekä legitimoitusta statuksesta ja vallasta, jonka turvin ohjataan muita. Kyseessä on täten hierarkkinen käsitys tiimityöstä ja siten myös moniammatillisesta työskentelyfilosofiasta. (Freeman ym. 2000, 241-242.) Integratiivinen käsitys, jota jo aiemmin käsitteelin, tarkoittaa orientaatiota, jossa eri ammattikuntia arvostetaan omasta puolestaan. Siinä moniammatillisen työryhmän eri jäsenet nähdään tasa-arvoisina tiedontuottajina. Integratiivista orientaatiota edustavat muun muassa sosiaalityöntekijät ja terapeutit. (Emt., 241-242.) Yksilölliset näkemykset moniammatillisesta työstä vaikuttavat siihen, millaiseksi tehokas ja hyvä kommunikaatio mielletään, miten muiden työntekijöiden ammattiroolit ymmärretään ja kuinka erilaisia ammattirooleja arvostetaan. Yksilölliset filosofiat ja näkemykset määrittävät sitä, kenen näkemystä ja tietoa pidetään tärkeänä. Tämä vaikuttaa siihen prosessiin, jossa opitaan toisilta ammattikunnilta eli ketä kuunnellaan ja kuka otetaan vakavasti. (Freeman ym. 2000, 241.)

Nämä kaikki ovat yksilötason asenteita ja sellaisia sisältöjä, jotka ovat yksilötason intentionaalisen toimijuuden pohjana. Ne eivät ole kuitenkaan Transformational of Social Activity –mallin mukaisesti yksilöiden ominaisuuksia vaan luonteeltaan sosiaalisia. Ne ovat toimijuuden kautta ikään kuin yksilön käytössä, lainassa yhteisestä sosiaalisen todellisuuden materiaalista. Mutta sillä, miten tätä materiaalia käytetään, muokataan ja kuinka se käytäntöön valjastetaan, on yksilöllistä variaatiota.

Toimijuuden kautta on perusteltua erotella moniammatillisuuden haasteista yksilölliset tekijät ja toimijuus niistä reaalisen alan sosiaalisista rakenteista, jotka ovat prosessihaasteiden pohjana.

4.4 Kommunikaatio- ja tiedontuotantohaaste

Empiirisen tason kommunikaatio- ja tiedontuotantohaaste liittyy vahvasti kieleen ja sosiaalisen todellisuuden diskursiiviseen rakentumiseen. Yksilöiden toimijuus operoi reaalisen tason rakenteiden ja mekanismien interaktiossa ja saa muodokseen erilaisia ilmiöitä aktuaalisella tasolla. Toimijuus tapahtuu myös empiirisellä tasolla diskursiivisena toimintana, kun yritämme kommunikoida ja rakentaa tietoa aktuaalisesta ja reaalista alasta. Aktuaalinen ala on ikään kuin hiljainen ilmiöiden maailma, joka ei itsessään kerro asioistaan vielä mitään. Empiirisellä tasolla meillä on sen sijaan mahdollista saada tietää aktuaalisen tason ilmiöistä ja tapahtumista sekä reaalisen tason mekanismeista ja rakenteista. Tämä vaatii kuitenkin diskursiivista toimijuutta empiirisenä transitiivisena prosessina.

Empiirisen sosiaalisen todellisuuden rakentumisen alueella kohtaamme diskursiivisen moniammatillisen yhteistyön tiedontuotantohaasteen yrittäessämme luoda ymmärrystä aktuaalisen alueen ilmiöistä ja tapahtumista, joihin asiakas on osallisena toiminnallaan tai toimettomuudellaan. Tiedontuotantohaaste liittyy myös siihen, kuinka olemme tietoisia niistä ilmiöistä, joita moniammatilliseen prosessiin liittyy. Tällöin kysymys on tietoisuudesta, joka liittyy moniammatillisuuden ulkoihin perusedellytyksiin. Bhaskarin (1986, 159) mukaan sosiaaliset toiminnot ja käytännöt täytyy käsitteellistää. Tätä käsitteellistämistä hyväksi käyttäen, joka heijastaa ymmärrystämme sosiaalisesta elämästä, rakennamme ymmärrystä niistä ehdoista ja rakenteista, jotka selittävät näitä käytäntöjä. (Emt., 159.)

Moniammatillisuuden kohdalla tämä tarkoittaa, että emme välttämättä tunnista kaikkea niistä ilmiöistä ja tapahtumista, jotka vaikeuttavat moniammatillistatyötä. Emme osaa sanoittaa ja käsitteellistää kaikkea tapahtuvaa. Tämä sosiaalisen rakentamisen työ on tehtävä empiirisellä tasolla,

jossa rakennamme teorioita ja representaatioita aktuaalisen tason prosessihaasteeseen sekä legitimaatio- ja selityshaasteeseen kuuluvista ilmiöistä. Tässä tutkimuksessa viitatus empiiriset artikkelit ovat esimerkkejä tästä empiirisen tason tiedontuotanto- ja rakentamisprosessista. Ne sanoittavat ja käsitteellistävät aktuaalisen tason tapahtumia ja ilmiöitä sekä parhaassa tapauksessa luovat katsetta reaalisten rakenteiden ja mekanismien tasolle.

Tiedon rakentamisen transitiivisessa prosessissa Bhaskaria mukaillen eri tulkinnat ja tietokokonaisuudet ovat toistensa transitiivisia objekteja. Tässä prosessissa vertailemme teorioita ja käsityksiä. Tässä prosessissa voimme tehdä rationaalista valintaa eri tieteellisten teorioiden ja selityksien välillä, jolloin arvioinnin relativismia ei pidä hyväksyä (Bhaskar 1986, 72-73). Kaikki teoriat ja selitykset eivät ole yhtä valideja huolimatta siitä, että puhutaan sosiaalisesta todellisuudesta, joka on ihmistoiminnassa muokkautuvaa (emt., 72-73). Moniammatilliseen pöytään soveltaen lähtökohtana ei niin ikään voi olla oletus selityksien samanarvoisuudesta. Empiirisen tason kokemuksia ja merkityksiä sekä aktuaalisen tason ilmiöitä reaalisen todellisuuden generatiivisiin mekansimeihin ja rakenteisiin peilaamalla voimme abstrahoida sitä, mikä on enemmän totta ja mikä vähemmän validi selitys. Tämä luo myös uskottavuutta moniammatilliselle työlle. Kriittisen realismin periaatteita noudattaen ja ymmärtäen meillä on mahdollista mennä syvemmälle selityksissä kuin pelkästään juuttumalla sinänsä tärkeisiin merkityksiin, kokemuksiin tai ilmiöihin. Voimme aina kysyä, miksi nämä merkitykset ja ilmiöt ovat sellaisia kuin ovat?

Oman vaikeutensa tiedontuotantoon ja kommunikointiin tuo myös, että valtaa pitävillä ryhmillä on etuoikeus todellisuuden diskursiiviseen määrittelyyn tarjoamiensa representaatioiden kautta. Näin heillä on etulyöntiasema sosiaalisten käytäntöjen luomisessa ja totuuden rakentamisessa. (Focault 1978 Opien 1997, 260 muk.) Tässä piilee mahdollisuus Bhaskarin mainitsemaan tulkinnalliseen fundamentalismiin. Meillä on mahdollista rakentaa epätotuutta ja fiktiivistä maailmaa vastoin asioiden todellista luonnetta. Tämä on mahdollista, mikäli ajattelemme todellisuuden rakentuvan ontologisesti pelkästään diskursiivisin toiminnoin kohti aktuaalista ja edelleen kohti reaalista, kun se Bhaskarin kriittisen realismin mukaisesti menee juuri päin vastoin. Asioiden sosiaalista rakentumista yksipuolisesti korostava ideologinen fundamentalismi johtaa tilaan, jossa enemmän oikeaa ja

vähemmän väärää ei voida erottaa. Bhaskarin (1986, 77) mukaan tällainen relativismi johtaa itse asiassa yksiiäniseen kulttuuriin, jossa eri tulkintoja ei voi vertailla. Hän vertaa tilannetta osuvasti lauseella ”kuin yksi käsi taputtaisi” (emt., 77). Tämä viittaa käsitykseni mukaan tilanteeseen, jossa monet eri teoriat ja tulkinnat puhuvat omaa totuuttaan kenenkään kuulematta, mitä toisella on sanottavana. Tätä kuulemista ei katsota tarpeelliseksi, koska mitään reaalista vertailupohjaa sanojen ulkopuolisessa maailmassa ei ajatella olevan tai sitten oma käsitys asioista ymmärretään ainoaksi oikeaksi näkökulmaksi. Tämä jos mikä luo moniammatilliselle tiedontuotannolle isoja haasteita.

Opie (1997, 260) viittaa Foucault’iin, jonka mukaan tietyt tieteenalat ja diskursiiviset toiminnot ovat etuoikeutettuja erilaisissa institutionaalisissa ja muissa konteksteissa. Ne tukahduttavat muita samanaikaisia tieteenalajoja ja diskursiivisia toimintoja (emt., 260). Tämä on esimerkki yhteiskunnallisten sosiaalisten rakenteiden suhteista, joihin eri positiot on upotettu. Nämä positiot ovat erilaisessa statuksellisessa asemassa suhteessa toisiinsa, mikä todellistuu aktuaalisella- ja empiirisellä tasolla erilaisina diskursiivisina valtasuhteina. Eri positioihin liittyvä potentiaalinen valta ei perustu sinänsä itse rooliin vaan positoiden intransitiivisen tason sosiaalisiin suhteisiin, jotka toimivat generatiivisina rakenteina erilaisille valtasuhteille Porporan analyysia mukaillen. Tämä luo mahdollisuuden eri roolien edustajille tukahduttaa diskursiivisissa käytännöissä toisia ryhmiä, mikä vaikuttaa keskustelun muotoutumiseen sellaiseksi kuin se on. Yhteiskunnallisten rakenteiden suhteet tekevät tämän mahdolliseksi, joka voi ilmetä empiirisen tason moniammatillisessa keskustelussa esimerkiksi siten, että tietyllä ammattiryhmällä on lähtökohtainen puhevalta. Tämä vaikeuttaa alisteisessa asemassa olevien ryhmien kommunikaatiota ja äänen kuuluville saamista.

Moniammatillisessa työssä olemme myös sellaisen kommunikaatiohaasteen edessä, jossa meidän tulisi työntekijöinä tulla ymmärretyksi toinen toisillemme. Moniammatillisentyön yksi haaste onkin, että kuinka onnistumme kommunikoimaan toistemme kanssa tilanteessa, jossa eri ammattiryhmien professionaalinen kielenkäyttö ja ammattisanasto väistämättä sekoittuvat keskenään (Nikander 2003, 281). Ammattilaisten tulisi kyetä kommunikoimaan toisilleen siten, että kaikki ymmärtävät mistä puhutaan (Nikander 2002, 57). Nikanderin (2002, 57) ratkaisuna on, että joskus omasta ammattisanastosta tulisi jopa luopua. Nikander (2003, 288) korostaa puheen merkitystä

käytännöllisen toiminnan ohella moniammatillisessa yhteistyössä, jolloin yhteistyö on pääasiassa puhetta. Tämä on totta, mutta puheen tutkiminen ei sinänsä vielä riitä, mikäli haluamme saada syvällisempää tietoa siitä, miksi puhe rakentuu sellaiseksi kuin rakentuu. Nikander (2003, 281) on kuitenkin oikeassa todetessaan, että esimerkiksi diskursiivisen kokousvuorovaikutuksen tutkiminen muodostaa empiirisen ikkunan niihin käsitteisiin, käytäntöihin ja toimintakulttuureihin, joita organisaatiossa on. Tällaisen empiirisen ikkunan kautta voimme luoda myös katsetta reaalisen maailman generatiivisiin mekanismeihin, joiden vaikutuksesta puhe muotoutuu sellaiseksi kuin muotoutuu ja merkitykset ovat sellaisia kuin ovat.

Empiirisen tason kommunikaatio- ja tiedontuotantohaaste on oma moninainen ja laaja-alainen ilmiö transitiivisuudessaan. Kuten olen edellisessä analyysissäni tuonut esille, niin se heijastelee erilaisin diskursiivisin käytännöin esimerkiksi status- ja valta-asemia sekä roolikonflikteja, joille reaalisen tason sosiaaliset rakenteet ovat pohjana. Niin ikään se pitää sisällään kommunikaatioon ja kielelliseen viestintään liittyvät haasteet erilaisine puhetyyleineen. Edelleen tiedon ja totuuden rakentaminen eri tieteiden kesken samasta ilmiöstä on se tieteellinen haaste, jolla yritämme vastata moniammatillisessa työssä asiakkaan tarpeisiin. Toimijuus tapahtuu niin reaalisen tasolla kuin empiiriselläkin tasolla verbaalisessa sekä nonverbaalisessa muodossa.

Tässä luvussa olen avannut sitä empiiristä ikkunaa, josta avautuu näkymä kuvion kuusi mukaisesti moniammatillisen työn selitys- ja legitimaatiohaasteisiin sekä prosessihaasteisiin. Tämän ikkunan avaaminen itsessään muodostaa prosessin, jota kutsun tiedontuotanto- ja kommunikaatiohaasteeksi. Empiirisen ikkunan kautta on mahdollista edetä analyysissä aktuaalisen tason ilmiöihin ja edelleen siitä kauemmaksi eli reaalisen tason rakenteiden ja mekanismien analyysiin.

5. Johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa olen etsinyt sosiaalitieteiden ja sitä kautta terveyssofiaalityön tieteellistä legitimaatiota moniammatillisentyön kontekstissa. Etsintä on tapahtunut tutkimalla kriittisen realismin ontologiakäsitystä. Kriittisen realismin mukaisessa legitimaation prosessissa sosiaalityö löytää tieteellisesti perustellun paikkansa terveydenhuollon organisaatioissa tehtävälle sosiaalityölle. Toisaalta legitimaatio ei koske pelkästään sosiaalityötä moniammatillisentyön prosessissa. Samainen legitimointi tapahtuu myös esimerkiksi lääketieteen osalta. Erona luonnontieteiden medikaalista näkökulmaa edustavan lääketieteen ja sosiaalitieteitä edustavan sosiaalityön välillä on kuitenkin, että lääketieteen ei kulttuuris-rakenteellisista syistä ole tarvinnut olla niin huolissaan legitimoidusta asemastaan. Rakenteellisista ja yhteiskunnallisista syistä sosiaalitieteiden on tarvinnut pitää enemmän ääntä saadakseen äänensä kuuluviin. Kriittisen realismin mukaisen maailman ja olemisen ontologian analyysin mukaisesti luonnontieteitä edustavien professioiden ei tarvitse luopua legitimoidusta asemastaan. Sen rinnalle samanarvoisena täytyy kuitenkin tunnustaa ihmisen psykologista, sosiaalista- ja kulttuurista olemista tutkivien tieteiden tieteellinen asema. Reduktionistinen yritys selittää psykologisen- ja sosiaalisen tason ilmiöitä pelkästään biologisin tai fysikaalisin termein johtaa kapeakatseiseen ja tieteellisesti perustelemattomaan ihmiskuvaan. Tutkimustulosteni ensimmäinen teesi liittyy tutkimukseni ensimmäiseen kysymykseen:

Tutkimuskysymys 1: Miten moniammatillisentyön ja moniammatillisen terveyssofiaalityön tarpeellisuuden voi perustella tieteellisesti kriittisen realismin näkökulmasta?

Teesi 1: Moniammatillisen terveyssofiaalityön legitimaatio. Näkemys, jossa todellisuus ymmärretään kerroksittaisena emergenttisenä ja emansipoituneena kokonaisuutena, legitimoii ontologian näkökulmasta eri tieteenalat objekteineen samanarvoiseen asemaan moniammatillisessatyössä ja siten eri tieteenalojen ammatilliset edustajat yhtäläiseen asemaan siinä moniammatillisessa tiedonhankinta- ja rakentamisprosessissa, jossa etsitään vastauksia asiakkaan tilanteeseen.

Tutkimukseni voi antaa uudenlaista varmuutta siihen suoraan tai epäsuoraan argumentointiprosessiin, jossa sosiaalityön professiota edustavat ammattilaiset joutuvat asemaansa

ja näkemyksiään käytännön työssä perustelemaan terveydenhuollon organisaatioissa. Luonnontieteitä ja medikaalista näkökulmaa edustaville työntekijöille tutkimukseni voi puolestaan antaa laajempaa ajatuksellista pohjaa siihen prosessiin, jossa tunnustetaan muita tieteitä edustavien yhtäläinen asema. Sama pätee tietenkin myös sosiaalitieteitä edustavien professioiden kohdalla: sosiaalitieteellinen näkökulma ei saa sulkea pois tai ylenkatsoa medikaalista näkökulmaa ja tietoa.

Seuraavaksi palautan mieleen tutkimuksen toisen kysymyksen, johon niin ikään etsin vastauksia tutkimalla kriittisen realismin ontologiakäsitystä. Vastauksena tutkimuskysymykseen numero kaksi esitän jäljempänä teesit kaksi, kolme ja neljä. Tutkimuksessani hahmottelemani moniammatillisentyön haasteet ovat yleiskategorioita, joille olen lopuksi hakenut empiirisistä tutkimuksista käytännön sisältöä. Käytännön haasteita pohtiessa työni voi toimia yleisenä jäsentävänä metateorian moniammatillisentyön haasteiden tarkempaa määrittelemistä ja tutkimista varten.

Tutkimuskysymys 2: Mihin perustavanlaatuisiin asioihin moniammatillisentyön moninaiset haasteet liittyvät ja onko niillä jokin yhteinen nimittäjä?

Teesi 2: Selitys- ja legitimaatiohaaste. Selityshaaste tarkoittaa, että otamme asiakkaan ja todellisuuden dynaamisen interaktiivisen kerroksittaisuuden huomioon asioiden selittämisessä tietyssä kontekstissa. Legitimaatiohaaste tarkoittaa, että tiedostamme ja tunnustamme moniammatillisen työn todellisuuden kerroksittaisuuteen perustuvan lähtökohdan, jonka johdosta arvostamme eri tieteenalojen edustajat samanarvoiseen asemaan moniammatillisessatyössä.

Teesi 3: Prosessihaaste. Prosessihaaste viittaa yksilön tai moniammatillisen tiimin ulkopuolisiin intransitiivisiin kausaalisiin voimiin, joiden alkuperä on sosiaalisissa rakenteissa sekä niiden suhteissa. Nämä voimat aiheuttavat häiriöitä moniammatillisentyön prosessiin niiden sosiaalisten positioiden kautta, joita eri alojen työntekijät toiminnassaan edustavat.

Teesi 4: Kommunikaatio- ja tiedontuotantohaaste. Kommunikaatio- ja tiedontuotantohaasteen määrittelen empiirisen tason haasteeksi, joka ilmenee erilaisina ja eriävinä kokemuksina, havaintoina ja tulkintoina kohteena olevasta asiasta. Kommunikaatio- ja tiedontuotantohaaste viittaa siihen prosessiin, jossa yritämme rakentaa yhteistä ymmärrystä ja luoda teorioita aktuaalisen tason selitys-

legitimaatio- ja prosessihaasteiden ilmiöistä. Yritämme myös kartoittaa sellaisia reaalisen tason generatiivisia rakenteita ja mekanismeja, jotka ovat prosessi-, legitimaatio- ja selityshaasteisiin kuuluvien ilmiöiden taustalla.

Tutkimukseni lähtökohdissa käsittelin kehysajattelua ja määrittelin sen vastaavan tiedespesifejä näkökulmia. Näihin näkökulmiin viittasin myöhemmin kognitiivisilla kartoilla. Moniammatillinentyö on eittämättä näiden kognitiivisten karttojen, kehyksien, jakamista muita tieteitä edustaville työntekijöille. Tällainen moniammatillisentyön horisontaalinen dimensio on tarpeellinen ja yksi olemassa oleva puoli moniammatillisesta työorientaatiosta. Mutta mikäli moniammatillinentyö jää pelkästään horisontaaliseksi, voi se jumiutua ja jopa riitautua eri näkökulmia edustavien työntekijöiden kesken. Erilaisia näkökulmia edustavat kehykset eivät kykene perustelemaan kuin itse itsensä, jolloin se voi johtaa sellaiseen ymmärtämättömyyden tilaan, jossa eri alojen työntekijät eivät puhu samaa kieltä, jolloin ajaudumme kommunikaatio- ja tiedontuotanto haasteiden pariin. Kriittisen realismin mukainen ontologinen käsitys todellisuuden ja olemisen kerroksittaisuudesta määrittelee moniammatilliselleyölle myös interaktiivisen vertikaalisen dimension. Tämä vertikaalinen dimensio on sellaista todellisuuden tasojen interaktiivista kausaalista aluetta, joka muodostaa moniammatillisentyön ytimen ja perimmäisen tarkoituksen. Tällä alueella tapahtuu parhaimmillaan sellainen yhteinen ymmärtävä keskustelu, jossa asiakkaiden sosiaalisten ja kemiallis-biologisten olemispuolien yhteyttä pohditaan ottaen huomioon eri todellisuuden tasojen mekanismien keskinäinen kausaalinen interaktio. Tämä on dynaamisen holismin kenttä, jossa etsitään moniammatillisesti vastauksia niihin kysymyksiin, joita asiakas haasteineen ja ongelmineen esittää.

Eri ammattien edustajina me katsomme asioita lähtökohtaisesti erilaisista kehyksistä. Moniammatillinentyö vaatii kuitenkin omasta kehyksestä luopumista ja toisenlaisen kehyksen sovittamista omille harteille. Se on avain siihen mahdollisuuteen, josta voi alkaa aito ihmisen kokonaisvaltaisen olemisen huomioonottava keskustelu. Tämä keskustelu ei mahdollistu täydessä potentiaalissaan, mikäli pelkästään jaamme oman tieteenalamme kehyksiä ja yritämme tulkita vastaan ottamiemme toisen tieteenalan kehyksiä oman tieteenalamme näkökulmasta käsin. Tämän lisäksi meidän tulee palauttaa takaisin harteillemme oman tieteenalamme kehykset siten, että ne

asettautuvat jo vastaanottamiemme toisen tieteenalan kehysten päälle. Sen jälkeen tulee tutkia, millaisen uuden yhtenäisen kehysten nämä päällekkäiset osakehykset yhdessä muodostavat. Omasta tiedespesifistä kehuksesta luopuminen on siis välttämätöntä – mutta vain hetkeksi. Moniammatillisen terveyssoseaalityön näkökulma on täten kahtalainen, joka pitää sisällään sekä horisontaalisen että vertikaalisen dimension. Meidän tulee ymmärtää ja tulkita ilmiöitä oman soseaalityön kehuksemme kautta sekä antaa näkökulmamme mukaisia merkityksiä toisen tieteenalan tuottamalle tiedolle. Tämä tulkinta ja ymmärrys tapahtuu oman kehuksemme sisäisessä merkityksenantoprosessissa horisontaalisesti, jota jaamme muiden alojen työntekijöille moniammatillisessatyössä. Tämän lisäksi tulee tiedostaa maailman kerroksittaisuus ja dynaaminen holismi kausaalisesta näkökulmasta. Niiden mukaisesti biologisen ja soseaalisen yhteys tulee mieltää sanojen ulkopuolella olevien generatiivisten mekanismien ja rakenteiden kausaaliseksi interaktioksi. Tällaisessa vertikaalisessa prosessissa on mahdollista pohtia biologisen ja soseaalisen yhteyttä kausaalisen interaktion kautta irrallaan niistä tiedespesifeistä merkityksistä, joita oman tieteenalamme kehys horisontaalisesti edustaa. Eri alojen horisontaaliset näkökulmat tulee moniammatillisessatyössä terveyssoseaalityössä kyetä yhdistämään uudeksi poikkitieteelliseksi vertikaaliseksi tiedoksi.

Terveyssoseaalityön kannalta horisontaalinen dimensio tarkoittaa ilmiöiden selittämistä soseaalitieteellisin termein ja soseaalitieteellisten tieteen intressien näkökulmasta. Esimerkiksi skitsofrenian ilmiön hahmottamisessa painotamme soseaaliseen ympäristöön liittyviä tekijöitä sekä sitä, miten ympäristölliset tekijät vaikuttavat skitsofreniaa sairastavan asiakkaan elämään. Terveyssoseaalityön osalta tämä tarkoittaa lisäksi tilanteen merkityksen pohtimista suhteessa yhteiskunnallisiin palvelujärjestelmiin. Medikaalisen horisontaalisen dimension merkitys terveyssoseaalityölle on, että pyrimme ymmärtämään esimerkiksi skitsofreniaa myös biologisesta ja medikaalisesta näkökulmasta ohi oman soseaalityön näkökulmamme. Tässä piilee haaste sen suhteen, että ymmärrämmekö biologisen ja lääketieteellisen tiedon merkityksen tärkeyden myös soseaalityön kannalta. Mikäli ymmärrämme niin olemme lähempänä vertikaalista moniammatillista työorientaatiota. Siinä pohdimme biologisen ja soseaalisen kehukisien sisältämien generatiivisten mekanismien kausaalista yhteyttä toisiinsa. Vertikaalisella poikkitieteellisellä asenteella on mahdollista rakentaa syvällisempää tietoa siitä, kuinka yksittäisen asiakkaan kohdalla sairauden

kemialliset, biologiset ja lääketieteelliset syytekijät ovat interaktiossa sosiaalisten tekijöiden kanssa. Vasta tämän jälkeen voimme rakentaa sosiaalisessa tiedontuotantoprosessissa niitä merkityksiä, joihin sanojen ulkopuolella operoivat syytekijät tulkintaamme johdattavat. Lopputuloksena on parhaimmillaan integratiivisen pluralismin kaltainen poikkitieteellinen tieto, joka heijastelee todellisuutta dynaamisesta holistisesta näkökulmasta.

6. Lopuksi

Aloitin tutkimukseni johdantoluvun tuomalla esiin teorioiden ja teoreettisen tutkimuksen merkitystä osana käytäntöä. Korostin myös teorioiden välttämättömyyttä osana havaintoa. Teoriat rakentavat viitekehystä ja auttavat asioiden hahmottamisessa ja ymmärtämisessä. Totesin myös, että teoriat auttavat ymmärtämään ilmiöistä eri puolia. Moniammatillisuus on monitasoinen ja monipuolinen tutkimuskohde. Tämä havainnollistuu, mikäli suoritamme analogian moniammatillisuudesta kriittisen realismin ontologiaan, kuten tässä tutkimuksessa olen tehnyt. Tällöin ilmiöstä nimeltä moniammatillisuus voi saada esiin siihen liittyviä moninaisia piirteitä, jotka eivät kaikki olleet ainakaan itselleni niin jäsentyneitä kuin ne nyt ovat tämän tutkimuksen tehtyäni. Uskon, että työni valottaa moniammatillisuuden ilmiötä uudesta näkökulmasta. Samaan hengenvetoon totean kuitenkin, että mitenkään tyhjentävä esitys moniammatillisuudesta tutkimukseni ei ole kriittisen realismin viitekehyksessä. Työni voisi olla vieläkin laajempi ja joiltain osin perusteellisempi. Tarkoitukseni oli perehtyä Roy Bhaskarin kriittiseen realismiin vielä syvemmin lukemalla teos tai pari hänen tuotantonsa alkupäästä sekä ”Pulse of Freedom” –teos tuotannon loppupäästä. Pro gradu -tutkielma on kuitenkin hyvin rajattu kokonaisuus, joten kriittisen realismin lukeminen oli lopetettava aiottua aikaisemmin ja aloitettava soveltava argumentointi- ja ajattelutyö suhteessa varsinaiseen sosiaalityön teemaan eli moniammatilliseen terveysosiaalityöhön. Toisaalta tutkimuksen rajaukset huomioon ottaen työni tuskin olisi sulattanut enempää teoriatietoa. Arvioin kuitenkin tutustuneeni kriittiseen realismiin riittävästi tehdäkseen tämän tutkimuksen pro gradu -mittakaavassa ja soveltaakseni kriittistä realismia moniammatillisuuden teemaan.

Teoreettinen tutkimus opetti ainakin kaksi asiaa: luettava on paljon ja ajateltava on paljon. Mitään valmiita formaatteja ja tutkimuksen tekemisen malleja ei teoreettisessa tutkimuksessa ole, minkä johdosta myös umpikujat ja epäonnistumisen mahdollisuudet ovat suurempia kuin konventionaalisemmissä asetelmissä. Teoreettinen tutkimus, mikäli sitä huolellisesti tehdään, on vaativaa. Yleinen käsitys lienee, että teoreettisen tutkimuksen tekijä pääsisi jotenkin helpommalla, koska empiirisen aineiston analyysiä ja keräämistä ei tarvitse suorittaa. Mutta helppous loppuu kylläkin siihen. Sitä vastoin on luettava entistäkin enemmän ja tutkijalla täytyy itsellään olla ideoita ja

kykyä tuoda omaa ääntä tutkimuksen eri vaiheisiin. Tähän olen myös itse pyrkinyt tässä työssä. Arvioin, että olen jollain tavoin tässä onnistunut. Tosin ideapaperivaiheessa tutkimusta suunnitellessani mielikuva lopputuloksesta oli ehkä jotenkin tarkempi kuin se nyt on. Tämä johtuu ainakin yhdestä seikasta, jota en tutkimuksen suunnitteluvaiheessa osannut mieltää. Nimittäin ontologisen analyysin kautta tapahtuva argumentaatio on abstraktiotasoltaan korkeaa, jolloin tuloksena on yleiskategorioiden mukaisia jäsennyksiä, joiden empiirinen todentaminen ja tarkentaminen jää jatkotutkimusten tehtäväksi. Kuten empiirisissäkin tutkimuksissa niin myös teoreettisessa tutkimuksessa tutkimuskysymykset voivat tarkentua tutkimuksen edetessä. Näin kävi myös tämän tutkimuksen kohdalla. Tutkimukseni tulokset eli se teoreettinen mallinnus, jonka olen esittänyt kuviossa kuusi, voi toimia teoreettisena alustana tarkemman analyysin kehittämiseksi liittyen esimerkiksi moniammatillisen terveysosiaalityön haasteisiin. Tutkimukseni antaa myös yleisellä ideatasolla vihjeitä toisenlaiselle paradigmalle tehdä moniammatillista terveysosiaalityön tutkimusta. Tämän toisenlaisen paradigman muodostaa kriittinen realismi.

Lähdeluettelo:

Archer, Margaret (1998) Realism and Morphogenesis. Teoksessa Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson & Alan Norrie (toim.) Critical Realism. Essential readings. London: Routledge, 356-381.

Benton, Ted (1981) Some comments on Roy Bhaskar's "The Possibility of Naturalism". Radical Philosophy 27, 13-21.

Bhaskar, Roy (1986) Scientific realism and human emancipation. London: Verso.

Bhaskar, Roy (1998a) General introduction. Teoksessa Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson & Alan Norrie (toim.) Critical Realism. Essential readings. London: Routledge, ix-xxiv.

Bhaskar, Roy (1998b) The Logic of scientific discovery. Teoksessa Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson & Alan Norrie (toim.) Critical Realism. Essential readings. London: Routledge, 48-103.

Bhaskar Roy (1998c) Societies. Teoksessa Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson & Alan Norrie (toim.) Critical Realism. Essential readings. London: Routledge, 206-257.

Bhaskar, Roy & Lawson Tony (1998) Introduction: Basic texts and developments. Teoksessa Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson & Alan Norrie (toim.) Critical Realism. Essential readings. London: Routledge, 3-15.

Carpenter, John & Hewstone Miles. (1996) Shared Learning for Doctors and Social Workers: Evaluation of a Programme. British Journal of Social Work 26 (2), 239-257.

Collier, Andrew (1998) Stratified explanation and Marx's conception of history. Teoksessa Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson & Alan Norrie (toim.) Critical Realism. Essential readings. London: Routledge, 258-281.

Evans, Tony & Hardy, Mark & Shaw, Ian (2010) Evidence and knowledge for practice. Cambridge: Polity.

Focault, Michel (1978) The History of Sexuality. Volume 1. An Introduction. London: Penguin.

Freeman, Marnie & Miller, Carolyn & Ross, Nick (2000) The Impact of individual philosophies of team work on multi-professional practice and the implications for education. Journal of Interprofessional care 14 (3), 237-247.

Goffman, Erving (1986) Frame Analysis. An Essay on the Organization of experience. Boston: Northeastern University Press. (Originally New York: Harper & Roy 1974.)

Gould, Nick & Huxley, Pete & Tew, Jerry. (2007) Finding a Direction for Social Research in Mental Health: Establishing Priorities and Developing Capacity. *Journal of Social Work* 7 (2), 179-196.

Hall, Pippa & Weaver, Lynda & Grassau Pamela (2013) Theories, relationships and interprofessionalism: Learning to weave. *Journal of Interprofessional Care* 27 (1), 73-80.

Harré, Rom (2001) How to change reality: story v. structure – A debate between Rom Harré and Roy Bhaskar. Teoksessa José Lopéz & Garry Potter (toim.) *After postmodernism. An Introduction to critical realism*. London: Athlone; New York, 22-39.

Herman, Helen & Trauer, Tom & Warnock, Julie (2002) The Roles and relationships of psychiatrists and other service providers in mental health services. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 36 (1), 75-80.

Irvine, Rob & Kerridge, Ian & Mcphee, John & Freeman, Sonia (2002) Interprofessionalism and ethics: consensus or clash of cultures? *Journal of Interprofessional Care* 16 (3), 199–210.

Isoherranen, Kaarina (2008) Yhteistyön uusi haaste – moniammatillinen yhteistyö. Teoksessa Kaarina Isoherranen & Leena Rekola & Raija Nurminen (toim.) *Enemmän yhdessä – moniammatillinen yhteistyö*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 26-48.

Kaivo-oja, Jari (1995) Tieteidenvälisyyden haaste tutkimuksessa ja koulutuksessa. *Tiedepolitiikka* no 3, 21-32.

Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) (2011) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma.

Kuusela, Pekka (2006a) Realismi, kriittinen realismi ja sosiaalitieteet. Teoksessa Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen (toim.) *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: Unipress, 9-21.

Kuusela, Pekka (2006b) Rakenne, toimijuus ja realistinen yhteiskuntateoria. Teoksessa Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen (toim.) *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: Unipress, 77-108.

Kuusela, Pekka & Niiranen, Vuokko (toim.) (2006) *Realismin haaste sosiaalitieteissä*. Kuopio: Unipress.

Lawson, Tony (1998) Economic science without experimentation/Abstraction. Teoksessa Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson & Alan Norrie (toim.) *Critical Realism. Essential readings*. London: Routledge, 144-185.

Manicas, Peter (1998) A Realist social science. Teoksessa Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson & Alan Norrie (toim.) *Critical Realism. Essential readings*. London: Routledge, 313-338.

Metteri, Anna (1996) Arjen tieto ja sosiaalityö terveydenhuollon moniammatillisessa työryhmässä – tietojen yhteensovitus. Teoksessa Anna Metteri (toim.) Moniammatillisuus ja sosiaalityö. Helsinki: Edita, 143-157.

Mäntysaari, Mikko (2006) Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Teoksessa Pekka Kuusela & Vuokko Niiranen (toim.) Realismin haaste sosiaalitieteissä. Kuopio: Unipress, 137-162.

Niemelä, Pauli (1986) Ihmiskeskeinen sosiaalityö: teoreettinen tarkastelu. Teoksessa Antti Karisto & Tapani Purola (toim.) Sosiaalityön kehittäminen – taustoja, reunaehtoja, näkökulmia. Helsingin yliopisto: Yliopistopaino, 131-151.

Niemelä, Pauli (2014) Systemaattinen ihmiskäsitys: ihminen järjestelmänä: rakenne (3³) ja toiminta (3x3). Tallinna: United Press Global.

Nikander, Pirjo (2002) Moniammatillinen viestintä: Yhteistyö ja päätöksenteko sosiaali- ja terveydenhuollossa. Teoksessa Sinikka Torkkola (toim.) Terveysviestintä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 55-70.

Nikander, Pirjo (2003) Moniammatillinen yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon haasteena. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti, (40), 279-290.

Norman, Ian & Peck, Edward (1999) Working together in adult community mental health services: An inter-professional dialogue. Journal of Mental Health 8 (3), 217-230.

Opie, Anne (1997) Thinking teams thinking clients: Issues of discourse and representation in the work of health care teams. Sociology of Health & Illness 19 (3), 259-280.

van Os, Jim & Kenis, Gunter & Rutten, Bart P. F (2010) The environment and schizophrenia. Nature 468 (11), 203-212.

Outhwaite, William (1998) Realism and social science. Teoksessa Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson & Alan Norrie (toim.) Critical Realism. Essential readings. London: Routledge, 282-312.

Payne, Malcolm (2005) Modern social work theory. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala, Maria (2009) Kriittinen realismi sosiaalityössä – Tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mikko Mäntysaari, Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 183-208.

Porpora, Douglas V. (1998) Four concepts of social structure. Teoksessa Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson & Alan Norrie (toim.) Critical Realism. Essential readings. London: Routledge, 339-355.

Potter, Garry & López, José (2001) After postmodernism: the new millennium. Teoksessa José Lopéz & Garry Potter (toim.) After postmodernism. An Introduction to critical realism. London: Athlone; New York, 3-16.

Purola, Tapani (1971) Sairaus sosiaalilääketieteellisenä käsitteenä. Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti 1 (9), 3-11.

Rauhala, Lauri (1983) Ihmiskäsitys ihmistyössä. Jyväskylä: Gaudeamus.

Reeves, Scott & Hean, Sarah (2013) Why we need theory to help us better understand the nature of interprofessional education, practice and care. Journal of interprofessional care 27 (1), 1-3.

Richardson, Sue & Asthana, Sheena (2006) Inter-agency Information Sharing in Health and Social Care Services: The Role of Professional Culture. British Journal of Social Work 36 (4), 657-669.

Rekola, Leena (2008) Sosiaali- ja terveystieteiden tuottamiseen vaikuttavia kehityssuuntia. Teoksessa Kaarina Isoherranen & Leena Rekola & Raija Nurminen (toim.) Enemmän yhdessä – moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit, 9-25.

Robinson, Mark & Cottrell, David (2005) Health professionals in multi-disciplinary and multi-agency teams: Changing professional practice. Journal of interprofessional care 19 (6), 547-560.

Sayer, Andrew (1998) Abstraction: A realist interpretation. Teoksessa Margaret Archer, Roy Bhaskar, Andrew Collier, Tony Lawson & Alan Norrie (toim.) Critical Realism. Essential readings. London: Routledge, 120-143.

Trevillion, Steve (2000) Social Work Research: What Kind of Knowledge/Knowledges?: An Introduction to the Papers'. British Journal of Social Work 30 (4), 429-432.

Uusitalo, Hannu (1991) Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Porvoo: WSOY.

Weckroth, Klaus (1995) Niin sanotusta teoreettisesta tutkimuksesta. Teoksessa Jari Eskola, Jukka Mäkelä & Juha Suoranta (toim.) Ihmistieteiden 1990-luvun metodologiaa etsimässä. Keskustelua kasvatustieteiden ja sosiaalitieteiden 1990-luvun metodologiasta. Rovaniemi: Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, 173-183.

van Winkel, Ruud & Stefanis, Nicholas C. & Myin-Germeys, Inez (2008) Psychosocial Stress and Psychosis. A Review of the Neurobiological Mechanisms and the Evidence for Gene-Stress Interaction. Schizophrenia Bulletin 34 (6), 1095-1105.